astăzi fără cruce face la fel mîine, și-or fi zis!) Din fiecare, tineretul a-nțeles lucrul pe care oficialitatea bisericească ar fi trebuit să-l înțeleagă. E un semn bun.

Că lucrul nu poate fi făcut, în chip deschis, printr-o procesiune a credincioșilor? Prea bine. Lucrul poate fi început din nou, pe furiș. Și să vedem cine va mai îndrăzni atunci să *smulgă* crucea care se va găsi înfiptă într-o zi, acolo, la Mormînt.

Să avem încredere în tineret.

GÎNDURI PENTRU NAȘTEREA DOMNULUI

Însemnări pentru o metafizică a Bucuriei

Oamenii se nasc, cresc, se frămîntă, năzuiesc, suferă și pier. La fel ca oamenii, se ridică neamurile și Împărățile cresc, înfloresc o clipă, dăinuiesc și cad. Și, la fel cu oamenii și cu Împărățiile, dar în alt ritm, se aprind stelele cerului, luminează o vreme și se sting... Și, prefacerea aceasta pare omului inelară, condiția nașterii din nou e moartea, totul trece[1], totul se-ntoarce fără de sfîrșit. Și, din adîncul amărăciunii sale, Înțeleptul, care pare că presimte-n El, totuși, altă chemare, fie măcar ca-n vis, o fărîmă de năzuințe spre vecincie, rostește cu amărăciune (de unde, oare, amărăciunea asta, dacă în lume sînt toate cum au fost?): „Zădărnicie a zădărniciilor, totul e zădărnicie!"[2]

În fața acestei deznădejdi a sufletului omenesc rămas de sine și văduvit de Dumnezeu, de bucurie, biserica, creștinii lumii întregi răspund, din toate vremurile, cu un fapt, cu unul singur: Crăciunul.

Crăciunul nu e numai un prilej întîmplător de veselie și de îndestulare întru cele pămîntești, cum socot unii moraliști, privind la cei mulți și mărunți, care se veselesc într-astfel. Spunînd acestea, moraliștii sînt, desigur, mai păgîni ca ceilalți. Iată de ce.

E drept că, urmînd unui îndemn tradițional, rămas din moși-strămoși, Crăciunul e o zi de-ndestulare întru toate, cerești și pămîntești. E, după Paște, cea mai mare sărbătoare și caută a fi serbată ca atare. Dar, ceea ce nu văd acești moraliști e legătura tainică de la semn la preînchipuire, ce leagă acest Crăciun de-ndestulare, chiar dacă-n fond acei care-l serbează-i pierd semnificația. Căci, a-nceta să dăinuiască, pentru o conștiință, o semnificație, nu-seamnă, cîtuși de puțin, că în realitate relațiunea de la conținut la simbol e stricată. Simbolul poate deveni cel mult irelevant, aceluia ce nu vede, în lumea mărginită

a faptelor noastre de conștiință. În lumea metafizică a esențelor, relația dintre semnificat și semn nu este zdruncinată, prin lipsa de revelanță. De aceea, dincolo de conștiințele ce pier, rămîne, în orice simțămînt de-ndestulare întru cele de aci, în orice sentiment de bucurie plină, o referință tainică, una care orientează metafizic această bucurie către realitatea pe care acest Crăciun o simbolizează; mai mult decît atît, o preîntruchipează, pentru cugetul creștin.

Astfel, tradiția poartă de-a lungul vremurilor închise-n coaja unor semne, multora indescifrabile, ca un sîmbure-ntr-un fruct, semnificația esențială.

Care-i, deci, înțelesul acestui Crăciun, de venirea căruia se leagă bucuria noastră?

În faptul acelui mic slujbaș care și-a agonisit cu trudă, din sudoarea unui an, cu ce să-și dea și el prilej de bucurie de Crăciun, stă-nchisă într-un semn, în mic, ca o icoană a strădaniei omenirii întregi către mai bine, către un ideal de împlinire, către-nălțime. Și, tocmai acestei strădanii — a cărei culme, pentru noi, creștinii, este Maica Domnului, acest suspin al firii după mîntuire — îi răspunde, nu ca un țel, dar ca o împlinire, însemnătatea zilei de Crăciun. În ea, așteptarea omenirii întregi și-n omenire, a fiecăruia din noi, așa cum sîntem, cu patimile noastre, cu păcatele și cu micimile noastre, își află un răspuns, o dezlegare. E semnul că strădania noastră nu e în zadar, că nu în zadar năzuim către mai bine. Că strădania noastră s-a auzit la cer și că nu mai sîntem de acum sortiți risipei, că glasul nostru a aflat răspuns la Scaunul Domnesc, că, în sfîrșit, vom avea parte de dreptate. Spre asta năzuiește, de o mărturisește sau de nu o mărturisește, toată străduința omenească.

Sterpi sîntem toți prin firea noastră și robi sîntem toți prin fire. Ne robim tuturor; ne robim țelurilor făptuirii noastre, ne măcinăm în luptă cu puterile lumești, să-nfăptuim visurile care ne-au robit; ne robim și nouă înșine, și unii altora, numai și numai ca să avem parte de-mplinire. Ba, chiar și atunci cînd, mîndri, revoltați, asemeni lui Spartacus, vrem să ne azvîrlim lanțurile și să fim, nu facem decît să ne schimbăm robia.

Și iată că, dintr-o dată, avem semn: că stîrpiciunea noastră și-a aflat limanul, că goliciunea noastră și-a aflat îmbrăcămin-

te, că năzuința noastră și-a aflat întruchipare, că s-a născut Domnul nostru adevărat, care ne va face dreptate.

Ce minunat grăiește *Acatistul Bunei Vestiri*, profetizînd Crăciunul, către Maica acestui Împărat:

Bucură-te Maica mielului și a păstorului,
Bucură-te începătura minunilor lui Hristos,
Bucură-te mîngîierea lui Adam cel văzut;
Bucură-te ștergerea lacrimilor Evei,
Bucură-te turnul fecioriei
Bucură-te haina celor goi de-ndrăznire,
Bucură-te că Împăratului ești Tron,
Bucură-te ceea ce porți pe Cel ce poartă toate,
Bucură-te scară pe care s-a pogorît Dumnezeu,
Bucură-te punte ce treci la ceruri pe cei credincioși,
Bucură-te că cele cerești saltă împreună cu cele pămîntești,
Bucură-te ceea ce ai zugrăvit chipul spălării,
Bucură-te prin care răsare Bucuria.

Astfel, bucuria fiecăruia închide într-însa simbolul adînc al Bucuriei Nașterii lui Dumnezeu, fără de care nu e bucurie. Căci, ce e, oare, bucuria, dacă nu simțirea aceasta a împlinirii năzuinței, simțirea aceasta a îndestulării, a rodirii, simțirea aceasta că strădania nu-i stearpă, c-ai dobîndit ceva de preț, c-ai și tu un rost în lume, parte.

Două lucruri sînt de ținut minte de aci:

1) întîi, că *Acel care se naște-i Dumnezeu*, și 2) că *Dumnezeu*, într-adevăr, *se naște*. În acestea sînt prinse, pe scurt, rosturile adînci ale înțelesului zilei de Crăciun.

Acela ce se naște-i Dumnezeu, am zis. Dumnezeu, și *nu știe ce om mare*. Este, aci, un semn deosebitor, o piatră de hotar între creștin și necreștin. Oricît de mult ai venera pe Iisus Omul, dacă nu ai ajuns să crezi că-i Dumnezeu, zadarnică îți e credința și stearpă îți este bucuria. N-ai Crăciun! Căci, nu oglindirea și strălucirea omului, a oricărui om, dă bucuria; ci, desăvîrșirea neasemuită a acestui fapt: „Iată că ni s-a născut Dumnezeu!" Acesta-i semnul și aceasta ne e tăria: „Că atîta a iubit Dumnezeu lumea, că a trimis pe însuși Fiul Său, ca cei ce cred în El să nu piară și să aibă viață vecinică" (Ioan, III, 16[3]).

Întreaga *Evanghelie* e aci. Și, n-avem altă bucurie, decît asta: „Iisus Hristos Dumnezeu întrupat". Aceea ce ne mîntuie nu e mărimea omului, ci îndurarea lui Dumnezeu. Și, pentru c-am văzut-o în Hristos, știm că putem să avem parte și ne bucurăm întru-Însul. Iar dacă Hristos n-ar fi Dumnezeu, nașterea lui n-ar fi mîntuitoare și Bucuria Crăciunului ar fi, ca atîtea altele, bucurie mincinoasă.

Al doilea fapt este *nașterea* lui Dumnezeu, pogorîrea Lui printre noi, *întruparea*, faptul că, *într-o anume epocă din timp*, *Ziditorul*, *Atotstăpînitorul*, Țiitorul, Stăpînul a toate se face prunc printre noi, *ia chipul nostru*, pentru ca, cu asemănarea, să cheme pe cel asemenea, cel nesfîrșit pătrunde-n timp, se naște.

Întruparea nu e adaus de Trup Aceluia care-I Duhul a Toate. Trupul nu-i, pentru El, adaus care să-i lipsească, mai-nainte, întregire de nevoie. Trupul e, dimpotrivă, pentru Dînsul, mărginire, limitare, circumscriere, formă. Dar, prin această întrupare, făptura cea făcută după chipul și Asemănarea Domnului, dar care și a tulburat Asemănarea, omul, redobîndește limpezimea, este umplută iar cu Viața însăși a Ziditorului. Ființa celui care le-a făcut pe toate vine să se unească și să trăiască în chip tainic iar în ființa făpturii Sale. Voințe și Firi cu totul neamestecate și care, după Fire, nu se pot măsura-mpreună, se împreunează tainic peste fire, într-o singură Ființă: Iisus Hristos într-o singură Viață a Duhului Sfînt, viața veșnică, mîntuirea.

Nu doi Hristoși; Dumnezeu și Om. Nici două Ființe. Ci una singură, în care se împreună, peste fire, două firi: a noastră, cu cea Dumnezeiască. Acei care se poticnesc de taina asta, o fac pentru că vor să înțeleagă ne-nțelesul. Ei văd alternativa, căci așa e făcută mintea noastră, sau doi, sau unul, și, după cum privesc la fire sau la ființă, ne dau erezii amare: mono- sau diletismul, monofizitismul sau politeismul.

Pe cînd aceea ce trebuie văzut, aceea ce conștiința creștinească n-a încetat o clipă să mărturisească, de cînd i s-a dezvăluit Iisus Hristos, o unitate a celor două firi într-o singură viață, și nu într-o viață abstractă, ci-ntr-o singură Ființă vie. Două firi, da, dar o Ființă. Diletism, poate, însă sinergie și o Ființă. Altfel, zadarnic am cerca în Fiul drumul care duce la Tatăl. Căci Tatăl și Fiul sînt, de asemeni, de o Ființă, nu numai de o fire, cum ar voi unii să fie. Iar Fiul și cu Tatăl Una sînt. Un Ins[4]. Dar nu

e noțiune — chiar și acest Ins — în care această Unitate să încapă — altfel decît prin analogie, imperfect; ci doar mărturisire suprafirească a unei Unități vii, peste cuget.

Și, după cum Fiul e una cu Tatăl, tot astfel, prin întrupare, Fiul e una cu fiecare dintre noi în biserică, una ca ființă, Cap față de Trup, una ca viață, Viața tainică a Sfîntului Duh. Și, prin întrupare, noi avem tocmai aci siguranța că viața veșnică poate fi trăită și în tiparele noastre trupești, în noi, de primim Darul lui Dumnezeu, darul de sine, Întruparea.

Am spus, deci, că dacă Hristos nu-i Dumnezeu, atuncea nu e mîntuire. La fel, vom spune că dacă Dumnezeu nu s-a-ntrupat, noi n-avem parte de această mîntuire.

Acesta-i al doilea fapt. Nașterea în vreme.

Sînt unii care stăruie a se numi creștini, legați de firea ideală a unui mîntuitor pe care nu-l văd, și care tăgăduiesc întruparea, ca o dialectică sterilă. Mai e nevoie, după cele de mai sus, de arătat că dacă tăgăduim întruparea, tăgăduim, implicit, tot creștinismul, Dumnezeu făcut om spre mîntuire, adică, restabilirea unității de viață în Duhul Sfînt, între Om și Dumnezeu, prin gestul lui Dumnezeu, care se dă spre mîntuire chiar pe Sine, oamenilor, fapturilor sale?

Și mai e, oare, necesar să pomenim că, fără acest Dar, orice-ncercare de înveșnicire a omului rămîne o zădărnicie, și orice renunțare a omului la veșnicia care stă ascunsă în el e moartea cea de a doua?

Dacă Hristos nu s-a întrupat, atunci, nu există mîntuire. Toate pier. Și, iarăși, biserica n-are temei și-i mincinoasă. Nu-i Crăciun!

Tăgăduiesc și azi iudeii Bucuria aceasta a Crăciunului. La fiecare naștere, iudeii îl tăgăduiesc: „Nu ești tu! Altu!...".

Dar, care-i prețul?

De-a lungul veacurilor, plin e timpul de larma plîngerii lui Israil.

De-a lungul veacurilor, își nutrește jalnic Israil nădejdea în Altul.

De-a lungul veacurilor, își paște Israil singur rodul tăgăduirii. Altul nu e.

Și, bucuriei noastre de Crăciunul care vine, Israil îi răspunde, iarăși, încăpățînat, *cu așteptarea*. Și numai astfel, nu dezná-

dăjduieşte cu totul: aşteptînd! Dar nu are, în aşteptare, bucurie, ci numai teama celui ce se-ntreabă, văzînd semnele întîrziind, dacă n-a supărat pe Dumnezeu şi dacă semnele-au să vină.

Iar păgînii, cei mulţi, mari şi mici, în măsura în care au auzit de naştere şi n-o au cunoscut, nu au parte de bucurie; iar cei care n-au auzit sau nu au înţeles, se bucură, totuşi, ca-n vis de-o bucurie ce prefigurează Bucuria Crăciunului nostru, întocmai ca reflexul unei asemănări străine (şi, această bucurie, creştinul nu poate să n-o cunoască de unde vine). Căci, orice bucurie vine pentru naşterea cuiva de preţ, şi-i mărturie că s-a nălucit cuiva vreo valoare. Dar, orişice valoare închide-n ea referinţă tainică la întrupare; de aceea îşi şi cere împlinirea de la cel căruia i s-a nălucit.

Numai că, atîta e deosebirea. Bucuria celui căruia i s-a născut ceva de preţ e amestecată. Ea este plină şi de teama pierderii lucrului iubit, preţuit. Şi-i împărţită. Nu-i întreagă decît în măsura în care *uită* de sfîrşit. Însă atunci e mincinoasă. Căci totul, chiar şi lumile, se sting. Ci numai Dumnezeu n-are sfîrşit.

Iar Bucuria Crăciunului creştin e neamestecată.

Ţie, aşadar, căruia ţi-a murit ce ţi-a fost drag, ţie, căruia ţi s-a stricat jucăria, ţie, celuia care te vezi păcătos, bicisnic, ţie, celuia care ai ucis atîtea lucruri sfinte, ţie, pe care viaţa te-a zdrobit şi pe care te paşte deznădejdea, iată că ţi s-a născut prunc. Ţie.

Acesta a venit, anume pentru tine, ca să-ţi zică să nu fii întristat, să vindece rănele tale, să şteargă lacrimile tale, să-ţi spună că, la el, nimic din tot ce avu preţ nu are moarte; că strădania ta nu va fi zadarnică; că ruga ta s-a auzit la cer; că el a venit să mîntuie tocmai ceea ce era pierdut.

La el, ai să recapeţi curăţia, ai să redobîndeşti gustul de viaţă, ai să te afli iar întreg, pe tine însuţi strălucitor, împlinit pînă la statul fiinţei tale adevărate, cu tot ce-ai încercat, tot ce n-ai izbutit şi ai să vezi că la El nu e pentru nimic moarte, ci numai Înviere, Bucurie, Strălucire şi viaţă fără de sfîrşit. O, dac-ar putea, numai, ochii tăi, ochii mei să audă Bucuria îndurării Sale. Poate că am orbi, de bucurie.

Bucureşti, în ajunul Crăciunului

CRĂCIUN 1935

Îmbinînd ritmul nădejdii omeneşti în rînduiala mişcărilor lumii, creştinătatea sărbătoreşte Crăciunul la răsturnarea crugului ceresc, odată cu începutul creşterii zilelor asupra nopţilor.

Crăciunul! Zi de plinătate şi belşug, în care vestea bună se împlineşte, în care nădejdea de mai bine a omului îşi află chezăşie — ce stranie îmbinare de înţelesuri descoperă omului!

În ceasul ales pentru numărătoarea neamurilor pămîntului, Dumnezeu este de faţă. Domnul slavei, al plinătăţii şi al tăriei îşi ţine făgăduiala mîntuirii omului, apleacă cerurile spre pămînt, ca să-l ridice spre Sine, se întrupează. Şi, făcîndu-se om, ia chipul săracului şi se naşte-n ieslea vitelor, căci — spune Evanghelistul, vorbind de Maica Domnului şi de Iosif — nu mai era loc în han şi pentru dînşii. Steaua lui se arată magilor Chaldeei, care-i aduc aur, smirnă şi tămîie, iar pe Irod îl umple de mînie. Îngerul se arată atunci în vis lui Iosif, poruncindu-i să ia Maica şi pe prunc şi să fugă în Eghipet. Iar ceata îngerilor se arată păstorilor la turme, înspăimîntîndu-i cu strigătul ei de slavă întru cei de sus şi de pace între oameni şi bună învoire.

Cine nu ştie pe de rost întîmplările acestea, pe care tot norodul românesc şi le închipuie în rînduiala colorată a Vicleimului? Şi cine nu se împărtăşeşte, fie cît de nedesluşit, din această bucurie tainică a împărţirii timpului? Dar, de ce înţelegerea populară a legat povestea mai ales de amintirea lui Irod?

Ca şi acum 1935 de ani, împărăţiile fac numărătoarea şi împărţirea seminţiilor pămîntului. Dar, între oameni, nu e nici pace, nici bună învoire! Fiecare se numără şi îşi numără vecinul. Corăbiile încrucişează încărcate întinsul mărilor, caravanele străbat pustiurile, pe munţi se văd focurile taberelor. Timpul

pare a sta în cumpănă. Un semn de nedumerire șade întins peste ape. Se așteaptă îngînarea tunurilor...

Și totuși, nu sînt nici douăzeci de ani de cînd omenirea — ieșită din cel mai crunt măcel pe care l-a pomenit lumea de cînd este, secătuită de vlaga celor mai frumoase trupuri de feciori, semănate pe toate brazdele pămîntului — jurase să sfîrșească pentru totdeauna cu silnicia ca mijloc de împlinire a năzuințelor colective. Să fi fost cumințenia cea de pe urmă sau să fi fost istovirea? Fapt e că, peste potopul de ruini, a strălucit, o clipă-n zare, curcubeul. Și arcurile de triumf au părut că primesc pe-nvingătorii „celei din urme biruințe".

Elan generos sau naivitate, ori poate chiar ipocrizie completă, ce a rămas din acest pămînt? Amintirea unei nădejdi neîmplinite, a unei tinereți prea devreme irosite. N-au trecut douăzeci de ani și, peste generația celor căliți în fier de odinioară, s-a ridicat altă generație neîncercată, gata să arunce iarăși sorții. Lumea și-a uitat de jurămînt. Chingile vechei [teorii (?)] malthusiene trag astăzi iarăși spre vîltoare batalioanele răbdării. Strigătul lor ar fi: „pîine", „pace". Dar cînd pîinea e amenințată, cum să stea omul locului?

Ca și acum douăzeci de ani, ca și acum peste o mie nouă sute, Crăciunul anului 1935 e o zi de judecată. Nu e în joc numai stăpînirea apelor, a văzduhului și a pămînturilor. Nici chiar supremația unei rase, a unei așezări sau a unei civilizații. În joc e însăși ideea de om, chipul lui de ființă cugetătoare liberă, așezată la cheia de boltă a creației, sortit să trăiască printre semeni, comunicînd prin înțelesuri și împărtășindu-se din folosirea acelorași unelte, pentru împlinirea poftelor și pus astfel între automatismul mecanic al aservirii și incoerența anarhică a libertății, să strălucească chipul înțelepciunii și al măsurii.

Reuși-vor uneltele omului, creațiile lui, cu poftele nemăsurate și ambițiile pe care le nălucesc, lipsite de frîul pe care-l constituie vedenia întregului din care fac parte, să pună stăpînire pe om și să se întoarcă împotrivă-i, dislocîndu-l din centrul creației și smintindu-l din propria lui „condiție umană", adică, făcîndu-l „neom"? Sau izbuti-va omul, în ceasul al unsprezecelea, să-și regăsească marginile și, odată cu ele, echilibrul stării sale?

E o întrebare obsedantă, deschisă limpede de cîteva sute de ani, și poate o întrebare legată de esența ființei lui, de ceea ce s-ar numi „aventura umană".

La răscrucea atîtor întrebări, Crăciunul anului 1935, Crăciunul de totdeauna, strălucește chipul pruncului Dumnezeiesc, născut în staul, gol, spre mirarea înțelepților, spaima păstorilor și mînia Irozilor.

GÎNDIREA RELIGIOASĂ CONTIMPORANĂ

Doamnelor și Domnilor,

Timpul scurt de care dispunem, spre a înfățișa un subiect de proporțiile celui care ne revine, ne silește să nu putem arunca mai mult decît o privire fugară asupra subiectului.

Ne propunem, cu alte cuvinte, să înfățișăm mai curînd o *panoramă* a gîndirii religioase în lumea contimporană, decît să încercăm o adîncire a problemelor care se pun. Vom căuta, totuși, să înfățișăm, cît mai articulat, principalele tendințe și direcții în care se îndreaptă filozofia contimporană a religiei, așa, ca să rămîneți cel puțin cu o impresie a obiectivelor pe care și le propune, a curentelor ei principale și a dificultăților pe care le-a învins.

Am să vă cer oarecare indulgență. Filozofia își are însă un vocabular al ei și anumite exigențe problematice pe care nu le poți înlătura, oricît de simplu ai încerca să prezinți lucrurile.

1. RETROSPECTIVĂ FILOZOFICĂ[1]

Dacă un filozof care a-nchis ochii la sfîrșitul veacului trecut s-ar deștepta dintr-o dată în 1934 și ar căuta să-și dea seama, prin comparație, de starea problemei religioase în cadrul filozofiei, ar rămîne uimit de răsturnarea completă a situației acestei discipline, de la un moment la altul.

Suntem, în 1884, în plin deceniu al evoluționismului. Știința e pretutindeni victorioasă.

În *fizică*, determinismul mecanicist e pe punctul să pătrundă în explicația fenomenelor interatomice.

În *biologie*, evoluționismul spencerian întregește și împacă, într-o vastă sinteză, lamarckismul cu darwinismul, ereditatea cu adaptarea la mediu, transformarea speciilor cu progresul indefinit.

În *psihologie*, mecanismul asociaționist deține cheia de boltă a explicațiilor. Totul nu e decît asociație de idei, combinație de celule.

În *sociologie*, organicismul social lămurește societatea ca pe un vast conglomerat de celule elementare.

În *politică*, democrația, pretutindeni victorioasă, își constituie baze științifice și făgăduiește omenirii o epocă de fericire, întemeiată pe o dezvoltare tehnică uriașă, menită să alunge mizeria și să asigure omului bunăstarea materială.

O nouă *morală*, a solidarității umane, amenințată să ia locul vechii morale creștine...

Filozofia religiei e în criză. Liberat de grija publicării *Capitalului* lui Marx[2], Friedrich Engels prepară lucrarea lui asupra lui Feuerbach[3].

În fața îndrăznelilor rațiunii, încununate de succes, în fața creșterii încrederii omului în sine, avertismentele de modestie ale religiei se ascund rușinate în sufletele scepticilor întîrziați din alte generații. Omul s-a dezșurupat de la locul lui din cosmos și aspiră la beatificarea lui însuși.

Ca să scape, religia e nevoită să părăsească terenul speculativ, terenul *adevărului* (în fața științei, ce rămîne singura stăpînă) și să se refugieze pe terenul din dos, pregătit ei de Kant, din vreme: al *utilității practice* și al *convenabilității morale*.

Neadevărată, religia trebuie menținută numai întru cît e utilă. Ea nu poate da o explicație lumii. Ci, cel mult, un temei regulelor de purtare, pentru proști sau pentru cei slabi de înger, care nu pot suporta viril flacăra tare, fără nădejdi, a evidențelor științifice. *Pia fraus*[4], strigă Nietzsche. Și Guyau scrie *Ne-religia viitorului*, apoteoză a unei îndrăzneli morale, în desăvîrșită deznădejde metafizică.

Sîntem în 1887.

Aproape cincizeci de ani mai tîrziu: 1934.

O nuia magică pare a fi răsturnat toate lucrurile dintr-o dată. Ceea ce era sigur a devenit îndoielnic. Ceea ce părea perimat a redevenit actual. Deșteptat prin amare deziluzii din încîntări prin ușoare, omul se îndoiește de propria lui icoană și caută febril, exasperat, o axă, un punct de reazem în afară.

Criza e acum în știință.

Peste tot adevărul pare a fugi în fața încercărilor de a-l prinde. În *fizică*, relativitatea generalizată împinge *fizica corpusculară* către un indeterminism aprioric. Fizicianul se zbate între nevoia de uniformitate și caracterul contradictor și nereprezentabil al conceptelor cu care e silit să opereze, care le seacă de orice conținut experimental, de substanță.

Dacă trecem de la fizica microscopică la *fizica macroscopică*, la lumea siderală, principiul creșterii entropiei — adică constatarea că lumea fizică e în plină dezagregare — impune astrofizicianului ideea corelativă a *emergenței*, adică a creării din nimic, de care fizica de odinioară avea o oroare sacră.

În *biologie*, transformismul, socotit altădată „realitate evidentă" a științei experimentale, e trecut în rîndul ipotezelor convenabile, dar încă nedovedite. Mutaționismul a înlăturat prefacerea nesimțită, fără salturi. Și persistența ereditară a fluctuațiilor dobîndite își așteaptă încă verificarea. Speța, devenită concept statistic, rezistă dizlocărilor, mai tenace decît atomul.

În *psihologie*, triumfă psihologia de reacție. Reflexul condițional deschide posibilitatea autodeterminării ființelor cu structură nervoasă diferențiată și complexă. Paralelismul psihofizic și localizările cerebrale au căzut. Explicațiile pripite de ordin fizic sînt ținute în loc de încercările de înțelegere mai exactă ale psihologiei structurale.

În *sociologie*, de asemeni, explicațiile simpliste cedează pasul corelațiilor multiple și intuiției funcționale a vieții sociale trăite direct, ca totalitate.

Omenirea, decimată de război, încă nevindecată, și deja cîrtitoare împotriva unei așezări pentru care sîngeră totuși de trei veacuri, iese dintr-o criză economică în care toate eforturile raționale de îndrumare și de stăvilire s-au dovedit incapabile în fața realităților tenace ale psihologiei ancestrale.

Tehnica, de la care se aștepta mîntuirea de sărăcie, se vădește capricioasă, sensibilă, dificilă, mărginită în putințele ei de eficacitate și utilizare socială.

În anarhia ce domnește peste tot, *democrația* șovăiește și se închide tot mai mult în lumea declarațiilor platonice de principii, cedînd, în fapt, pretutindeni în fața guvernelor de mînă tare.

Iar *morala* și *lumea valorilor* (cultura) — „utilizate" în toate sensurile de cei tari — face pe filozof să exclame: *Tu quoque!*[5] „*Știință* și *datorie*, așadar și voi sînteți suspecte!" (Valéry).

Societățile de filozofie iau, firește, în discuție... iraționalul[6]!

Criză în cultură. Criză în economie. Criză în drept. Criză în politică. Criză în știință[7].

Omul, dezșurupat de la cheia de boltă a creației și care s-a voit Dumnezeu se vede ucenic vrăjitor — depășit de dezlănțuirea propriilor sale opere, pe care nu le mai poate stăpîni și ordona. În eterogonia care îmbracă toată făptuirea omenească, înțelegerea oamenilor — întrucît utilizează același mijloc, pentru scopuri diferite — augurează o Nouă Babilonie!

În acest tablou general, al pretențiilor umane, situația religiei — printr-un paradox — e răsturnată.

Credincioși sînt astăzi *tinerii*. Pe ei îi auzi vorbind de teocentrism, de întrupare, de cunoaștere luciferică[8], de economie paradisiacă.

Poeții compun acatiste[9]; prozatorii, cărți cu îngeri; muzicanții, cîntări bisericești; pictorii năzuiesc să zugrăvească biserici și icoane. Filozofii scriu cărți despre taine. Economiștii vorbesc de ascetism. Și pînă și dănțuitorii încearcă să închipuie, în dansul lor, resturi simbolice, rituri religioase — pe cînd bătrînii se uită la ei mirați, de peste umăr.

2. PSIHOLOGIA ȘI SOCIOLOGIA RELIGIOASĂ

Ce s-a petrecut în acești 50 de ani, de-am ajuns aici? Cum de s-a răsturnat situația așa încît religia, din *umilă slujitoare* a moralei, a redevenit, în ochii celor mai activi, din nou centrul întregii vieți spirituale și cu pretenție de a domina și îndruma: cultura, morala, știința, arta, politica și economia în destrămare?

Iată ce-mi propun să lămuresc.

Lămurirea aceasta nu o voi face astăzi decît în cîmpul filozofiei.

Firește că filozofia nu este autonomă. Ea nu e decît o ramură a culturii întregi, a vieții sociale. Cea mai sensibilă, pentru

că e așezată la încheietura faptei omului cu icoana pe care o are despre sine. Și care răsfrînge, ca atare, trăirea întregii societăți.

Timpul meu e însă prea scurt să pot urmări această evoluție altfel decît pe un singur plan.

Revin, deci, la 1880, la punctul de plecare. În fața științei biruitoare, religia în criză, ca să-și salveze ființa, se refugiase în morală.

Dumnezeu atoatefăcător nu mai era decît un postulat al acțiunii, garantul succesului făptuirii. Nu mai mult decît atît se trudește să asigure religiei kantianul É. Boutroux — și, pentru acest puțin, mulți îl socotesc totuși un nomofilac în secolul ateismului. Așa de adîncă era căderea.

Se părea că separația aceasta de domenii era menită *să saboteze, printr-un compromis, pentru mult timp situația religiei,* punînd-o la adăpostul îndrăznelilor umane.

Două discipline științifice și-au propus atunci să disloce religia și de pe acest teren practic și să cucerească cîmpul acțiunii pentru lumea științelor pozitive.

Sînt *psihologia* și *sociologia.*

Fiecare a încercat să-și însușească faptul religios și să-i smulgă caracterul tainic, misterios, de legătură transcendentă.

Una — pe urmele lui Feuerbach[10] — l-a generat din simple stări omenești: frică, iubire, și i-a limitat înțelesul la conținutul imanent al stărilor sufletești. Religia — ca toate celelalte stări omenești — devenea o formă specială de psihologie. Dumnezeu, o idee, și religiozitatea, un sentiment.

A doua a încercat să explice transcendența printr-un simulacru: *Societatea,* la care se reduce Divinul.

Caracterul transsubiectiv al actului religios, caracterul de constrîngere, de inițiativă a divinului, de dialog interior era atribuit Societății (cu S mare). Locul lui Dumnezeu îl lua *Umanitatea,* înțeleasă ca un concept-limită al Societății. Religiozitatea devenea sociabilitate.

Procedînd astfel, și *psihologia* și *sociologia* porneau de la elemente existente. Numai că le interpretau — voit — într-un sens defectuos.

Orice trăire religioasă are ca vehicul o psihologie.

Orice trăire religioasă presupune un *vinculum,* o legătură între *persoane,* o stare de societate.

Numai că, acestea nu sînt decît *receptacule,* vase păstrătoare ale unui conținut de altă fire, care ființează prin ele, dar care nu se identifică aidoma cu ele.

Reducînd viața religioasă la stările sufletești ale subiectului, psihologia excludea din cîmpul ei tocmai ceea ce face specificitatea trăirii religioase, pretenția dependenței de un principiu transcendent, de peste fire — din afară de subiectul care pătește starea religioasă — și pierdea posibilitatea de a mai deosebi *trăirea religioasă efectivă* de cazurile de *patologie* religioasă, cu care se aseamănă.

Sînt sigur că există și azi mulți medici care nu știu face această diferență și care sînt gata să judece „maniac" pe orice om cu aplecări religioase mai originale și mai puternice.

Și totuși, dacă aceștia ar citi cărțile duhovnicești de *încercare* și *ispită,* ar vedea cît de mult au preocupat aceste distincții pe oamenii religioși și ce subtilă rețea de ispitiri au întins în calea religiozității părelnice, spre a o deosebi de trăirea în duh, adevărată.

De asemeni, sociologia, prin faptul că reducea viața religioasă la o relație intersubiectivă, trăda sensul esențial al acestei vieți și nu mai putea lămuri în ce fel omul religios care trăiește în societate, departe de a îndumnezei societatea în care trăiește, găsește în viața sa religioasă o legătură care transcende pe cea socială, legătură care, fie îl face indiferent la viața socială, fie îl face să găsească în această viață un prototip de existență, care servește de ideal și de măsură existenței sale în societate. În loc, deci, ca societatea să explice viața religioasă, religia ajunge să justifice societatea. Bergson a văzut limpede acest lucru în penultima lui carte[11].

Acei dintre d-voastră care cunosc lucrurile știu că nu am făcut decît să caracterizăm eforturile întreprinse în psihologia religioasă de un Delacroix, un Janet, un Freud, un Albert Hutin și alții și eforturile întreprinse în sociologia religiei de un Mauss, sau de un Durkheim, și criticate cu atîta pătrundere — pentru psihologie, de Hering și Scheler din sociologia fenomenologică, și pentru sociologie de un tomist ca Deploige sau de antropologul vienez Pater Smith.

Vedem astfel de ce nici *psihologia,* nici *sociologia* nu pot da seama de fenomenul religios, nu numai în întregimea lui, ci nici măcar în esența lui.

Insist asupra acestui punct, pentru că există numeroşi apologeţi care îşi închipuie că pot împrumuta psihologiei sau sociologiei argumente pe care aceste două discipline sînt absolut incapabile să le dea.

Ca să ilustrez cu o comparaţie, aş spune că psihologia şi sociologia — care studiază exclusiv aspectele naturale şi umane — sînt tot atît de puţin capabile să cuprindă faptul religios, pe cît de puţin poate servi *forma* unei litere la înţelegerea *sunetului* pe care îl reprezintă.

Litera poate **desemna** un *sunet*, pe care îl poţi asocia prin *deprindere* cu un sunet. Dar niciodată o literă nu poate *dezvălui* sunetul însuşi.

Tot aşa, psihologia şi sociologia religioase sînt irevelante pentru conţinutul trăirii religioase, la care nu poţi ajunge decît participînd direct, adică trăind-o tu însuţi.

Dobîndirea acestei concluzii este răsturnătoare pentru situaţia religiei în cîmpul filozofiei.

Pentru că, de unde pînă aici teama de cenzura psihologiei şi a sociologiei (şi a ştiinţei în general) a împiedicat pe oameni, să încerce, pur şi simplu, să trăiască religios, i-a făcut să şovăie în faţa adîncirii vieţii lor interioare, pentru că această viaţă amintea de unele din formele ei, forme de viaţă pe care ştiinţa le socotea perimate; de acum încolo, măsura actului religios, evidenţa lui, trecea asupra lui însuşi! — şi oricine voia să trăiască religios nu mai avea nevoie să se întrebe apriori dacă lucrul este cu putinţă şi să stăruie cu întrebările (care merg la nesfîrşit), pînă-i pierea bunăvoinţa, ci putea să încerce *direct, să experimenteze*, am zice, ceea ce au trăit misticii şi oamenii care au simţit chemarea duhovnicească.

3. DESCHIZĂTORII DE DRUMURI

Se înţelege că o asemenea concluzie liberatoare nu a putut fi cucerită dintr-o dată.

La dobîndirea ei au lucrat totuşi, începînd de la sfîrşitul veacului trecut, trei filozofi: unul francez, vitalist; altul american, pragmatist, şi unul german, din şcoala fenomenologică a lui Husserl:

1) *Henri Bergson*,
2) *William James* şi
3) *Max Scheler*.

Independent unul de altul şi fără să urmărească *anume acest rezultat*, cei trei filozofi pomeniţi au izbutit, prin efortul lor, să strămute *certitudinea* de la evidenţa mijlocită a faptelor trecute prin ciurul raţiunii, la evidenţa nemijlocită a datelor trăite în experienţa fiecăruia.

1) Cel dintîi, a restabilit autoritatea datelor imediate ale conştiinţei, statornicind că toate conţinuturile vieţii sufleteşti au o realitate proprie în planul duratei, pe cînd adevărurile ştiinţifice nu sînt decît „construcţii utile“ pentru orientarea în spaţiu.

2) Al doilea, nu s-a sfiit să zdruncine însăşi temelia teoriei adevărului, arătînd că ceea ce se numeşte în ştiinţă adevăr nu e decît o încercare izbutită, plasînd astfel realitatea în faptul acesta al trăirii, al *experienţei* luate în accepţia ei completă, radicală.

3) Al treilea, a demonstrat, cu întreaga şcoală fenomenologică, faptul că orice *Erlebnis*, orice trăire, are evidenţa lui în el însuşi — şi, ca atare, acestei evidenţe, ci nu psihologiei, sau sociologiei, are a-i cere filozofia seamă de viaţa religioasă.

În trei cărţi fundamentale pentru destinele filozofiei contimporane a religiei: *Încercarea* lui Bergson *asupra datelor nemijlocite ale conştiinţei*[12], *Varietăţile experienţei religioase* a lui James şi *Despre eternul din om* a lui Max Scheler se găsesc deci izvoarele întregii răsturnări a situaţiei religiei, de care am vorbit mai sus.

Pentru cei cărora limba germană nu le e accesibilă, există o teză de doctorat a lui *Hering*, în care prezintă fenomenologia religioasă a lui Scheler publicului francez.

Pe urmele lui Scheler, o întreagă şcoală s-a avîntat, nu să *explice* faptul religios, ca psihologii şi sociologii, prin ceea ce acest fapt avea sufletesc sau social, ci *să descrie şi să înţeleagă esenţa* diferitelor fenomene religioase.

Astfel, protestantul *Rudolf Otto*, într-o carte fundamentală, intitulată *Das Heilige* (*Sfinţenia*, *Sacrul*)[13], lucrînd cu aceleaşi elemente ca şi sociologii, dar urmărind alt scop, a început să pună în lumină care sînt elementele esenţiale care constituiesc „sfinţenia“, fără de care nu putem gîndi şi fără de care nu se poate realiza acest concept. Cu aceeaşi metodă a încercat apoi

Otto să caracterizeze tipurile de mistică răsăriteană și cele de mistică apuseană ale creștinismului.

Tot cu aceeași metodă, benedictinul *Romano Guardini* a încercat să cerceteze *„sensul liturghiei"*.

Și — curios —, tot cu această metodă, eticianul și metafizicianul Nicolai Hartmann a încercat să răstoarne teza kantiană a relațiilor dintre etică și religie, arătînd că orișice *etică* este, în ultimă analiză, antinomică religiei, prin faptul că etica presupune antinomia morală și deci *postulează* ateismul, pe cînd religia trage legea purtării de la Dumnezeu.

Posibilitatea acesta de a întemeia fenomenologic o poziție așa de limpede antireligioasă ca a lui Hartmann ne arată că *fenomenologia* nu e o metodă specifică filozofiei religioase și că ea însăși poate închide în ea eroarea de care ne-a servit să ne dezbărăm față de știință.

Dacă, deci, nu încape îndoială, că metoda fenomenologică, împreună cu bergsonismul și cu pragmatismul, ne-au înlesnit depășirea pozitivismului și a scientismului, demascînd paradoxele *explicației* care încearcă să stabilească identitatea funciară a două lucruri pe care le postulează diferite, și obligația în care e această explicație să piardă specificitatea măcar a unuia din ele — nu e mai puțin adevărat că atît pragmatismul, cît și bergsonismul și fenomenologia, din momentul în care au doborît zăgazurile care împiedicau trăirea religioasă, nu au mai putut împiedica această trăire să gîndească în stilul ei propriu.

Așa se face că, împotriva acestor metode filozofice *neutre*, apar, în a doua decadă a veacului al XX-lea, adică îndată înainte de război, curente noi de gîndire religioasă autentică, izvorîte din sînul confesiunilor religioase.

În acest sens:

1) catolicismul generează curentul intelectualist *neotomist*, opus *modernismului*;

2) protestantismul generează, cu *Paul Tillich* și cu *Karl Barth*, pe urmele lui Kierkegaard, o filozofie a *existenței religioase*, opusă filozofiei *esenței religioase* a lui Otto;

3) în *ortodoxie*, generează — cu Florenski, cu Berdiaev, cu Bulgakov, cu Karsavin — o întreagă școală de filozofie religioasă, întemeiată pe Dostoievski și pe Homiakov.

Mai întîi reacțiunea.

4. PROTESTANȚI

Pragmatismul, care prin empirismul radical înlesnise renașterea metafizicii și a religiei contra pozitivismului — întrucît le legitima ca *fapte* —, este denunțat ca răsturnînd relația reală dintre Adevăr și reușită. Nu un lucru e adevărat fiindcă reușește, ci reușește fiindcă e adevărat.

Religia nu se mulțumește cu rolul de expedient practic. Ea vrea să recîștige domeniul speculației.

Apoi, fenomenologia religiei a arătat că nici un act religios nu e epuizat în experiență, ci, apriori, actul religios transcende empirismul radical, ca pe orice psihologism.

Pentru aceleași motive, este respins de tomiști și bergsonismul, precum și partea de *idealism* cuprinsă în fenomenologie.

Rînd pe rînd, Tonquédec, Garrigou-Lagrange, Maritain și alții arată că bergsonismul presupune *imanența* actului religios, cuprinderea necesară a lui Dumnezeu în durata sufletească a omului; ceea ce e tot un fel de panlogism; adică, negarea transcendenței divine pe care actul religios o presupune.

Zadarnic protestează bergsonienii că trăirea subiectivă e numai un reflex al Dumnezeirii; cunoașterea Aceluia prin connaturalitate îngăduie adversarilor lor să dovedească cum, la limită, aceasta înseamnă tot ateism.

Împotriva fenomenologiei, care arată că fiecare act dat imediat cuprinde în el evidența lui imediată, trebuie dovedit acum că înspre Dumnezeu nu există corelație necesară, altfel zis, *trăirea religioasă* nu este direct revelantă nici în experiența internă.

Relația dintre om și Dumnezeu, fiind o relație personală, intersubiectivă, nu are necesitatea și universalitatea relației dintre subiect și obiect. Relația nu e univocă. Între Dumnezeu și om Adevărul e liber...

Pe această cale se insinuează singur și furtunatec gînditorul iudeo-rus Leon Șestov. Cu o ascuțime minunată a spiritului, el demască *pozitivismul* latent, raționalismul nemărturisit al fenomenologilor... care nu-și pun întrebarea dacă *evidența* nu i-ar putea înșela vreodată! În numeroase cărți, ale căror titluri vorbesc ca și conținutul, Leon Șestov ispitește: *Lupta contra evidențelor*, *Destăinuirile morții*, *Noaptea din Ghetsemani*, *Judecata din urmă*, *Puterea cheilor*, *Apoteoza dezrădă-*

cinării, *Ontologia și Etica*, *Momente mari!*, *Parmenide înlănțuit*, *Filozofia tragediei*[14]. Cu un curaj extraordinar, Șestov postulează o teorie a cunoașterii religioase, în care adevărul nu e nici necesar, nici universal, ci liber și tainic, ca prăpastiile gîndului.

Și, în urma lui, și *Tillich* și *Barth* își pun problema: cum poate omul *să fie în fapt în Adevăr*, atunci, cînd nu are cu el nici o comună măsură? Filozofia lor, protestantă, e o filozofie a tensiunii. Niciodată omul nu poate spune: Sînt!

Trăirea spirituală e pentru om o vecinică exigență. Niciodată nu poți zice: Iată! Ci numai: Acum e clipa! S-o încerc.

Kantianismul latent și lutheranismul acestei poziții sînt clare.

5. CATOLICI

Catolicismul tomist pornește și el din același moment cu: „Ce este adevărul?" din *Reflexiile asupra inteligenței* ale lui Jacques Maritain. Hristos e înaintea lui Pilat și cuvintele lui că a venit ca să „rostească" Adevărul au căzut între ei grele! Și Pilat, care are înaintea lui Adevărul întrupat, întreabă, fără să-l vadă, sceptic: „Ce este Adevărul?"[15]...

Și, pentru că Hristos tace, tomistul începe să vorbească în locul lui și să explice Pilatului imaginar care-l citește: „Ce este adevărul", cu citate din Aristotel, firește!

Cu o vrednică de admirat încredere în rațiune, tomismul leagă judecăți de judecăți și din verigă în verigă construiește o întreagă filozofie catolică, arcuită ca o catedrală.

Jacques Maritain este, fără îndoială, cel mai de seamă filozof tomist contimporan.

Cărțile lui: *Antimodernul* — în care atacă deviația lumii moderne, care, de la Renaștere încoace, a îndumnezeit pe om și a uzurpat, în numele rațiunii, domenii ce nu-i aparțineau —, *Trei reformatori* — în care judecă la originea lor cele trei păcate ale lumii apusene: Luther sau hipertrofia eului, Descartes sau omul care se crede Duh (Înger) și Rousseau sau cel care crede că poate ajunge la Sfințenie singur, prin el însuși, fără Duh sfînt (Sfîntul naturii) — sau *Întîietatea spiritualului* — în care încearcă soluția problemei raporturilor dintre biserică și stat, dintre religie și politică — sînt deja semnele unei *viguroase contraofensive* a gîndirii religioase împotriva celor care au încercat s-o înlăture din cîmpul speculației.

În studiul său despre *Metafizica fizicienilor* din *Reflexiile asupra inteligenței*, Maritain nu se sfiește să urmărească inamicul pe propriul lui teren și să-i demonstreze că — chiar în știință — fizicianul e tributar unor anumite presupoziții metafizice, care nu-i dau dreptul să-și aroge nici o superioritate față de această disciplină pe care o combate pe față, pentru a o admite pe furiș.

Mai întîlnim, fără îndoială, punctul cel mai înaintat al gîndirii religioase în cîmpul filozofiei contimporane.

Întreg efortul tomist, sprijinit pe enciclica *Aeternis Patris* a lui Leon al XIII-lea[16], este o splendidă pildă de curaj intelectual și de tenacitate.

E o întrebare chiar, dacă nu constituie o temeritate. Chipul tomistului care vorbește, atunci cînd Hristos crede că trebuie să tacă, ne-a rămas în minte, ca și sabia pe care o scoate Petru și pe care Hristos îl îndeamnă s-o pună în teacă, după ce lipește urechea sutașului venit să-l prindă[17].

Oricum ar fi, opoziția tomism — protestantism e o opoziție filozofică specific apuseană.

Ea presupune:

1) o încredere excesivă în rațiune — care a lipsit în Răsărit;

2) reacția irațională contra acestei încrederi, și

3) replica intelectualismului.

Aci se situează polemica *Blondel – Maritain*, care reactualizează, în timpul nostru, vecinica opoziție dintre cele două tipuri de filozofie catolică: tipul augustinian — inspirat din Platon — și tipul tomist — inspirat din Aristotel —, cel dintîi neadmițînd decît cu greu o lume de sine stătătoare, cel din urmă combătînd cu energie, ca o depreciere a creatorului, o lume care n-ar fi decît o palinodie[18].

6. ORTODOCȘI

Paralel cu această gîndire catolică se desfășoară gîndirea religioasă ortodoxă.

Două minți strălucesc astăzi în fruntea acestei filozofii, dacă lăsăm la o parte pe filozofii puri: Simon Frank și N. Losky, sau pe filozofii religioși adînci, dar mai puțin cunoscuți: *Karsavin, prințul Trubețkoi, Florenski, Zander, Vișerlovțov* și ceilalți gînditori din școala lui *Homiakov*, pe care cei mai mulți nu-i putem urmări decît în cele două volume colective din *Destliches Chrestentin* sau în revista cu același nume, din volumul colectiv *L'Âme russe*, sau din articolele publicate în revista românească, în limba franceză, „Logos", a d-lui Nae Ionescu[19]. Acești doi, mai cunoscuți, sînt: *N. Berdiaev* și *Serghei Bulgakov*. Și *Berdiaev* și *Bulgakov* sînt elemente ale contraofensivei ortodoxe în filozofie. Adică, nu se mulțumesc să *apere*, ca simpli apologeți, religia ortodoxă, ci atacă, *în numele religiei creștine ortodoxe* a Răsăritului, la dreapta și la stînga, înainte și înapoi; adică, la dreapta, contra tomismului, la stînga, contra protestantismului, în față, ateismul marxist, înapoi, cultura modernă.

Dacă deci în sens vertical îi vom întîlni alături de tomiști și de protestanți contra ateismului militant marxist și a ateismului burghez scientist, îi vom găsi însă și luptînd contra aliaților lor apuseni, în numele concepției de viață răsăritene, care nu a făcut păcatul să opună autoritatea libertății, exteriorizînd-o juridic, ci care a păstrat intactă comunitatea de dragoste a soborului, a obștii, în care cele două principii se întregesc, în loc să se contrazică.

a) Cine nu cunoaște astăzi *Noul Veac de Mijloc* preconizat de Berdiaev[20]? Cine nu știe minunatele lui analize ale marxismului, în care *demască* caracterul de *nouă religie antihristică*, pe care îl are îndumnezeirea mașinii și a societății? Cine nu știe, de asemeni, rădăcina dostoievskiană a acestor idei, care culminează în *Legenda Marelui Inchizitor*, din care Berdiaev degajează sensul adînc și esențial al libertății pentru ființa omenească. E mai puțin cunoscută doctrina sa paradoxală, a antinomiilor necesare ale creștinismului. Pentru cei mai mulți, Berdiaev e filozoful *Noului Veac de Mijloc*.

b) Dacă *Nicolai Berdiaev* e vestit mai ales prin filozofia lui istorică și culturală, *Serghei Bulgakov* — decanul Facultății de Teologie, a rușilor emigranți, din Paris — e vestit mai ales în metafizică. Economist vestit, înainte de a se face preot, hegelian și convertit — ca și Berdiaev — la ortodoxie, după ce fusese marxist, Bulgakov e cunoscut în metafizică, prin teoria sa sofiologică — interpretare filozofică a înțelepciunii dumnezeiești care se oglindește în toată frumusețea făpturii.

Gînditor îndrăzneț, Bulgakov e adeseori în primejdie de erezie.

Dar cărțile lui de filozofie, cum ar fi *Tragedia filozofiei*, sînt adînci și pătrunzătoare.

7. ROMÂNI

Dacă trecem acum la gîndirea religioasă românească, va trebui să pomenim neapărat de trei nume.

Cel dintîi este *Lucian Blaga*; al doilea, *Nae Ionescu*; al treilea, *Nichifor Crainic*.

a) *Lucian Blaga* se afirmă ca gînditor religios mai ales în ultimele lui trei cărți: *Eonul dogmatic, Cunoașterea luciferică* și *Censura transcendentă*.

Lucian Blaga e obsedat de problema misterului, a tainei. Observînd că în orice cercetare rămîne un rest misterios, neexplicabil, își propune acest reziduu ca obiect de cercetare și transformă misterul în problemă.

Cercetînd felul în care dogma încearcă în teologie să opereze asupra misterului, propune în general această dogmă ca metodă de reducere a misterului prin acceptarea lui ca atare și anunță chiar un nou „timp"-dogmatic, următor timpului critic actual.

În *Cunoașterea luciferică* Blaga cercetează felul în care cunoașterea operează cu misterul. El deosebește, mai întîi, o cunoaștere luciferică, în care elementul aparent (fanic) se deosebește de cel latent, nemanifestat (criptic), opoziție care are drept urmare provocarea unei „crize în obiect", adică deschiderea unui mister. Această cunoaștere se deosebește de cunoașterea paradisiacă, lipsită de criză, naivă (precritică).

Blaga evidențiază apoi căile de trecere de la o cunoaștere la alta.

În *Censura transcendentă*, Blaga evidențiază că subzistența misterului în cunoaștere se datorește unei censuri transcendente, adică unei ascunderi voite, unei învăluiri a feței principiu-

lui absolut al lumii Marelui Anonim, care pare a se deroba cunoașterii omenești.

Filozofia aceasta, adîncă și originală, nu e totuși o filozofie mistică, cum se crede îndeobște. Într-un studiu pe care-l pregătesc[21] voi încerca să arăt de ce atitudinea lui Blaga mi se pare — oricît ar fi de paradoxal — o atitudine de pozitivist, de om care, pus în fața misterului, se silește să-l descrie, să-l reducă, să-l destăinuiască.

b) Dimpotrivă, *Nae Ionescu* își utilizează întreaga lui putere dialectică spre a dovedi imposibilitatea funciară a rațiunii de a pătrunde în lumea tainelor.

Pentru Nae Ionescu, nu numai psihologia și sociologia, ci și întreaga filozofie a religiei e irevelantă pentru actul religios. Singură cunoașterea pe care o are creștinul care trăiește în comunitatea de dragoste a bisericii, care repetă ritul neschimbat de veacuri și care — prin aceste căi externe ale cultului — își deschide sufletul ca să primească dezvăluirea misterului, taina, numai acela poate cunoaște viața religioasă — act mistic, irevelant, care se petrece între doi termeni: Dumnezeul transcendent și lumea, între care comunitatea de viață devine cu putință prin Întruparea lui Dumnezeu, cheie a cunoașterii religioase, care e un Dar.

Filozofia lui Nae Ionescu — uneori alunecătoare spre origenism — nu e însă tipărită[22]. Ea e însă rodul a peste 14 ani de cursuri, în timpul cărora a format o școală de filozofie religioasă, printre foștii săi elevi. Studiile publicate în „Gîndirea"[23] și prefețele la diferite cărți[24] sînt — pe lîngă cursuri — singurele elemente scrise pentru cei ce vor să-i urmărească gîndirea religioasă[25].

c) Al treilea gînditor religios ortodox român, original, este d-l *Nichifor Crainic*.

Spre deosebire de primii doi, care gîndesc sistematic, Nichifor Crainic e un eseist religios. Gîndirea lui a evoluat (treptat) de la *Ortodoxie și politică*[26] și *Iisus în țara mea*[27], în care creștinismul său era încă influențat de semănătorism, la *Parsifal*[28] și la *Spiritualitate*[29], unde a pășit în miezul vieții duhovnicești. În studiile ulterioare, gîndirea lui Nichifor Crainic a devenit polemică, de pildă, în ultimul său studiu din „Gîndirea", împotriva *Titanilor ateismului*[30].

Ce are în fața ei această filozofie a religiei?

O *filozofie naturală, fizică*, mult mai puțin agresivă decît cea de altădată. O filozofie fizică mult mai conștientă de resursele ei și mult mai dispusă să înțeleagă necesitatea unui principiu transcendent, ca altădată.

O *filozofie biologică*, împărțită între un neovitalism aristotelic cu care filozofia religiei poate colabora, întrucît admite un principiu vital deosebit de materia neînsuflețită, și un *biologism* irațional, în sensul filozofiei lui Klages, care concepe spiritul ca o funcție anarhică a vieții — care a izvorît din nevoi precise și care apoi și-a pierdut sensul, opunîndu-se acesteia.

Opoziția principală o întîlnește azi filozofia religiei din partea *sociologiei* și a *filozofiei culturii*, care luptă încă cu îndîrjire să reducă faptul religios la cel social sau la faptul de cultură.

Această opoziție este foarte subtilă, pentru că ea este, în aparență, favorabilă religiei, pe care o admite ca formă, dar căreia luptă pe nesimțite să-i schimbe substanța, dezlipind-o de principiul ei transcendent.

Prin aceasta însă religia este minată în esența ei, fără să-și dea seama.

În sfîrșit, o ultimă opoziție întîlnește filozofia religiei din partea *materialismului dialectic marxist*, care o refuză, ca mit, prin care mulțimile exploatate sînt sustrase de la funcția lor terestră și îndreptate spre satisfacții iluzorii.

Pe toate aceste puncte, bătălia este în curs — filozofia religiei rezistînd împotriva atacurilor acestor curente.

8. CONCLUZII

Acestea sînt — expuse fugar — și pe cît am putut de limpede, în timpul disproporționat de scurt pe care l-am avut, în raport cu mărimea subiectului; dar deja cam lung, în raport cu răbdarea dumneavoastră.

Dacă, din cele ce-am arătat, v-ați convins, într-adevăr, că între sfîrșitul veacului trecut și anul în care sîntem s-a petrecut o completă răsturnare a interesului filozofic pentru problema religioasă — care, din tolerată, pentru că e utilă moralei, a deve-

nit stăpînă și ordonatoare a întregii concepții despre viață, chiar în filozofiile ateiste;

dacă ați înțeles că această răsturnare s-a făcut cu ajutorul bergsonismului, al pragmatismului și al fenomenologiei, care ne-au dezlănțuit de cătușele pozitivismului și ale scientismului — care ne împiedicau apriori să încercăm să trăim creștinește;

dacă vă amintiți că, odată dezlănțuite, forțele vieții religioase au depășit curentele care le-au făcut posibilă reînvierea și au dat naștere la o serie de curente filozofice confesionale: *protestante*, cu Barth, Otto și Tillich; *catolice*, cu augustinienii lui Blondel și cu tomiștii lui Jacques Maritain; *ortodoxe*, cu istorismul teocentric al lui Berdiaev, cu teodiceea tragică a lui Vișerlovțov și cu sofiologia lui Bulgakov, printre care și gîndirile filozofice originale ale d-lor: Blaga, Nae Ionescu și Crainic;

și dacă vă veți aminti că cheia întregii gîndiri religioase moderne stă în faptul trăirii autentice a vieții religioase,

Dumneavoastră veți ști ce vă rămîne de făcut;

iar eu voi fi mulțumit că, cu toate dificultățile subiectului, nu am vorbit în zadar.

NOTE ȘI COMENTARII

LOGOS ȘI EROS ÎN METAFIZICA CREȘTINĂ

Inițial, conferință rostită în seara zilei de 27 februarie 1930 (de la 18^{00}), în cadrul ciclului intitulat „Filozofia creștină", organizat de Federația Asociațiilor Creștine Studențești din România (F. A. C. S. R.), în aula Fundației Universitare „Carol I" din Capitală (actuala Bibliotecă Centrală Universitară).

Ciclul — condus de Tit Simedrea — a fost deschis de Stelian Mateescu, care, în 20 februarie 1930, a prezentat conferința „Metafizica laică și metafizica sfinților" (publicată în *Gîndirea*, iunie–iulie 1930, inclusă în vol. *Directiva absolutului*, 1933). În următoarele cîteva săptămîni, în fiecare joi seara, au urmat conferințele: Paul Sterian, „Filozofia crucificării" (6 martie 1930; rezumat în *Cuvîntul*, 10 martie 1930); Sandu Tudor, „Muntele Athos"; Nae Ionescu, „Trup și întrupare" (20 martie 1930; rezumat în *Cuvîntul*, 23 martie 1930); Vasile Ionescu, „Platonismul și dogma creștină"; Tit Simedrea, „Cult și Taine ca mijloc de sfințire".

Dintre multele informații de presă și articole despre ciclu și despre conferința rostită de Mircea Vulcănescu, vezi: Paul Sterian, „Un ciclu de filozofie creștină", în *Cuvîntul*, an VI, nr. 1735, 19 februarie, 1930, pp. 1, 2; Constantin Noica, „Lucruri noi", în *Vremea*, an III, nr. 104, 6 martie 1930, p. 2 (rubrica „Notații") (inclus în *Între suflet și spirit.* Publicistică, II, 1930–iunie 1934, București, Editura Humanitas, 1996, p. 36). Un rezumat al conferinței lui Mircea Vulcănescu a apărut în *Cuvîntul*, an VI, nr. 1747, 3 martie 1930, p. 3.

În lista lucrărilor proprii, alcătuită în decembrie 1940, la cererea Ministerului Educației Naționale, Cultelor și Artelor, Mircea Vulcănescu menționează că această conferință a fost ținută în aprilie 1930 (din cîte își amintea...) și a fost „publicată fragmentar". „Logos și Eros..." a fost publicată astfel: „Tipologia", în *Floarea de Foc*, an I, nr. 10, 12 martie 1932, pp. 1, 2 (părțile I–IIa din culegerea de față); „II. Relațiile", în *Floarea de Foc*, an I, nr. 11, 19 martie 1932, pp. 2, 3

(părţile IIb–III, pînă la steluţă); „III. Fondul", în *Ideea Românească*, an I, nr. 1, mai 1935, pp. 23–31 (III, de la steluţă pînă la sfîrşit).

FLOAREA DE FOC a apărut la Bucureşti, săptămînal, între 6 ianuarie–26 martie 1932, 25 martie–30 aprilie 1933 şi între 25 ianuarie–2 iulie 1936, sub conducerea lui Sandu Tudor. Dintre numeroşii colaboratori, aproape exclusiv tineri, amintesc pe: Emil Cioran, Mac Constantinescu, Octav Şuluţiu, Alexandru Sahia, Eugen Ionescu, Ilariu Dobridor, Marcel Avramescu, Ghiţă Ionescu, Arşavir Acterian, Dan Botta, Paul Costin Deleanu, Paul Sterian, Haig Acterian, Horia Stamatu, Petru Comarnescu, Ştefan Ion George, Barbu Brezianu, Mircea Eliade, Alfons Adania, Alexandru Mironescu, Zaharia Stancu, Petru Manoliu, Vasile Damaschin ş. a.

Alături de „Logos şi Eros...", Mircea Vulcănescu a mai colaborat la *Floarea de Foc* cu cronica „Napoleon" la cartea lui Jacques Banville (nr. 2, 13 ianuarie 1932) şi cu articolul de atitudine „N. Iorga şi tineretul universitar" (nr. 12, 26 martie 1932; acest nr. nu se află în colecţia Bibliotecii Academiei Române; o descriere a lui se află în: Mircea Vulcănescu, *De la Nae Ionescu la „Criterion"*. Bucureşti, Editura Humanitas, 2003, p. 412).

IDEEA ROMÂNEASCĂ, „revistă lunară de critică, ideologie şi poezie", a apărut în Capitală, între mai 1935–1937 şi a fost scoasă de Paul Costin Deleanu. Este o altă importantă revistă a „tinerei generaţii". Conducătorul publicaţiei a vrut ca ea să fie continuatoarea, în noi împrejurări social-ideologice şi culturale, a *Buletinului Asociaţiei Studenţilor Creştini din România* (1923–1928, 1931) şi a *Ideii creştine* (1926). În 1937, revista s-a situat deschis pe o poziţie de dreapta. Dintre colaboratori, sînt de amintit: Ştefan Ion George, Horia Stamatu, Arşavir Acterian, Eugen Ionescu, Virgil Godeanu, Mircea Nicolau, Emil Botta, Mihail Vîlsan, Anton Balotă, Traian Herseni, Alexandru Constant, Haig Acterian, Dumitru C. Amzăr ş. a.

La *Ideea Românească*, Mircea Vulcănescu a colaborat doar cu fragmentul din „Logos şi Eros...".

În arhiva Mircea Vulcănescu, aflată în posesia familiei, se găsesc: a) o copertă cu titlul „Logos şi Eros în filozofia creştină, 1930"; b) un text dactilografiat — variantă cu numeroase modificări făcute cu creionul şi cu cerneală verde; text incomplet (are 21 de file); c) textele decupate din *Floarea de Foc*, cu subtitluri şi modificări (făcute probabil pentru volumul anunţat prin presă în 1932: *Logos şi Eros*, în colecţia „Carte cu semne"; acel volum n-a apărut); d) un exemplar din nr. 1 al *Ideii Româneşti*, fără modificări.

La sfîrşitul anilor '80 (1985–1989), textul a fost pregătit pentru culegerea *Dimensiunea românească a existenţei*, planificată să apară la Editura Eminescu, în 1989, în colecţia „Filozofia culturii".

În anii '90, studiul a apărut în: Mircea Vulcănescu, *Logos şi Eros. Creştinul în lumea nouă. Două tipuri de filozofie medievală*. Bucureşti, Editura Paideia, 1991, pp. 11–40; idem, *Dimensiunea românească a existenţei*, vol. 1. *Pentru o nouă spiritualitate filozofică*. Bucureşti, Editura Eminescu, 1992, pp. 71–83.

La transcriere s-a ţinut seama de modificările autorului operate pe textele tipărite aflate în arhivă.

1. Ceea ce există cu adevărat (gr.).

2. Penia (mitol. gr.) = divinitate alegorică; personifică Sărăcia.

3. Poros (mitol. gr.) = divinitate alegorică; personifică Abundenţa, Bogăţia. Potrivit lui Platon, din împreunarea lui Poros cu Penia se naşte Amorul.

4. Poziţia „mai veche" este întemeiată de Francis Bacon (1561–1626), care începe *Noul Organon* cu un text fundamental, unul dintre temeiurile teoretice ale spiritualităţii moderne în genere, occidentale în special: „Omul, servitor şi interpret al naturii, poate să înfăptuiască şi să cunoască, atît cît a observat din ordinea naturii prin lucrul însuşi sau prin spirit; în afară de aceasta, el nu mai cunoaşte şi nu mai poate nimic" (*Noul Organon*, cartea I, § I, trad. de N. Petrescu şi M. Florian. Bucureşti, Editura Academiei R. P. R., 1957, p. 35).

Tot filozoful englez stabilea o strînsă interdependenţă între teorie şi practică: „Ştiinţa şi puterea omului sînt unul şi acelaşi lucru, fiindcă necunoaşterea cauzei face să dea greş efectul. Natura nu este învinsă decît ascultînd de ea: ceea ce în teorie este cauză, în practică este regulă" (*Ibidem*, cartea I, III; ed. cit., p. 35).

5. *Juan de la Cruz — sfîntul Ioan al Crucii* (n. Yeper, 1542 (1540?), la Frontiveros — m. 13–14 decembrie 1591, la Uheda), poet şi mistic al catolicismului. Tatăl catolic, mama evreică; studii la Universitatea din Salamanca; apoi preot. Creează, împreună cu maica Tereza de Avila, Ordinul Carmeliţilor Desculţi; ajunge rector al Colegiului superior al Mînăstirii din Grenada. Este beatificat (1675), canonizat (1726), doctor al Bisericii (1926).

Juan de la Cruz a scris poeme, glosse şi romanţe.

6. Conceptele de *chip*, *ins*, ca şi cel de *fire* (determinat în continuare în textul autorului), transferate în planul discuţiei filozofice, vor fi reluate peste un deceniu şi mai amplu analizate, cu aplicare specială la poporul român. Vezi: „Existenţa concretă în metafizica românească", în *Dimensiunea românească a existenţei*, vol. 3. *Către*

ființa spiritualității românești. București, Editura Eminescu, 1996, pp. 141–162.

7. Este vorba de teoria leibniziană a „armoniei prestabilite": „De unde e ușor să concludem că unirea laolaltă a tuturor spiritelor trebuie să alcătuiască cetatea lui Dumnezeu, adică statul cel mai desăvîrșit cu putință, sub cel mai desăvîrșit monarh" (G. W. Leibniz, *Monadologia*, 85. Trad. de Constantin Floru. București, Editura Științifică, 1972, p. 526).

8. În comunicarea dintre cele două războaie mondiale, prin Veacul de Mijloc sau Evul de Mijloc se desemna Evul Mediu.

9. Vezi: Mircea Vulcănescu, „Max Scheler (1874–1928)", în *Arhiva pentru știința și reforma socială*, an VIII, nr. 1–3, [ianuarie–septembrie] 1929, pp. 369–382 (necrolog retipărit în *Dimensiunea românească a existenței*, vol. 1. *Pentru o nouă spiritualitate filozofică*, pp. 164–176).

10. În textul tipărit în 1932: „specificații".

11. „A nu rîde, a nu te întrista, ci a înțelege" (lat.).

12. Lipsă în textul tipărit în 1932.

13. „Prin esența sa, intelectul este mai presus și mai nobil decît voința" (lat.).

14. „Binele și răul sînt în lucruri, adevărul și falsul — în gîndire" (lat.).

POSIBILITĂȚILE FILOZOFIEI CREȘTINE

Conferință rostită în seara zilei de 8 decembrie 1940, în cadrul unui ciclu organizat la Căminul studențesc „Sf. Augustin" din București.

Figurează în lista lucrărilor proprii a lui Mircea Vulcănescu din decembrie 1940.

Textul conferinței a fost publicat ca inedit în *Viața Românească*, an LXXXIX, nr. 7–8, iulie–august 1994, pp. 78–88 („Restituiri").

Mai apoi, a fost inclus în culegerea *Posibilitățile filozofiei creștine.* Îngrijirea ediției Dora Mezdrea. București, Ed. Anastasia, 1996, pp. 21–41 (col. „Filozofia creștină").

La Căminul „Sf. Augustin" (str. Știrbei-Vodă nr. 174), Mircea Vulcănescu a mai rostit conferința „Ideea de Dumnezeu în filozofia Tomei din Aquino" (3 martie 1940) (vezi, în culegerea de față, pp. 187–209).

În arhiva Mircea Vulcănescu s-a păstrat manuscrisul conferinței; are 5 + 38 pp. (formatul 168/206 mm), scrise cu cerneală albastră, pe o singură față a filei, cu numeroase modificări de redactare; alte modificări sînt făcute cu creionul, la lectura textului. Pe coperta în care se

află manuscrisul, Mircea Vulcănescu a notat titlul „Problema filozofiei creștine". Am preluat, totuși, titlul „Posibilitățile filozofiei creștine", cel cu care conferința este înscrisă în bibliografia scrierilor proprii, pe care Vulcănescu a întocmit-o în același decembrie 1940.

Transcrierea s-a făcut după manuscrisul din arhivă.

1. *Virgil Bogdan* s-a născut în 24 mai 1899, la Colmar, în Franța, și a murit în 24 decembrie 1969, la București (este înmormîntat în Cimitirul Catolic de la Bellu). A fost fiul (alături de alți cinci copii — între care și pictorul Catul Bogdan) lui Gh. Bogdan-Duică, criticul și istoricul literar cunoscut (care a cochetat și cu filozofia...), căsătorit cu o franțuzoaică din Alsacia, Maria Daull. După studii filozofice la Cluj, Virgil Bogdan a urmat un stagiu de specializare la Paris, în cadrul Școlii Române de la Fontenay, încheiat cu susținerea doctoratului în filozofie (ne informează Constantin Floru, cel mai bun prieten al lui Bogdan). Mai apoi, Virgil Bogdan este profesor de filozofie la Timișoara, unde colaborează la publicații locale, și curînd se transferă, ca profesor de liceu, la București (la „Matei Basarab", „I. L. Caragiale" ș. a.) (printre elevi, l-a avut și pe Henri Wald). Știind să îmbine armonios speculativul cu practic-utilul, el a fost unul dintre principalii animatori ai Asociației Profesorilor Secundari de Filozofie, la ale cărei congrese, din 1934 și 1938, Bogdan a prezentat o comunicare și, respectiv, o cuvîntare.

Ca istoric al filozofiei, Virgil Bogdan a colaborat la volumul omagial dedicat lui Ion Petrovici, *Istoria filozofiei moderne*, cu studii în care i-a prezentat pe Max Scheler, Martin Heidegger și Nicolai Hartmann. Împreună cu N. Bagdasar și C. Narly, ei trei au alcătuit o *Antologie filozofică. Filozofi străini* (două ed., 1943). Mai tîrziu, Virgil Bogdan a făcut parte din colectivul care în anii '50 și '60 a tradus importantele lucrări ale lui G. W. Fr. Hegel. Singur, el a tradus *Fenomenologia spiritului* (1965) și în colaborare *Logica* (mică) (cu D. D. Roșca, C. Floru și Radu Stoichiță; 1962) și *Principiile filozofiei dreptului...* (cu C. Floru; 1969).

Ca publicist, Virgil Bogdan a colaborat cu studii, cronici și recenzii la *Revista Institutului Social Banat-Crișana, Gînd Românesc, Luceafărul, Revista de pedagogie, Revista generală a învățămîntului, Revista de filozofie* ș. a.

La moartea lui Virgil Bogdan, C. Floru a tipărit un necrolog în *Revista de filozofie* (nr. 1, ianuarie, 1970). (Vezi și o fișă de dicționar în *Argeș*, nr. 11 (242), august 2002, p. 8.)

2. Reamintesc că în vremea studenției Mircea Vulcănescu proiectase „Sistemul meu filozofic: existentismul“ (tipărit ca inedit în *Manuscriptum*, an XXVII, nr. 1–2, [ianuarie–iunie] 1996, pp. 49–54).

În conferința din 1940, prin „filozofia existențială“ el înțelege curentul filozofic existențialist, cel despre care Virgil Bogdan tipărise un studiu în vol. colectiv *Istoria filozofiei moderne*, vol. III (vezi, mai sus, nota 1).

3. Titlu dat de editor.

În manuscris, după o steluță (*), se continuă cu punctul 1, pe care l-am eliminat, întrucît nu a mai numerotat undeva cu punctul 2.

Textele celorlalte paragrafe sînt grupate de autor astfel: „Introducere“; „Poate fi creștin, filozoful?“; „Este filozofia creștină — filozofie“ etc.

4. Cititorul de azi are la îndemînă — în traducerea românească a lui Gheorghe I. Ciorogaru — Jacob Böhme, *Aurora sau răsăritul se întrezărește. Aceasta înseamnă: Rădăcina sau muma filozofiei, astrologiei și teologiei pe temeiul adevărat, sau descrierea naturii.* București, Ed. Științifică, 1993.

5. Vezi: René Descartes, *Meditations de prima philosophia.* În românește, după textul original..., de Constantin Noica. București, Tip. „Bucovina“ I. E. Torouțiu, 1937, VII + 143 p. (altă ed.: Ed. Humanitas, 1992).

Vezi și: idem, *Meditații metafizice.* În românește de Ion Papuc. București, Ed. Crater, 1993, 88 pp.

6. Vezi É. Gilson, *L'esprit de la philosophie medievale*, tome I. Paris, J. Vrin, 1932, p. 14; deuxième édition revue, 1948; idem, *Filozofia în Evul Mediu. De la începuturile patristice pînă la sfîrșitul secolului al XIV-lea.* Trad. de Ileana Stănescu. București, Ed. Humanitas, 1995.

7. Se știe că Parmenide a teoretizat ideea nemișcării, a imobilității universale, ilustrată de Zenon prin cele patru aporii, dintre care celebre sînt „Ahile“ și „Săgeata“. Filozofii eleați nu susțineau că mișcarea n-ar fi reală în planul lumii fizice, ci că ea nu poate fi concepută că ar fi reală.

Ni se povestește că, la argumentele speculative ale eleaților, Diogene din Sinope, filozoful cinic, „contraargumenta“... plimbîndu-se... Mai spune povestea că adepții lui îl aplaudau pentru acest mod „ingenios“ de a respinge un argument speculativ, iar el îi ciomăgea, invitîndu-i să argumenteze, nu să... aplaude...

8. În 1937, cu prilejul și în cadrul Expoziției Universale de la Paris, au avut loc, printre altele, cel de-al II-lea Congres Internațional de Estetică, cel de-al IX-lea Congres Internațional de Psihologie și cel de-al IX-lea Congres Internațional de Filozofie. Lucrările acestuia din

urmă s-au desfășurat între 31 iulie–7 august 1937 și au fost consacrate împlinirii a 300 de ani de la apariția *Discursului asupra metodei* al lui René Descartes: desigur, s-au discutat problematici actuale, contemporane ale lumii și ale filozofiei. Dintre români, au participat Ion Petrovici, Marin Ștefănescu, Eugeniu Sperantia, Tudor Vianu, Mircea Florian, Petru Comarnescu, Pius Servien, Ștefan Lupașcu ș. a. Cotidienele românești ale vremii au relatat, la zi, și despre congresul de filozofie. După congres, în țară s-au publicat multe dări de seamă, semnate de Arșavir Acterian (*Vremea*, 5 septembrie 1937; 6 martie 1938), Petru Comarnescu (*Vremea*, 12 și 19 septembrie 1937), Horia Stamatu (*Buna-Vestire*, 18 septembrie 1937), Grigore Popa (*Gîndirea*, septembrie 1937; *Atheneum*, iulie–decembrie 1937) ș. a. Vezi și *Travaux du IX-ème Congres International de Philosophie*, tome I–XII. Paris, Herman & Comp., 1937.

9. „Să nu ucizi“ („Ieșirea. A doua carte a lui Moise“, cap. 20, v. 13; în *Biblia sau Sfînta Scriptură.* Trad. de Bartolomeu Valeriu Anania. București, Ed. Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 2001, p. 100).

10. „Neliniștit rămîne sufletul nostru mereu, pînă cînd își va găsi tihna în Tine“ (lat.).

11. Vezi Blaise Pascal, *Scrisori provinciale.* Trad. de George Iancu Ghidu. București, Ed. Științifică, [1973], pp. 328–335.

12. „Noi Îl propovăduim pe Hristos-Cel-Răstignit: pentru Iudei, piatră de poticnire; iar pentru păgîni, nebunie“ („Epistola sfîntului apostol Pavel Întîia către Corinteni“, cap. 1, v. 23; în *Biblia...*, trad. Bartolomeu Valeriu Anania, ed. 2001, p. 1641).

13. Vezi o altă traducere în *Acatistul Bunei-Vestiri al Prea Sfintei stăpînei noastre de Dumnezeu născătoare și pururea Fecioarei Maria*, „Icos al 9-lea“. București, Cultura Românească S. A. R., [1932], p. 20.

14. În manuscris se continuă cu următorul pasaj, tăiat cu cerneală: „Cele două lumi, firească și superioară, se ivesc numai în lumina ipostatică a Verbului Cuvîntului Dumnezeiesc și în lucrarea lui mîntuitoare. Nici o contopire de planuri însă“ (p. 17).

15. „Și cel ce în nume de ucenic va da de băut numai un pahar cu apă rece unuia din aceștia mici, adevăr vă grăiesc: Nu-și va pierde răsplata“ („Sfînta Evanghelie după Matei“, cap. 10, v. 42; în *Biblia...*, p. 1472).

16. Vezi „Isaia“, cap. 65, v. 1; în *Biblia...*, ed. 2001, p. 962.

17. „Cred, fiindcă e absurd“ (lat.).

Expresie clasică, eronat atribuită lui Augustin (sec. IV–V). Forma primară se află la Tertulian (sec. II–III), care a scris următoarele: *„Et mortus est Dei filius; proresus credibile est, quia ineptum est (De carne Christi)*, adică: „Și a murit fiul lui Dumnezeu; e foarte credibil, pen-

tru că e o absurditate" *(Despre carnea lui Hristos).* Trecînd în „folclorul cultural", *ineptus* s-a transformat în *absurdus* și expresia prescurtată a căpătat forma rămasă pînă azi: *„Credo, quia absurdum".*

De la planul religios, expresia s-a generalizat pentru cadrul larg al comunicării în care formulări aberante n-au credibilitate.

18. „Credința care murmură prin intelect" (lat.).

19. „Crede spre a putea să înțelegi" (lat.).

20. Ceea ce Mircea Vulcănescu spune că este „definiția spenceriană" este, de fapt, o idee generală care circulă cu privire la conceptul de filozofie, din antichitatea greacă, pînă în contemporaneitatea românească. Și Herbert Spencer spune că este o idee generală în „diferite concepții asupra filozofiei": „Dacă au existat diferențe — și dacă ele există încă — în ceea ce privește imaginea pe care o formăm despre întinderea sferei pe care o umple filozofia, toți sînt de acord, totuși, a nu da acest nume decît unei cunoștințe care depășește pe cea obișnuită. Ceea ce rămîne, ca un element comun, din diferitele concepții asupra filozofiei, o dată ce au fost eliminate toate elementele care erau în dezacord, este că ea este o *cunoaștere de gradul cel mai înalt de generalitate*". (Herbert Spencer, *Primele principii*; apud N. Bagdasar, Virgil Bogdan, C. Narly, *Antologie filozofică, Filozofi străini*, ed. a doua. București, Casa Școalelor, 1943, pp. 582–583.)

Iată, în continuare, și un citat din românul contemporan D. D. Roșca: „Însă din semnificațiile diverse atribuite filozofiei — de filozofi și nefilozofi — de-a lungul istoriei sale poate fi desprinsă o notă constantă, comună acestor semnificații sau majorității lor), notă considerată drept definitorie pentru conceptul de *filozofie.* Și anume: filozofia este definită ca fiind concepție generală despre lume, rod al unui efort spre sinteza totală, doctrină care pretinde să ne dea o imagine de ansamblu a existenței considerată în totalitatea ei" (D. D. Roșca, „Știință și filozofie", în vol. *Oameni și climate.* Cluj, Ed. Dacia, 1971, p. 196).

21. În istoria filozofiei universale, este clasic visul lui René Descartes (1596–1650), pe care filozoful l-a avut (în trei reprize), în noaptea de 10 noiembrie 1619 (avea, așadar, 23 de ani). Pentru relatarea și comentarea visului, vezi Constantin Noica, *Viața și filozofia lui René Descartes.* București, Ed. Libr. „Universala" Alcalay & Co., 1937, pp. 31–43 (ed. 1992, pp. 21–26).

22. Legea (dogma) credinței (lat.).

CREȘTINUL ÎN LUMEA MODERNĂ

Conferință rostită în seara zilei de 7 aprilie 1940 (de la ora 18^{00}), în Sala „Ion Dalles" din București, conferință organizată de Filiala

parohială Mîntuleasa a Societății Ortodoxe Naționale a Femeilor Române.

Este înscrisă în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940, cu titlul „Creștinismul și lumea modernă".

Cu titlul „Creștinul în lumea modernă", a fost tipărită, ca inedită, în revista *Prodromos* (Paris), nr. 6, februarie 1967, pp. 7–10, și nr. 8–9, martie 1968, pp. 8–14. Textul din nr. 6 are ca subtitlu: „Conferință ținută la 7 aprilie 1940 în Sala « Dalles »", și este însoțită de următoarea notiță: „N. B. Textul ce urmează corespunde primei părți a conferinței lui Mircea Vulcănescu (pag. 1–19 din caietul conținînd 67 de pagini numerotate, nu toate complet scrise). Sînt reproduse aici numai paragrafele în clar, cu omisiunea celor facultative sau obliterate" (p. 7).

După forma din revistă l-am editat în culegerea *Logos și Eros...*, ed. 1991, pp. 41–80.

Întrucît acea culegere a fost una concepută cu note foarte restrînse (în dorința de a pune textele autorului cît mai repede și mai simplu la îndemîna cititorului — este prima carte pe care am scos-o din tipar cu semnătura lui Mircea Vulcănescu), nu am apelat la forma din arhivă a conferinței.

Nu am văzut forma manuscrisă a textului tipărit în *Prodromos* — astfel că nu știu ce înseamnă paragrafe „neclare" sau care sînt cele care au fost „obliterate".

În arhiva Mircea Vulcănescu de la București se află forma primă a conferinței; sînt 72 de fișe (numerotate de Zaharia Balinca) (formatul 168/205 mm), majoritatea scrise cu cerneală albastră și doar cîteva cu creion negru, pe o singură față a fișei; pe unele fișe — după practica lui Vulcănescu — sînt scrise cîteva fraze sau chiar un singur rînd; sînt și propoziții sau fraze neterminate în scris.

Pe una din fișe, Zaharia Balinca — organizatorul arhivei la sfîrșitul anilor '70 — a notat, la 16 martie 1978: „Noi am găsit, printre manuscrisele lui Mircea Vulcănescu, numai aceste « Note » (în număr de 71, în numerotarea noastră), care au stat la baza conferinței « Creștinismul și lumea modernă », ținută în aprilie 1940 în Sala « Dalles ». Conferința a fost organizată de Societatea Ortodoxă Națională a Femeilor, parohia Mîntuleasa. Textul conferinței, integral, noi l-am copiat din revista *Prodromos*, nr. 6 și 8, 1967. Această revistă « foaie de gînd și apropierea creștină », apărea în Franța, scrisă în românește. E probabil ca una din membrele Societății Române a Femeilor Ortodoxe, plecată înainte de război în Franța, să fi luat cu ea și această conferință — dar așa în țară au rămas numai aceste note ca originale. Mai lipsesc, desigur. Poate le vom găsi".

Pentru culegerea de față am preluat titlul și textul din *Prodromos* (pînă la o eventuală altă tipărire a textului, cînd poate voi avea la îndemînă forma din caietul aflat la Paris).

În notele ce urmează preiau pasaje tăiate ori pe cele care nu se găsesc în forma tipărită în *Prodromos.* (Nu preiau oarecare modificări de unul sau cîteva cuvinte.)

1. În manuscrisul din arhiva Mircea Vulcănescu (de la București) se continuă cu următorul pasaj: „Astfel, unii dintre Dumneavoastră au *familie*, cei mai mulți — cum am devenit de la o vreme țară de « producători » — în care nimănui nu îi mai e îngăduit să stea pe tînjală, îndeplinim, cu un titlu sau altul, o funcție socială și chiar cei ce n-am avea nici o altă legătură cu lumea de aci, am avea totuși cel puțin *una* căreia nimeni — cel puțin dintre bărbați — nu i se poate sustrage, măcar în calitatea de « concentrat ». Sîntem fiii aceleiași *patrii!* Fiecare e, deci, presupus deja angrenat activ — într-un fel oarecare — în ceea ce cu un titlu generic mi s-a indicat a fi al doilea termen de raportare al conferinței, vreau să zic: *vremea de astăzi*".

Totodată, menționez că întreg pasajul de la începutul conferinței și pînă la alineatul care se încheie cu „...al opiniei semenilor noștri" este tăiat cu cerneală, în forma din arhiva de la București.

2. În manuscrisul din arhivă, se continuă astfel: „Și, așa cum unii spun, de pildă, că inaugurează « tradiții noi » și prea puțini își dau seamă sau se fac că își dau seamă de lipsa de înțeles a lucrului, atîta vreme cît « tradiție » însemnează « predanie », transmitere de la unul la altul a unui lucru « vechi » așa că « inovația » este ceva cu totul deosebit, dacă nu de-a dreptul potrivnic tradiției, așa că « tradiție nouă » este un nonsens; tot astfel, se poate deci...".

3. În manuscris, se continuă astfel: „Nu zicem oare noi tot *drum* și modestei căi despărțită de căruța dintre lanuri și autostradei asfaltate care apropie într-o jumătate de ceas orașe despărțite odinioară de trei zile de umblat?!"

4. Manuscrisul din arhivă continuă cu următoarele fraze: „Iată, de pildă, organizatorii acestei conferințe. Gîndul lor a fost să adune bani. Să adune bani, desigur, pentru a veni în ajutorul nevoiașilor din parohie. Iar Dumneavoastră ați dat banii ceruți — sau i-au dat alții pentru Dumneavoastră — și ați venit aci să ascultați. Cîți din[tre] Dumneavoastră s-au gîndit la ce-au făcut, mai departe de socoteala economicească: « Ce mă costă? Și ce pierd? Un ceas din viață! » s-au gîndit, de pildă, la înțelesul ascuns pe care-l are orînduirea aceasta « modernă » a banului, pe care înțelepciunea populară l-a numit « ochiul Dracului » și care e, în lumea de azi, « puterea cu care-ți poți

îngădui *orice* »? Mă îndrept. Nu. De la o vreme, nu mai poți face chiar *orice.* Cred că foarte puțini. Și totuși acest ban D-voastră l-ați dobîndit, l-ați dat, organizatorii au luat sala și Paștele va aduce — nădăjduim — ajutorarea celor cărora le sînt destinați".

5. În manuscris, începutul acestei fraze are forma: „Iată însă că mica nuanță dintre vremea în care cu banul poți să faci *orice* și-o vreme în care nu mai poți face orice cu banul de care am vorbit vădește putința unei alunecări..."

6. Alineatul ultim, de la „Planul..." pînă la acest titlu de paragraf, în manuscris, are forma: titlul de paragraf „Ce-nseamnă a fi creștin?" și textul: „Ce-nseamnă, Doamnelor și Domnilor, în primul rînd: *a fi* creștin? Pe înțelesul tutulor înseamnă « a fi botezat în Iisus Hristos! ». Dar o atare definiție, deși istovește conceptul, nu spune mare lucru, pentru că întrebarea renaște: ce înseamnă a fi botezat în Hristos? E, dacă vreți, toate acestea la un loc și cu totul altceva decît ele".

În continuare, textul tipărit în *Prodromos* este mult diferit față de cel din fișe.

7. Ultima frază nu se află în forma din fișe.

8. Pasajul de la „Dacă, pe lîngă aceasta, ..." pînă la „...din aceasta" nu se află în fișele scrise cu creionul.

9. În fișe, pasajul de la „Termenii..." pînă la „...destăinuire" are forma: „Termenii acestui act sînt, de o parte, *Acela* pe care această viață-l întîlnește de la care izvorăște și de cealaltă parte *noi*, totalitatea celor ce ne împărtășim din această destăinuire".

10. Ca și alte dăți, Mircea Vulcănescu citează din memorie. Forma exactă a textului din *Memoriale* este: „Dar moare și marmora, de rănile vremii. Moare și sufletul ei, de neînțelegerea oamenilor". (Vasile Pârvan, „Parentalia"; în *Memoriale.* București, Ed. Cultura Națională, 1923, p. 164; în *Scrieri*, ed. 1981, p. 525.)

Citatul nu se află în fișa manuscris.

11. Nici această ultimă frază nu se află în fișa manuscris.

De aci, pînă la sfîrșitul paragr. I, însemnările din fișe sînt restrînse doar la cîte o frază sau o simplă propoziție, cu fișe cu 1–3 rînduri scrise.

12. Și forma acestui paragraf este mult diferită în caiet (și în culegerea de față) în comparație cu cea din fișe.

13. Acest alineat are, în fișe, alte cinci variante, pe care nu le preiau în notele de față.

14. Preiau, totuși, variantele „Fericirilor":

„Puterea care e mijlocul de a dobîndi bogăție,
Neîndurarea care e mijlocul de a păstra puterea,
Semănarea gîlcevii,

Lauda celor ajunși
sînt valori opuse
sărăciei de duh,
blîndeții,
milosteniei,
facerii de pace,
cărora creștinismul le aducea, acum două mii de ani, Evanghelia Bucuriei în suferințe și a răsplății în slova de dincolo,
răvaș de bucurie către toți cei care suferă în lume, către toți cei lipsiți de Dumnezeu, de plinătate:
Fericiți cei săraci cu Duhul, că a lor este împărăția cerurilor;
Fericiți cei ce plîng, că aceia se vor mîngîia;
Fericiți cei înfometați și însetați de dreptate, că aceia se vor sătura;
Fericiți cei milostivi, că aceia se vor milui;
Fericiți cei curați cu inima, că aceia vor vedea pe Dumnezeu;
Fericiți făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema;
Fericiți cei prigoniți pentru dreptate, căci a lor este împărăția cerurilor.

1. Fericiți cei *săraci cu duhul*	că a acelora este împărăția cerurilor;
2. Fericiți cei ce *plîng*	că aceia se vor *mîngîia*;
3. Fericiți cei *blînzi*	că aceia vor *moșteni pămîntul*;
4. Fericiți cei ce *flămînzesc* (și *însetoșează*) de dreptate	că aceia se vor *sătura*;
5. Fericiți cei *milostivi*	că aceia se vor *milui*;
6. Fericiți cei curați cu *inima*	că aceia vor vedea pe *Dumnezeu*;
7. Fericiți făcătorii de pace	că aceia *fiii lui Dumnezeu se vor chema*;
8. Fericiți cei prigoniți pentru dreptate	că a acelora este împărăția cerurilor.
Fericiți veți fi cînd vă vor goni și vor spune tot cuvîntul rău împotriva voastră mințind pentru mine.	Bucurați-vă și vă veseliți că plata voastră mare este în ceruri și așa au fost prigoniți și profeții înaintea voastră.

Tabla valorilor creștinești este polar opusă.
Fericiți cei ce sînt, zice veacul modern;
Fericiți cei bogați;
Fericiți cei ce izbîndesc;
Fericiți cei aspri, că aceia nu se vor înșela;
Fericiți cei tari, că aceia se vor sătura;

Fericiți cei sătui, căci aceia au avut parte de viață;
Fericiți cei deștepți, că aceia vor moșteni pămîntul.

Creștinul zice:
Fericiți cei *săraci*, că a acelora e împărăția cerurilor;
cei *blînzi*, că aceia vor moșteni pămîntul;
cei ce *flămînzesc și însetoșează*;
cei *drepți*, că aceia vor vedea pe Dumnezeu;
cei curați cu *inima*, că aceia vor vedea pe Dumnezeu;
făcătorii de pace, că aceia fiii lui Dumnezeu se vor chema;
cei *milostivi*, că aceia se vor milui;
veți fi cînd vă vor goni și vor spune
vă veți pune la adăpost.

Tabla valorilor omului modern, care nu mai crede în viața de apoi, e răsturnarea deplină a tablei de valori din « Predica de pe munte ». [Frază tăiată.]

Fericiți cei *îndestulați*, spun fericirile vremii de acum,
că a acelora este împărăția lumii acesteia și alta nu e;
Fericiți cei ce *rîd și se bucură* — că aceia n-au nevoie de mîngîiere;
Fericiți cei *cumpliți* — că aceia vor moșteni pămîntul;
Fericiți cei ce *se-nghesuiesc la praznice*, la locurile altora, *și la greu se pun la adăpost*, ferindu-se de orice cuvînt împotriva oricui, mințind să le fie bine — că aceia se vor sătura;
Fericiți cei *neîndurători* — că aceia nu se vor teme de nimeni;
Fericiți *făcătorii de gîlceavă* — că aceia fiii faptei lor se vor chema;
Fericiți veți fi cînd vă vor *slăvi* și vor spune tot cuvîntul *bun* asupră-Vă, *mințind fără rușine.* — Bucurați-Vă și Vă veseliți că v-ați aflat plata de aici și așa au fost răsplătiți toți biruitorii dinaintea Voastră.

Tabla valorilor omului modern ce nu mai crede în viața de dincolo e răsturnarea deplină a tablei de valori a « Predicei de pe munte ».
În locul sărăciei cu duhul,
1. Fericiți *cei îndestulați*, că a acelora e împărăția acestei lumi și alta nu e;
2. Fericiți *cei ce rîd și se bucură*, că aceia de nimic nu au nevoie;
în locul blîndeței,
3. Fericiți cei *tari*, că aceia vor stăpîni pămîntul;
în locul milosteniei,

4. Fericiți cei *cumpliți* și *neîndurători*, că aceia vor stăpîni pămîntul;
Fericiți cei *îndrăzneți*, că aceia vor avea parte la praznic!;
în locul lui făcătorii de pace,
5. Fericiți *semănătorii de gîlceavă*, căci aceia fiii izbîndei lor se vor chema;
în locul curăției inimei,
6. Fericiți cei iscusiți, că aceia meșteșugul facerii și desfacerii tutulor lucrurilor vor vedea (mai bine c-un deștept la pagubă, decît c-un prost la cîștig);
în locul fericirii în prigoană,
7. *Fericiți cei ce se-nghesuiesc la praznice* și la greu se pun la adăpost, ferindu-se de orice cuvînt împotriva oricui, mințind să le fie bine! [...]
Fericiți cei cumpliți și tari, că aceia *vor moșteni pămîntul* (Forța primează dreptul). [...]

Împărăția lumii acesteia e dată celor care au.
Moștenirea pămîntului e făgăduită celor tari.
Stăpînirea, celor ce bagă zîzanie între alții. [...]
Divide et impera. [Dezbină și stăpînește.]
Audaces fortuna iuvat. [Norocul îi ajută pe cei îndrăzneți.]
Forța primează dreptul. [...]

Fericiți *cei îndestulați* — așa ar spune « Predica de pe munte » a vremurilor de acum —, căci a lor este împărăția lumii acesteia și alta nu e;
Fericiți *cei ce rîd și se bucură* — căci aceia n-au nevoie de mîngîiere;
Fericiți *cei cumpliți* — că aceia vor moșteni pămîntul;
Fericiți *cei ce se înghesuiesc la praznice*, pe locurile altora *și la greu se pun la adăpost* — că aceia se vor sătura;
Fericiți *cei neîndurători* — că aceia nu se vor teme;
Fericiți *făcătorii de gîlceavă* — că aceia fiii faptei lor se vor chema;
Fericiți veți fi cînd vă vor lăuda și vă vor slăvi și vă vor spune tot cuvîntul bun către voi, mințind fără rușine.
Bucurați-Vă și Vă veseliți, că v-ați aflat plata pe lumea asta și la fel au fost răsplătiți toți biruitorii acestei lumi, dinaintea voastră! [...]

Fericiți cei *îndestulați*, că a acelora e împărăția lumii acesteia și alta nu e;
Fericiți cei *tari*, că aceia vor stăpîni pămîntul;
Fericiți cei *cumpliți* și *neîndurători*, că aceia nu se vor teme de nimeni;

Fericiți cei ce rîd și se bucură, că aceia de nimic nu au nevoie;
Fericiți cei îndrăzneți, că aceia vor avea parte de praznic;
Fericiți semănătorii de vînt, că aceia fiii furtunilor se vor chema;
Fericiți cei iscusiți, că aceia taina multor lucruri vor afla;
Fericiți veți fi cînd vă vor slăvi și vă vor tămîia, mințind pentru mult bine, că v-ați aflat plata pe pămînt și mîine cine-o să-și mai aducă aminte?!

Societatea *modernă* e o societate necreștină prin aceea că degradează ideea de om,
1) sparge unitatea de cuget, de vreme și de simțire a comunității omenești și o preface într-o pleavă de existențe risipite și antagoniste, izolate-n ele însele și care nu comunică decît prin folosirea acelorași mijloace;
2) preface munca — datorie și condiție a omului sub păcat — în lege a firii omenești transfigurate, așezînd-o deasupra contemplației și prin aceasta robește pe *om* propriei lui fapte și-l pierde, ispitindu-l să se substituie Dumnezeirii și să se mistuie singur".
15. Textul paragr. III și IV este mult diferit în fișe față de forma din caiet; de aceea, preiau aproape integral textele următoarelor fișe (cu un rînd alb între textele fișelor, căci numerotarea lui Z. Balinca este eronată ici, colo, cum am constatat pentru paragr. I–II):
„Creștinismul e fățiș opus « evului modern » în înțelesul lui istoric.
Se poate însă identifica *creștinismul* cu lumea modernă?
La prima înfățișare, s-ar părea că da.
Ceea ce caută epoca noastră contemporană este să refacă unitatea spirituală a lumii.

Care poate fi poziția creștinului în fața unei atare lumi? Cred că nu e de stat la îndoială.
Creștinul, într-o lume așa, nu se poate aduna pe sine și e amenințat să fie risipit de ispitele potrivnice, tot atît ca în lumea modernă.
Creștinismul nu se adresează specialistului, ci omului *concret.*
El nu se adresează omului biruitor, ci celui care suferă.

Care poate fi poziția creștinului în fața unei atare lumi?
1) Creștinul nu se poate aduna pe sine.
2) Creștinul e amenințat să fie risipit de ispite potrivnice. [...]

Adevărul e însă că, de la războiul de acum un sfert de veac și pînă astăzi, lumea în care trăim a alunecat din starea în care ne-am născut.

Nu numai că oamenii înșiși s-au schimbat. Bătrînii acelei vremi au pierit. Cei maturi de atunci au încărunțit; noi, copiii, ne-am copt la minte. Nu numai că unii din cei pe care-i știam bogați au sărăcit și s-au ridicat deasupra alții, neștiuți. Nu numai că mergem azi cu mașina, acolo unde mergeam cu birja altădată, sau că în locul « gropilor » de altădată stau astăzi cartiere noi, după cum în locul clădirilor de altădată s-a întins pe alocul pustiul piețelor.

Dar rînduiala însăși a lucrurilor s-a schimbat. Ceea ce era plăcut oamenilor, nu le mai este. Ceea ce oamenii credeau nu numai că se cade, dar chiar că e un lucru vrednic de laudă, este azi lucru de ocară sau lucru oprit! Și invers. Ceea ce era atunci oprit sau de ocară este astăzi lucru încurajat și vrednic de laudă!

*

Iată, de pildă, valorile și rînduielile în care am fost crescuți noi, cei născuți între 1900 și 1910: respectul vieții omenești ca suprem bine și libertatea ca mijloc desăvîrșit! Ce-a rămas dintr-însele? Cine le mai prețuiește, de cînd războiul a vădit legăturile — ascunse-n vremile de mare bunăstare — ale omului de grup?

Mi-aduc aminte că, atunci cînd profesorul Clinciu ne vorbea — în clasa a V-a — de arderea bibliotecii din Alexandria de către arabi, sau de autodafeurile medievale —, mi se părea că aceste lucruri sînt povești din alte lumi, care n-au să mai fie niciodată posibile în lumea noastră, definitiv intrată într-o eră de propășire și progres fără întoarcere.

Cum am fi putut crede oare atunci că vom asista, în mai puțin de-un sfert de veac, la împrejurări aidoma, sub alte latitudini?

Și cum mai putem crede azi, după ce le-am văzut, în progresul indefinit al omenirii?

Însă cine ne-ar putea totuși răpi din suflet amintirea acestor valori și sentimentul de a fi fost părtași ai altor realități, care, oricît ar fi dezmințite de realitatea cruntă, s-a păstrat în suflet tot farmecul lor dintîi?

Acum 25 de ani, idealul copiilor era să știe carte! Pe maidane, la gimnastică aflai mai mult pe repetenți.

Azi, tot tineretul face sport și maidanul a fost ridicat, în toate țările, la rangul de instituție de educație.

Aplecați asupra micii flacări de viață-mprăștiate prin ungherele datului, suferеam spărtura unei vieți duse de fiecare prea mult adînciți în gîndul propriu și suspinam după o unitate de gînd și de simțire pe care n-o visam decît ca pe un concept limită spre care trebuie să năzuim, să tindem, fără să-l atingem niciodată.

Astăzi, vezi zeci de mii de oameni brîu în jurul unui maidan, realizînd „unirea-n cuget și-n simțiri“ cu privirea ațintită asupra unui

balon de gumă pe care-l tăvălesc cu picioarele, cu pumnii și cu capetele, preoții divers colorați ai unei *mieuxe* liturghii barbare.

La școli, în locul educației severe, care prea proastă nu trebuie să fi fost, de vreme ce a putut da atîția oameni de vază, se practică metoda activă prin care profesorul e pus să facă pe prostul cu elevii și invitat să le pună note pe furiș.

Dacă n-ar fi decît atît și încă lucrurile ar vădi o schimbare! Dar schimbarea aceasta s-ar vădi numai la noi. Mai gravă apare o împrejurare ca aceea ce mi-a fost dat să văd acum cîtăva vreme cu un profesor strein, venit întîmplător la noi în țară să vadă pe un fost elev al lui și să petreacă vara la el, împreună cu copiii săi, spunînd prietenului meu, elevul lui: « Aș vrea să mai vorbesc cu Dumneata multe lucruri. Din păcate, ar trebui să fim singuri. Mă tem că copiii mei nu m-ar pricepe și aș putea avea neplăceri de pe urma lor! »

Care om își mai poate îngădui idealul omului de atunci: să stea degeaba?! Astăzi nababii își improvizează îndeletniciri care să le dea putința să se poată socoti, în propriii lor ochi, activi, folositori colectivității, cum erau altădată numai oropsiții pe care soarta-i silea să-și caute stăpîn.

Mi-aduc aminte pasiunea cu care adoram în școli pe Marius, pe Grachi, pe Cezar și detestam pe Pompei și pe Sylla.

Născuți în lumea de aci, legați de ea de la naștere prin nesfîrșitele legături care-ncep cu așteptările părinților și sfîrșesc cu bocetele celor ce ne supraviețuiesc, creștini fiind, sîntem oameni, în veacul de aci. Luăm parte la zămislirea lui, ne bucurăm de bucuriile lui, luptăm și ne dăm viața pentru ai noștri și ale noastre.

Dar, oricît am părea de legați de acest veac, sîntem toți cu un picior măcar afară din el. Complet, nu ne poate cuprinde și nici o cetate a lumii nu se poate identifica cu cetatea lui Dumnezeu.

Încercările celor care vor să ne lege cu totul, să ne prindă cu toate ale noastre de lumea de aci sînt încercările *Mamonei* și biruința lor ar fi biruința Leviathanului.

Această biruință noi știm însă că *nu va fi*, pentru că temeiul creștinătății noastre e Cuvîntul Domnului și știm că porțile Iadului se vor sfărîma de făgăduielile lui făcute bisericii.

Lepădarea de lume nu are numai decît înțelesul acesta de fugă din lume, cu toate că forma de viață monahală rămîne pentru noi, creștinii, răspunsul tip, cel mai adînc și deplin, la ispitele veacului.

E adevărat că, pentru cel hotărît să se lepede de ea, fuga din lume este o soluție care simplifică lucrurile. Dar nu le simplifică cu totul. Pentru că, în fond, sîntem *îmbarcați* pe corabie și soluția fugii nu e soluția mîntuitoare. [...]

Ce caută creștinul și cum se înșurubează strădania lui în acest conflict?

Grea întrebare.

Sînt unii care, pornind de la conținutul comun al întregii civilizații europene, pe care o rabat asupra creștinismului în care văd ideile mame, conchid grabnic că creștinul este esențial solidar ordinei individualiste.

Alții, întemeiați pe inadecvația funciară a individualismului modern cu aspirația creștinismului spre unitatea spirituală, încheie, dimpotrivă, că creștinismul este, dacă nu identic, în orice caz, corelat spiritului totalitar.

Pentru a răspunde, va trebui să facem un ocol și să nu plecăm de la cercetarea conștiinței creștinismului mijlociu, care poate să ne-nșele, prin amestecul nesimțit de idei ale veacului cu criteriile sale creștine; ci să pornim de la realitatea creștină cea mai izolată de veac și cea mai deplin instituită în rînduiala supunerii și ascultării, adică de la viața monahală.

Ei bine, cercetarea înțelesului vieții monahale în creștinism ne va duce la constatarea cea mai surprinzătoare pentru chestiunea care ne interesează: tăierea voinței monahului și supunerea totală a voinței lui către voința lui Dumnezeu reprezintă forma extremă a luptei spiritului creștin spre a dobîndi *libertatea* spirituală.

Se înțelege că aci [este vorba de] monahul care se leapădă de sine. Se leapădă de tot ceea ce datorește lumii, de tot ceea ce lumea aceasta a instituit ca pseudo al său; pentru a atinge, în lepădarea desăvîrșită de tot ceea ce nu e el, aceea ce este mai adînc în el decît el însuși. [...]

Lecția acestei convorbiri ar putea fi deci o lecție de *răbdare.*

Dar pasă-mi-te și aci vorbește aceeași nălucire!"

După alte cîteva fișe, iată un final inițial (căci a fost tăiat cu cerneală):

„Mă veți ierta, Doamnelor și Domnilor, că v-am înfățișat lucrurile acestea într-un chip poate prea dramatic, față de liniștea cu care sîntem obișnuiți, în timp ce în jurul nostru trosnesc toate încheieturile lumii, față de felul în care sîntem deprinși să ne mulțumim cu puțin ori față cu primăvara care ne îmbie de afară ca și cum, pentru ea, nimic n-ar fi de întîmplat.

De vină nu sînt eu. Ci acei care, cerîndu-mi să vă vorbesc asupra unui astfel de subiect, m-au silit să aleg între a nu spune nimic sau a spune lucrurilor pe nume".

ASPIRAȚIA LA CREȘTINISM ȘI ÎNȚELESUL EI ACTUAL

Articol apărut în *Buletinul Asociației Studenților Creștini din România*, an I, nr. 1, aprilie 1923, pp. 4–6. Semnătura: Mircea M. Vulcănescu.

Peste un an, este reluat — fără vreo mențiune — în *Buletinul Asociației Studenților Creștini din România*, an. II, nr. 2, aprilie 1924, pp. 19–22 (cu semnătura: Mircea M. Vulcănescu).

Prima apariție nu este indicată în lista lucrărilor proprii ale lui Mircea Vulcănescu din decembrie 1940 (poate întrucît în biblioteca personală nu s-a păstrat nr. 1 al revistei); este menționată doar a doua apariție.

Inclus în culegerea *Posibilitățile filozofiei creștine*, pp. 139–142.

În arhiva Mircea Vulcănescu nu am găsit manuscrisul articolului.

Pentru culegerea de față, transcrierea s-a făcut după *Buletinul A. S. C. R.*, nr. 2 (număr păstrat în arhivă; nu are modificări sau corecturi; am confruntat și cu textul celei dintîi litografieri).

SENTIMENTUL PĂCATULUI ÎN CREȘTINISM

Text inedit.

Nu figurează în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

Însemnări scrise în anii '20, probabil pentru o conferință ce urma să o rostească la A. S. C. R. sau pentru studenții români de la Paris; ori este schița unui articol pentru *Buletinul A. S. C. R.* După scris, se pare a fi din perioada studiilor pariziene (toamna 1925–vara 1928).

În arhiva Mircea Vulcănescu se află trei file, scrise cu cerneală neagră, pe ambele fețe ale hîrtiei desprinse dintr-un caiet (formatul 165/205 mm).

GÎNDURI ÎNTÎRZIATE
De la o adunare de iarnă

Articol apărut în *Buletinul Asociației Creștine Studențești din București*, an III, nr. 1, 1925, pp. 5–11. Semnătura: M.

Figurează în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

În arhiva Mircea Vulcănescu nu am găsit manuscrisul articolului.

Transcrierea am făcut-o după un exemplar al numărului revistei, număr aflat în arhiva personală a lui Vulcănescu. Nu are modificări sau corecturi (doar o concretizare, privitoare la „vioara" care lipsea: Paul Sterian).

1. La sfîrşitul lunii ianuarie 1925, Mircea Vulcănescu susţine examenul scris la sociologie, la care tratează subiectul „Cauzalitate şi teleologie în ştiinţele sociale" (lucrare tipărită în *Manuscriptum*, an XXVII, nr. 1–2, [ianuarie–iunie] 1996, pp. 134–138; inclusă în *Prolegomene sociologice la satul românesc*. Bucureşti, Ed. Eminescu, 1997, pp. 63–68).

Teza de licenţă în sociologie, elaborată sub îndrumarea lui D. Gusti, a avut ca temă „Individ şi societate în sociologia contimporană" (publicată în *Viaţa Românească*, an XCI, nr. 11–12, noiembrie–decembrie 1996, pp. 73–91; inclusă în *Prolegomene sociologice la satul românesc*, pp. 39–62).

2. Ideea „şcolii muncii" s-a impus în pedagogia şi în şcoala românească îndată după primul război mondial. Vezi, îndeosebi: S. Mehedinţi, *Altă creştere. Şcoala muncii*. Bucureşti, „Convorbiri literare", 1919, 241 pp. (Curînd au urmat alte cîteva ediţii; a şaptea, cu adăugiri, 1941, 432 pp.)

3. La 21 de ani (neîmpliniţi), printre asecerişti de 18–20 de ani, Mircea Vulcănescu se şi vedea „bătrîn"... Mai ales că alţi asecerişti prieteni, de aceeaşi vîrstă cu el, precum Paul Sterian şi Anina Rădulescu-Pogoneanu, îşi trecuseră licenţa încă din septembrie trecut...

4. *Anina Rădulescu-Pogoneanu* (1904–1994), absolventă a Facultăţii de Filozofie şi Litere din Bucureşti, cu studii de specializare la Paris, a fost profesoară secundară de filozofie la Şcoala Centrală de Fete din Capitală, cu studii şi articole în reviste de specialitate şi cu manuale de educaţie civică pentru liceu. În anii '60 s-a stabilit în Franţa, alături de fiica ei, Vivi Vulcănescu. A fost prima soţie a lui Mircea Vulcănescu (între 1925–1929).

5. *Grigore Scorpan* (1901–1953), bibliotecar, mai apoi universitar ieşean, la catedra de istorie a literaturii române şi ulterior la cea de limba română. În studenţie a fost unul dintre fruntaşii A. S. C. R.-ului de la Iaşi. S-au păstrat cîteva scrisori către o altă aseceristă fruntaşă, Margareta-Ioana Niculescu (cea de a doua soţie a lui Mircea Vulcănescu) (scrisori pe care le vom tipări cîndva...).

Grigore Scorpan s-a ocupat intens de creaţia eminesciană, ceea ce a permis adunarea unor studii, articole în vol. *M. Eminescu* (col. „Eminesciana", 1977). (Vezi şi: Ionel Maftei, *Personalităţi ieşene*, vol. IV, Iaşi, 1982, pp. 237–239; Nicolae Busuioc, *Scriitori ieşeni contemporani. Dicţionar biobibliografic*. Iaşi, Ed. Junimea, 1997, pp. 344–345.)

6. *Sergiu Condrea* a fost asecerist de frunte, absolvent al Politehnicii din Bucureşti, unde a fost profesor pînă în anii '70. În *Vremea* anilor '30 (1929–1938), el a publicat numeroase (peste 100) articole de popularizare a tehnicii; am mai întîlnit colaborări la *Ideea creştină* (1926), *Buletinul A. G. I. R.* (1945) ş. a. (Încercări pe lîngă fiica acestuia de a cerceta arhiva personală a lui Sergiu Condrea s-au izbit de o anume neînţelegere...)

7. *Margareta-Ioana Vulcănescu* (n. Niculescu) (1897–1987), nepoată a Elenei Văcărescu, aseceristă, absolventă a Facultăţii de Filozofie şi Litere din Bucureşti (octombrie 1925), profesoară de filozofie şi de limba franceză (la Liceul „Carmen Sylva" ş. a.), a fost a doua soţie a lui Mircea Vulcănescu. În anii '20, a publicat cîteva articole în *Buletinul A. S. C. R.* (1924–1927), în *Ideea creştină* (1926) şi în *Ultima oră* (1929), dintre care unele sînt dări de seamă privitoare la congrese şi campamente ale A. S. C. R.-ului ori de la congrese internaţionale la care a participat (Aigen, 1927).

Din adolescenţă şi pînă la sfîrşitul vieţii a ţinut un jurnal, din care s-au publicat, pînă acum, doar cîteva pagini.

A fost o strajnică apărătoare a însemnelor trecerii prin lume a lui Mircea Vulcănescu, aflate îndeosebi în „cele două lăzi". Spre sfîrşitul vieţii, a reuşit să vadă retipărite ori publicate ca inedite cîteva texte vulcănesciene.

Sub îndrumarea dînsei, Zaharia Balinca a început să facă ordine în manuscrise, texte tipărite, corespondenţă etc.; împreună şi cu Măriuca Vulcănescu, în anii '80 am început, toţi patru, pregătirea unor culegeri tematice, în care să se adune integrala scrierilor vulcănesciene.

Fără dăruirea de sine şi aleasa încredere în semeni a Mărgăritei Vulcănescu nu ar fi fost posibilă culegerea de faţă.

ÎNSEMNĂRI ÎN MARGINEA CRIZEI MORALE
Răspuns lui Eugen Prescurea

Studiu apărut în *Buletinul Asociaţiei Creştine Studenţeşti din Bucureşti*, an V, nr. 2, martie 1928, pp. 30–72. Semnătura: Mircea Vulcănescu.

Figurează în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

În 1996 a fost tipărit în culegerea *Posibilităţile filozofiei creştine*, pp. 164–206.

Nu ştiu cine a fost Eugen Prescurea.

În arhiva Mircea Vulcănescu nu am găsit manuscrisul studiului (trimis de la Paris, unde se afla la studii de doctorat, şi rămas la vreunul dintre redactorii *Buletinului*...).

Numerotarea capitolelor şi a paragrafelor este dată de Mircea Vulcănescu pe un exemplar al numărului revistei (păstrat în arhiva familiei) şi are în vedere planul studiului anunţat înainte de bibliografie (vezi în culegerea de faţă, pp. 113, 118, 127, 130).

Pentru culegerea de față, transcrierea am făcut-o după exemplarul *Buletinului*... aflat în arhiva Mircea Vulcănescu.

1. Mircea Vulcănescu se referă la Romulus Seișanu (1884–1955), căci Romicus este unul dintre pseudonimele cu care acesta a semnat, în anii '20 și '30, în *Universul.* (Pentru o amplă prezentare, vezi C. Schifirneț, „Romulus Seișanu despre dimensiunea geopolitică a națiunii", în *Geneza modernă a ideii naționale.* București, Ed. Albatros, 2001, pp. 241–273.)

2. Aflat la Paris la studii de specializare, Mircea Vulcănescu urmărea îndeaproape atît revistele de cultură din țară, cît și un prestigios cotidian cum era *Universul,* alături de *Cuvîntul,* desigur.

3. Prin „veacul de mijloc", autorul nostru, în consens cu „spiritul vremii", înțelege Evul Mediu (în denumirea noastră, din a doua jumătate a secolului al XX-lea și din prezent).

4. *Frondele* franceze au fost mișcări de opoziție ale parlamentului (1648–1649) și ale prinților (1649–1652), pe cînd Ludovic al XIV-lea era minor; nemulțumirea și opunerea își aveau determinarea cauzală în ascensiunea absolutismului și condiționarea nemijlocită în excesiva fiscalitate impusă de Mazarin, prim-ministrul de-atunci.

5. „Știință și datorie, sînteți așadar suspecte!" (fr.).

6. „Vai de cei învinși" (lat.) (Titus Livius, *Ab urbe condita,* V, 48).

7. În urcare și în scădere (fr.).

8. Cameră rezervată femeilor sau limitare a posibilității de așezare a femeilor într-un anume spațiu (de exemplu, în interiorul bisericii creștine).

9. Vezi Léon Abensour, *Le problème féministe. Un cas d'aspiration collective vers l'égalité.* Paris, Radot, [1927], 189 pp.

10. *Otto Weininger* (1880–1903), gînditor austriac, autor al lucrării *Geschlecht und Charakter* (1903). După ce a scris-o, pentru a o susține ca teză de doctorat în filozofie, și înainte de a o publica, autorul s-a sinucis. Cartea s-a bucurat de un mare succes, datorită unei complexe determinări cauzale și înrîuriri condiționale. Pînă în 1928, cînd Mircea Vulcănescu publică studiul lui, apăruseră 26 de ediții și o ediție restrînsă, pentru popularizare.

În momentul cînd scria acest studiu, Vulcănescu se afla la studii de specializare la Paris; or, în Franța acelui moment Weininger era mai puțin cunoscut decît în România, unde în 1912 apăruse, în traducere, cap. „Maternitate și prostituție". Fac această precizare, pentru că probabil tot în 1928, liceanul Emil Cioran îl citește pe Weininger și, peste ani, el va contribui la promovarea vienezului în spiritualitatea franceză. Căci, scrie Lukas Marcel Vosicky, „Provocarea lui Weininger

a fost cea care l-a întîmpinat atunci pe Cioran. Lectura lui Weininger și-a produs asupra acestuia efectul maxim. (...) Vreme îndelungată el a rămas singurul care l-a făcut cunoscut pe Weininger intelectualilor francezi pe baza originalului german. În plus, Cioran a deschis calea unei interpretări prin excelență creatoare a lui Weininger" (p. 12). (Așadar, vezi și *Sex și caracter,* cu o introducere a lui Lukas Marcel Vosicky, trad. de Monica Niculcea, Șerban Căpățînă. București, Ed. Anastasia, 2002, 600 pp.)

11. Vezi Fr. Paulhan, *Les transformations sociales des sentiments.* Paris, Ernst Flammarion, 1920, 288 pp.

12. Vezi Abraham Flexner, *La prostitution en Europe.* Lausanne, Paris, Payot, 1919, XXIV + 327 pp.

13. Curînd, în toamna aceluiași an 1928, Mircea Vulcănescu este numit asistent de sociologie în cadrul catedrei lui Dim. Gusti de la Universitatea din București. În anul universitar 1928–1929, proaspătul asistent a discutat la seminar, în baza înțelegerii cu Gusti, în funcție de necesitatea formării studenților pentru campaniile monografice — în plin avînt în acei ani — tema „Teoria monografiei sociologice și metodele de cercetare monografică", iar în anul școlar 1929–1930, „Problema familiei". Mai apoi, între 1930–1944, Vulcănescu a făcut seminarii de etică sistematică și de istorie a eticii — seminariile de teorie sociologică trecînd la Traian Herseni, iar cele de metodologie sociologică la Henri H. Stahl.

Ceva din ce „visa" Vulcănescu la Paris, în '28, va realiza ca asistent de sociologie și apoi de etică. Și anume: în cadrul seminarului se prezentau (după practica seminarială a lui Nae Ionescu) referate scrise de studenți, în care se rezumau și se exprimau opinii cu privire la importante cărți de specialitate, după care urmau întrebări și discuții. S-au păstrat — în arhiva Mircea Vulcănescu — mai multe procese-verbale de la seminarii. (În *Manuscriptum,* nr. 1–2, 1996, pp. 112–120, am publicat „Regulamentul...", „Planul general al seminarului de etică și politică din anul universitar 1932–1933" și „Procesul-verbal al ședinței de seminar din 9 februarie 1933" (pp. 122–127) — de data aceasta, o lecție de seminar ținută de asistentul Mircea Vulcănescu.)

14. „Ideea e de reținut" și în anul 2004, căci acel „centru de documentare morală socială" se află încă doar într-o vedenie...

Ceva din așa ceva a încercat Mircea Vulcănescu însuși în anii '30, pentru cursul de statistică morală, îndeosebi pentru problema sinuciderilor, predat între 1931–1935 la Școala Superioară de Statistică. (Probabil că în decursul acestui an calendaristic va fi tipărită o formă a acestui curs...)

15. În același an 1928, Mircea Vulcănescu scrie necrologul-studiu „Max Scheler (1874–1928)", apărut în *Arhiva pentru știință și refor-*

ma socială (an VIII, nr. 1–3, [ianuarie–septembrie] 1929, pp. 369–382; retipărit în *Dimensiunea românească a existenței*, vol. 1, 1992, pp. 164–176).

16. Vezi Max Scheler, *Der Formalismus in der Ethik und die materiale Wertethik. Neuer Versuch der Grundlegung einer etischen Personalismus* (ed. I, 1916; ed. a II-a, 1921; ed. a III-a, 1927) (cap. „Falimentul « Predicii de pe munte »").

17. În anul universitar 1923–1924, Nae Ionescu a predat cursul „Filozofia religiei. Metafizică și religie"; nu a fost litografiat.

Cursul de filozofie a religiei predat în anul universitar 1924–1925 a avut ca temă „Fenomenologia actului religios" și a fost litografiat (și tipărit în anii '90 de patru ori: 1990–1991, 1993, 1994, 1998). Mircea Vulcănescu a audiat acest ultim amintit curs și a scris, în primăvara lui 1925, pentru *Buletinul A. S. C. R.*, articolul „Niculae Ionescu. Schemă generală a unui curs de filozofie a religiei. Curs făcut la Facultatea de Filozofie și Litere de la Universitatea din București". Aceste însemnări, el nu le-a publicat atunci; ele au fost tipărite în culegerea *De la Nae Ionescu la „Criterion"* (București, Ed. Humanitas, 2003, pp. 24–29).

18. Pentru ideea la care face referire Mircea Vulcănescu, vezi Nae Ionescu, *Curs de filozofie a religiei, 1924–1925*; în *Opere*, vol. I. București, Ed. Crater, 2000, pp. 111–112, 173–174.

19. Vezi Immanuel Kant, *Religia în limitele rațiunii.* Cu o notiță despre Im. Kant în lumina gîndirei europene de C. Rădulescu-Motru. București, Impr. Fundației Culturale „Principele Carol", 1924, 64 p. (col. „Probleme și idei").

La reeditarea traducerii, în 1992 (Ed. Agora), se menționează eronat că traducătorul este C. Rădulescu-Motru; acesta n-a scris decît nota introductivă (apărută mai întîi în *Ideea Europeană*, an V, nr. 143, 20–27 aprilie 1924, pp. 1, 2); traducătorul real este A. A.-Luca (pseudonimul lui Avram Axelrad; 1879–1963), îngrijitorul colecției „Probleme și idei").

20. Vezi Jacques Maritain, *Trois reformateurs (Luther, Descartes, Rousseau).* Paris, Plon, [1925], 285 pp.

21. În *Buletinul A. S. C. R.* și în *Posibilitățile filozofiei creștine* (ed. 1996): „oamenii"; eroare de dactilografiere.

Să fie aci o eroare de dactilografiere și în manuscrisul vulcănescian cuvîntul să fi fost: „asemeni"? Dacă da, de ce, atunci, pune expresia între ghilimele? Nu știu ce pot fi „oamenii lui Chesterton". În cursul de filozofie a religiei din 1924–1925 al lui Nae Ionescu nu apare numele lui Chesterton.

Semnalez aceasta, căci poate ne va lămuri, cîndva, cineva...

22. În *Buletin*... „două"; eroare de dactilografie, preluată (*errare humanum est*...) în ed. 1996.

Biblice sînt cele nouă fericiri, în formularea lor din „Sfînta Evanghelie după Matei", cap. 5, v. 3–11. (Vezi *Biblia sau Sfînta Scriptură*, 2001, pp. 462–465.)

Vezi un comentariu și la Mircea Vulcănescu, în „Aspirația la creștinism..." (în culegerea de față, pp. 90–92 și nota de la p. 405).

23. La comportamentul diferit al celor doi sfinți (și totuși sfinți...), Mircea Vulcănescu revine în apărarea rostită în 15 ianuarie 1948, la procesul ce i-a fost intentat ca „criminal de război".

„Dar, va vedea și de ce, luptînd din răsputeri să facă să triumfe soluția cea mai folositoare pentru binele general, lămurind pe ministrul meu, specialist ori nespecialist, și, prin el, pe Conducător, asupra tuturor consecințelor deciziunilor lui (de pildă, atunci cînd discută cu el dreptul de rechiziție al străinilor pe teritoriul țării) — ei știu să fie smeriți și modești în fața greutății sarcinii de a primi în piept, pentru a apăra pe alții, consecințele unei stări de necesitatea pe care n-au creat-o ei, dar căreia au fost însărcinați să-i facă față.

Dacă faptul de a-și fi asumat, în acest spirit, sarcina de a face față la nevoi constituie o complicitate culpabilă, atunci înțeleg să mi-o asum.

Îmi îngădui însă să amintesc Curții o poveste pe care, ascultînd-o, va judeca dacă poate face vină unor oameni care nu s-au sfiit să-și pună obrazul și să riște feștelirea lui, numai pentru a apăra pe alții.

Se zice că sf. Nicolae și sf. Cassian, ieșind odată împreună de la slujbă, îmbrăcați în odăjdii sfinte, au aflat în fața bisericii un biet om cu carul înnămolit în zloată, în mijlocul drumului, strigînd după ajutor. Știindu-se îmbrăcat în straie de cinste, sf. Cassian, ca să nu le mînjească, s-a sfiit și a rămas pe marginea drumului. Își zicea că straiele lui sînt sfințite și că ar face păcat dacă și le-ar necinsti. În schimb, sf. Nicolae, mai inimos, numaicît și-a sumes mînecile și poalele și, intrînd în zloată pînă la genunchi, fără să-i pese dacă-și va feșteli straiele, a pus vîrtos umărul la căruță, ajutînd omului s-o urnească din mocirlă.

Lumea care privea la ei se împărțise în păreri și, privindu-i grăia în fel și chipuri.

Unii — la fel cu domnul procuror — dădeau dreptate sf. Cassian, care-și păstrase hainele curate.

Poporul însă, cel nevoiaș, care știe ce prețuiește și cinstea obrazelor și ajutorul săracului, sărbătorește pe sf. Cassian cu sfială, o dată la patru ani, în ziua de 29 făurar, care cade numai în anii bisecți. Pe cînd pe sf. Nicolae, cu toată hlamida lui terfelită, îl sărbătorește, cu mare evlavie și cu cinste, la praznicul fiecărui an.

Povestea mi se pare destul de vorbitoare, pentru a răspunde singură întrebării domnului procuror: ce au căutat acuzații de azi în balta din care a venit să-i pescuiască năvodul argumentării sale, și cum de

au consimțit să li se ferfelească cinstea obrazului?" (Mircea Vulcănescu, *Ultimul cuvînt.* București, Ed. Humanitas, 1992, pp. 89–91.)

24. Vezi Mircea Vulcănescu, „Asupra lui Péguy" (în *Ideea creștină*, an I, nr. 2, iunie 1926, pp. 27–29), text care este, în fapt, o notă lămuritoare la traducerea pe care a făcut-o la: Charles Péguy, „Taina dragostei de Sus a Ioanei d'Arc" (în *ibidem*, pp. 8–10).

Din același Ch. Péguy, în închisoare, Vulcănescu traduce *Rugă Fecioarei* (al cărei text, în limba franceză, îl purta mereu cu el, în tinerețe; este traducerea pe care o citește în apărarea la proces; vezi *Ultimul cuvînt*, pp. 136–137).

REVIZUIREA DE CONȘTIINȚĂ

Cuvinte pentru o generație

Articol apărut în *Buletinul Asociației Creștine Studențești din București*, an V, nr. 2, martie 1928, pp. 8–10. Semnătura: Mircea Vulcănescu.

Scris pe vremea cînd se afla în străinătate, la studii de specializare. Figurează în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

Republicat în *Posibilitățile filozofiei creștine* (ed. 1996), pp. 153–163, și în culegerea *De la Nae Ionescu la „Criterion"* (ed. 2003), pp. 73–81.

În arhiva Mircea Vulcănescu nu se află manuscrisul (trimis de la Paris redacției *Buletinului...*); în această arhivă se află: 1) un extras din revistă, pe care autorul a notat, cu cerneală albastră, pe o foaie separată: „« Revizuire de conștiință. Cuvinte pentru o generație » de Mircea M. Vulcănescu. Extras din *Buletinul Asociației Creștine Studențești din București*, anul V, nr. 2, martie 1928"; textul are cîteva pasaje încadrate cu creion roșu, iar pe margine cu un X, scris cu creion albastru (la sfîrșitul textului, se află și un început de calcul: „114 : 30 = "; probabil că vrut o republicare a pasajelor încadrate cu creion roșu, din care a eliminat, cu creion albastru, șase rînduri; n-am ținut seama de aceste însemnări și nici nu le marchez în vreun fel în note. Tot aci se află (spre sfîrșitul textului) un cuvînt adăugat cu creion negru: „politic", pe care l-am preluat în culegerea de față (pentru vol. *De la Nae Ionescu la „Criterion"* nu am avut la îndemînă acest extras); 2) un exemplar al numărului *Buletinului...*; acesta are corecturi și însemnări marginale cu creion negru, făcute în 1931. Desigur, am ținut seama de corecturi; doar că n-au fost operate toate — cum specific în note, în continuare —, iar altele, de cîte o literă, le-am îndreptat în mod tacit.

Transcrierea pentru culegerea de față s-a făcut după exemplarul revistei (2), la care am ținut seama și de cuvîntul adăugat în extras (1).

1. Însemnare marginală: „Articolul e scris în 1926. Ceea ce justifică începutul. Căci din 1927 încolo, ne-am obicinuit...".

2. Mircea Vulcănescu se referă la răspunsul oferit de Nae Ionescu la ancheta „Filozofia contimporană", organizată de revista *Societatea de mîine* și apărut în (an III), nr. 16, din 18 aprilie 1926, pp. 298–299.

Vulcănescu se afla în capitala Franței cînd a apărut numărul din *Societatea de mîine* și probabil că la puțină vreme după aprilie 1926 a scris textul apărut în *Buletinul...*, în martie 1928.

Citatul dat de autor nu se află întocmai în *Societatea de mîine*. (Vezi Nae Ionescu, „Filozofia contimporană", în vol. *Neliniștea metafizică.* București, Ed. Fundației Culturale Române, 1993, pp. 146–148; *ibidem*, în *Opere*, vol. VII. Brăila, Ed. Istros, București, Ed. Aritmos, 2002, pp. 131–133.)

3. Vezi titlurile maioresciene: „O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867" (1867) și „Direcția nouă în poezia și proza română" (1872), în *Critice*, I.

4. Probabil că Mircea Vulcănescu are în vedere trecerea, în 1898, a lui Barbu Delavrancea de la Partidul Liberal la Partidul Conservator, partid care îl numește, în anul următor, primar al Bucureștiului.

Delavrancea a fost și pe la „drapeliști", pe la junimiști...

5. *Flacăra* a fost o importantă revistă literară și artistică, cu o largă răspîndire îndeosebi pînă la primul război mondial. Sub direcția lui Constantin Banu, ea a apărut săptămînal între 22 octombrie 1911–13 noiembrie 1916, apoi săptămînal ori bilunar, între 10 decembrie 1921–iunie 1923. Dintre numeroșii și prestigioșii colaboratori, amintesc pe: G. Coșbuc, Octavian Goga, Șt. O. Iosif, Cincinat Pavelescu, D. Anghel, Ion Minulescu, Aron Cotruș, Mihail Sadoveanu, G. Bacovia, Elena Farago, G. Topîrceanu, Elena Văcărescu, Nichifor Crainic, Tudor Vianu și mulți alții.

6. Vezi Cezar Petrescu, *Scrisorile unui răzeș.* București, Ed. Cultura Națională, 1922 (apărute inițial în *Gîndirea*).

7. Vezi Lucian Blaga, „Revolta fondului nostru nelatin"; în *Gîndirea*, an I, nr. 10, 15 septembrie 1921, pp. 181–182.

8. Autorul se gîndește la „Manifestul « Crinului Alb »", semnat de Sorin Pavel, Ion Nestor și Petre Marcu-Balș (viitorul Petre Pandrea) în *Gîndirea*, an VIII, nr. 8–9, august–septembrie 1928, pp. 311–317. (Cititorul de azi îl are retipărit în Sorin Pavel, *Krinonis sau treptele singurătății.* București, Ed. Crater, 2001, pp. 82–95.)

9. Acel „altă dată" nu a mai avut loc pînă la sfîrșitul vieții lui Mircea Vulcănescu.

În scrierile ulterioare, arareori aduce vorba despre și îi pomenește pe Petru Movilă, Dosoftei, Antim Ivireanul sau Veniamin Costache.

10. În revistă: „Eruvim"; probabil că autorul s-a gîndit la (sau a scris...) Ervin, unul dintre pseudonimele lui Ovid Densusianu (în contextul în care scrie — despre Mihail Dragomirescu ș. a.).

Surprinde totuși că la revederea textului (dacă a făcut-o cu suficientă atenție...) Mircea Vulcănescu n-a notat corect pseudonimul (cum n-a corectat nici cuvîntul de la nota 11).

11. În revistă: „răbuim".

12. Cu sensul de: „guvernul".

13. Răsfoind acum o listă cu guvernul din 1926 (30 martie 1926–4 iunie 1927), găsim următoarele nume: Al. Averescu, *prim-ministru*; generalul C. Coandă (tatăl lui Henri Coandă), ministrul Industriei și Comerțului; C. Garoflid, ministrul Agriculturii și Domeniilor; Octavian Goga, ministrul de Interne; P. P. Negulescu, ministrul Instrucțiunii; Gr. Trancu-Iași, ministrul Muncii, Cooperației și Asigurărilor Sociale; Ion Petrovici, ministru de stat, apoi ministru al Instrucțiunii; Petru Groza, ministrul Lucrărilor Publice; Mihail Manoilescu, subsecretar de stat la Finanțe ș. a. (*mai puțin cunoscuți sau de-a dreptul anonimi...*).

14. Pe margine, scris cu creionul negru: „Sandu Tudor". (Nu am identificat ancheta la care autorul face trimiterea.)

15. Ideea este reluată și în conferința din 20 februarie 1934, „Tendințele tinerei generații (în domeniul social și economic)". (Vezi Mircea Vulcănescu, *Dimensiunea românească a existenței*, vol. 3. *Către ființa spiritualității românești.* București, Ed. Eminescu, 1996, p. 31.)

Iar Paul Costin Deleanu citează, după *Buletinul A. S. C. O. B.*, această idee — în articolul „Noi. Cuvîntul unei generații aseceriste" (în *Buletinul Asociației Studenților Creștini Ortodocși din București*, an VI, nr. 1–3, august 1931, p. 53).

16. În dreptul pasajului care începe cu: „generația ieșită..." și se încheie cu: „...numai în parte", autorul a notat ulterior, cu creionul negru: „Asta nu e precis spus, nici exact. Trebuie redefinită această generație precedentă".

17. *Anastase Demian* (1899–1977), pictor și grafician, pe atunci profesor la Academia de Arte Frumoase din Cluj (1926–1930), premiat la Paris (1927): este cunoscut mai ales ca graficianul revistei *Gîndirea.*

18. Notă marginală adăugată cu creionul negru: „Pe atunci socoteam că Eliade e reprezentantul celei de a 3-a generație de după război (Cioran, Ilovici). Nu cetisem încă: « Între Luther și Ignatiu de Loyola », căci *Itinerarul...* nu apăruse. Cînd am cetit articolul al IX-lea din

Itinerar..., am rămas mirat că Eliade era în aceeași problematică cu mine și i-am scris".

19. În margine, în dreptul numerelor „cinci sau zece", autorul notează: „1931!"

„GÎNDIRISM" ȘI ORTODOXIE

Partea I, „În marginea unei aniversări", a apărut în *Cuvîntul*, an VII, nr. 2048, 3 ianuarie 1931, pp. 1, 2. Semnătura: Mircea M. Vulcănescu.

Iar partea a II-a, „Termenii unei dezbateri", a fost tipărită în culegerea *Posibilitățile filozofiei creștine* (ed. 1996), pp. 213–217.

În lista lucrărilor proprii din decembrie 1940 este indicată numai prima parte a articolului.

Nichifor Crainic răspunde (la prima parte, aceea tipărită atunci) în numărul din aceeași lună (ianuarie) al *Gîndirii*, răspuns din care preiau următoarele: „« Gîndirism » și ortodoxie" intitulează Mircea Vulcănescu un vast foileton în care, plecînd de la o discuție la masa aniversară a acestei reviste, face o serie de considerații — unele foarte interesante, altele de-a dreptul false. Greșeala sa inițială e că judecă o mișcare literară după cîteva vorbe spuse la o agapă, cînd singura sursă de documentare îi sta la dispoziție în colecțiile revistei". (Nichifor Crainic, „« Gîndirism » și ortodoxie"; în *Gîndirea*, an XI, nr. 1, ianuarie 1931, p. 48.)

Peste cîțiva ani, vorbind despre *Tendințele tinerei generații în domeniul social și economic. Activismul prin desperare*, într-o conferință rostită la 20 februarie 1934, Mircea Vulcănescu trimitea (într-o notă de subsol a textului tipărit în broșură) la articolul din *Cuvîntul*: „În fapt, această încercuire a generației care ne precede nu e cu totul exactă. Așa-numita generație a *Gîndirii* este de fapt și ea împărțită între poziții spirituale și sociale diferite. Căci una e poziția propriu-zis « gîndiristă » a d-lor Crainic și Nae Ionescu, alta e poziția d-lor Tudor Vianu sau Mihail Ralea, care fac totuși parte din aceeași generație.

Și aci, pe măsură ce *Gîndirea* și-a lămurit o poziție proprie, definită de cei patru parametri amintiți [realism, autohtonism, ortodoxie și monarhism], « supraviețuitorii » de la *Ideea Europeană* s-au împărțit între pozițiile noi ale *Gîndirii* și cele vechi ale *Vieții Românești*. (Vezi, în acest sens, articolul meu: „« Gîndirism » și ortodoxie", în *Cuvîntul* din 3 I 1931).

Textul a fost inclus în culegerile: *Posibilitățile filozofiei creștine* (ed. 1996) (integral) (pp. 207–217) și *De la Nae Ionescu la „Criterion"* (ed. 2003) (doar prima parte, aceea tipărită în *Cuvîntul*) (pp. 85–90).

În arhiva familiei se află un bogat material.
Dintre multele însemnări, preiau aci doar următoarele:

„Problematica generației noastre
Împrejurările de formare a generației noastre
Gîndirism și ortodoxie
Împrejurările: — războiul
Maeștri: — Iorga — N. Crainic — Nae Ionescu — Rădulescu-Motru — Vasile Pârvan
Problemele: — libertate — autoritate
Junimism
Sămănătorism
C. Rădulescu-Motru — obiectivism — autohton *adevărat*
Nicolae Iorga — viu — autohtonie — *românesc*
Vasile Pârvan — *tragedie* — valori pure — nevoia salvării
Nae Ionescu — *ortodoxia*
Nichifor Crainic — *politică culturală* ortodoxă
misticism
1) realism autohton și științific / obiectivism universalist
2) tragism religios, axiologic
3) naționalism — creator
Nae Ionescu
C. Rădulescu-Motru
N. Iorga
Vasile Pârvan".

Urmează (pe două coloane) o lungă listă de nume, dintre care amintesc:

„Mircea Eliade
Petre Mihail [Mihail Polihroniade]
Stelian Mateescu
Paul Sterian
Petre Marcu-Balș [Petre Pandrea]
George Breazul
C. Brăiloiu
Nae Ionescu
Nichifor Crainic
Radu Dragnea
Mihail Polihroniade
Sorin Pavel
George Ștefan
Al. Al. Leontescu
Nicolae Roșu

Șerban Cioculescu
G. Călinescu
Alex. Claudian
Sandu Tudor
Petru Comarnescu
Ion[el] Jianu
C. Noica
V. Băncilă
C. Floru
H. H. Stahl
Racoveanu
Mac Constantinescu
Stere
Enescu
Ștefan Nenițescu
Lucian Blaga
Pamfil Șeicaru
Arghezi
Pârvan
N. Iorga
Ibrăileanu
Ralea
Tudor Vianu
Rădulescu-Motru
D. Gusti
Dragomirescu
Densusianu
Mehedinți
Petrovici
A. C. Cuza
dr. Paulescu
Madgearu
P. Andrei
M. Manoilescu".

Se continuă cu o clasificare „pe poziții spirituale": ortodocși declarați (total 10; 27 %) — mistici sau autohtoniști (10; 27 %) — orientați propriu (16; 46 %).

Clasificarea de mai sus este detaliată cu una în funcție de vîrstă; „sub 35 ani, peste 35 ani; sub 35 ani, peste 35 ani; sub 35 ani, peste 35 ani".

Mai sînt încă trei pagini, cu alte liste sau clasificări.

În arhivă se mai află: textul părții I, decupat din ziar; pe el, Mircea Vulcănescu a notat cu creionul: „« Cuvîntul », 3 I 1931, p. 1 și 2"; partea a II-a a articolului, în formă dactilografiată (la un rînd); are două pagini (formatul 210/340 mm), cu adaosuri operate cu cerneală verde; o primă formă a părții a II-a, scrisă cu cerneală neagră, pe o filă (formatul 205/340 mm).

Iată textul acestei variante:

„Gîndirism și ortodoxie

II
Termenii unei dezbateri

Am arătat într-un articol precedent că, în încercarea noastră de a înțelege sensul exact, rolul și funcțiunea culturală a *Gîndirii*, ne lovim și de confuzia dintre două realități deosebite. Și-mi propuneam să purced la lămurirea acestor diferențe.

La o reflecțiune mai adîncă, deosebirea nu poartă asupra a doi, ci a trei termeni: 1) generație; 2) poziție culturală; 3) atitudine spirituală.

Generația e un produs istoric-psihologic, condiționat, al unor anumite forme de creațiune culturală;

poziția culturală e o realitate spirituală obiectivă, adică o *manifestare socială*;

atitudinea spirituală este o *realitate metafizică*, transsubiectivă, cu rădăcini incontestabile în sufletul individual, dar depășind acest suflet, pînă la înglobarea unei întregi reprezentații despre lume.

Să lămurim.

Confuzia acestor trei termeni a făcut-o Eliade. Nu știu [sigur] dacă a făcut-o el. Dar, în orice caz, el a făcut să se creadă că toată generația ar fi pe o aceeași poziție spirituală.

Nu sînt cel dintîi care face această deosebire. A mai făcut-o Nae Ionescu într-o conferință la Fundație. Numai că el deosebea numai doi termeni".

Pentru culegerea de față, transcrierea s-a făcut astfel: partea I, după textul tipărit (decupat) din arhivă; partea a II-a, după textul dactilografiat din arhivă; am consultat și forma tipărită în 1996.

1. Vezi Mircea Vulcănescu, „Carte pentru « Isabel »"; în *Cuvîntul*, an VI, nr. 1951, 26 septembrie 1930, p. 1 (cronică inclusă în *Dimensiunea românească a existenței*, vol. 2. *Chipuri spirituale*. București, Ed. Eminescu, 1995, pp. 111–118).

2. Vezi Nae Ionescu, „« *Gîndirea* ». Zece ani de spiritualitate românească"; în *Cuvîntul*, an VII, nr. 2037, 21 decembrie 1930, p. 1.

3. *Anastase Demian* (1899–1977) — vezi nota 17 de la p. 414.

4. Vezi Mircea M. Vulcănescu, „Revizuirea de conștiință. Cuvinte pentru o generație"; în *Buletinul A. S. C. R.*, an V, nr. 2, martie 1928, pp. 8–18 (vezi în vol. de față, p. 145).

5. Stare de moleșeală... (germ.).

Cuvînt folosit deseori de Nae Ionescu, în derîdere.

6. Un cuvînt pe care n-am reușit să-l descifrez.

7. Nae Ionescu a rostit conferința „Noua generație" în 16 martie 1929, la invitația Societății Studențești „Mihai Eminescu".

Un rezumat al conferinței s-a publicat în *Cuvîntul*, an V, nr. 1403, 18 martie 1929, p. 3; nr. 1404, 19 martie 1929, p. 3.

Peste alte două zile, studentul Constantin Noica prezintă conferința lui Nae Ionescu în cadrul rubricii „Notații" din *Vremea*, an II, nr. 56, 21 martie 1929, p. 2.

8. În manuscris se continuă cu un început de frază, în trei variante, neterminat. Iată cele trei variante: „Începînd această cercetare"; „Socoteam această deosebire —"; „La [o] mai adîncă cercetare,". (Această ultimă formă figura inițial, în textul dactilografiat, ca început al frazei următoarea: „Această deosebire, suficientă...".)

9. Alt cuvînt pe care n-am reușit să-l descifrez.

ÎNTRE GENERAȚII
Lămuriri mai vechi la o polemică

Text scris la sfîrșitul anului 1928 și precedat de o notă datată 18 februarie 1931. Titlul este o preluare a celui dat de Nae Ionescu în *Cuvîntul* (vezi mai jos, nota 1).

În toamna lui 1928 s-a încercat să apară un nou număr al *Buletinului Asociației Studenților Creștini Ortodocși din București*, care n-a apărut atunci. Probabil că și textul din toamna lui 1928 al lui Mircea Vulcănescu urma să se litografieze în acel număr. *Buletinul*... reapare de-abia în august 1931, cînd sînt preluate și unele texte din 1928, printre care și cel al lui Vulcănescu. (Vezi Eugenia Axente — viitoarea Eugenia Costin Deleanu —, cu articolul „Lămuriri", scris în 1928 și apărut în nr. din 1931, pp. 8–12.)

Textul vulcănescian a fost restituit autorului în 1931 pentru o eventuală refacere, completare ș. a. O dată textul ajuns iarăși în mîna lui, Vulcănescu a evitat să-l mai publice. În această situație, paginile rezervate au fost înlocuite cu următorul text:

„Între generații

Ca întotdeauna, în jurul gîndurilor strînse în acest *Buletin*..., a mai stat o mulțime nesfîrșită care a căzut alături, tăiată, pentru ca cei solicitați să publice să poată da ceva.

Au mai fost însă unele, care, după ce le făcusem loc în frunte, ne-au fost furate de acolo.

E vorba de articolul lui Mircea Vulcănescu. « Între generații » a fost oferit comisiei *Buletinului*..., spre lectură și aviz de publicare. L-am găsit nemerit a fi publicat acum și aci, cu toate că fusese scris cu alte destinații în 1928. Astăzi apărea însă în bună parte refăcut și adăugit. Fiindcă mai avea nevoie de o transcriere, i l-am încredințat tot lui M[ircea] V[ulcănescu], care s-a oferit s-o facă. (Să mărturisim: nu am făcut-o cu toată încrederea — ne era teamă să nu ni-l fure. Și pînă la urmă, *ni l-a furat.*)

Am putea să ștergem titlul de la sumar și de aici. Probabil că așa am fi făcut, dacă, în loc să fim o comisie însărcinată și numită de către Asociație..., am fi fost o întreprindere pe seama noastră, a celor cari redactăm acestea. Așa însă, fiind puși să aranjăm o afacere miraculoasă, ca tot faptul Asociației noastre, trebuie să-i dăm seamă de tot ce s-a întîmplat; mai ales cînd i-am risipit din avere. Este cazul cu articolul furat.

Ieșim deci înaintea Domniilor-Voastre, lîngă rampă, să vă spunem că primul număr nu poate să apară pe scenă, după cum anunță programul. *A suferit un accident!*

După cum bine știți din experiență și observație proprie, Mircea Vulcănescu suferă de cîțiva ani, în chip din ce în ce mai îngrijorător, de accidente similare. (În orice caz, cînd va mai fi vorba de articole, după ce vi-l va fi făgăduit, să nu-i mai încredințați textul decît păstrîndu-i copia.)

Să divulgăm, ca să ne susținem, că acasă, pe peretele cel mai apropiat mesei de scris, are desemnat chiar de dînsul chipul unuia dintre « maeștrii » personali. Sub chip, o mînă dă și alta ia.

Este o coincidență stranie: de o bucată de vreme încoace, Mircea Vulcănescu, după ce dă cu amîndouă, *ia cu trei mîini.* Băgați de seamă numărul și distingeți mîna a treia, ca, eventual, să puteți para. (Noi, cu toate că am pățit-o de mai multe ori, nu am putut distinge și prevedea niciodată pînă acum..., fiindcă *fuge imediat.*)

Am rămas însă cu întîia lectură repede în comisie și vom da noi liniile generale ale celor cuprinse în articolul lipsă. Aparțin Asociației.

Articolul era scris în 1928, cu ocazia criticei severe pe care d-l Nae Ionescu o făcuse atitudinei vădite în « Manifestul „Crinului Alb" ». Se știe că unul dintre semnatari a fost o bucată de vreme asecerist,

aproape. Iarăși, toți trei semnatarii nu erau mai tineri decît întîia generație asaceristă, pe care M[ircea] V[ulcănescu] o reprezintă. Domnia-Sa, pornind însă de la experiențele și părerile succesiv formulate ale propriei sale generații aseceriste, consideră « Manifestul... » ca acoperind aproape o poziție, mai degrabă o pretenție de poziție spirituală, a mișcării aseceriste de prin 1922. De unde, mîna ocrotitoare întinsă astăzi asupra « complectitudinismului », pe care-l bănuia piatră necesară într-o evoluție către lămuriri spirituale. Oricum, tinerii nu trebuiesc apăsați, ci înțeleși și ajutați. Dar cine îi poate?

Apoi, cuprindea articolul — și era partea lui interesantă cu deosebire — o precizare asupra prăpăstioasei distanțe și deosebiri între spiritualitatea generației sale și aceea a *Gîndirei.* Cu toate că, militînd pentru aceeași atitudine, posedînd poziție spirituală aceeași, sînt fructul unor experiențe diferite, apărute și coapte în alt timp istoric, aparținînd unor aventuri care ca atare n-au nimic comun, căci rezolvă problematice care nu se aseamănă. Chiar dacă puncte de ajungere ne unesc în spirit, căile și modalitățile ne despart. Aci se plasa polemica cu d-l Nae Ionescu și d-l Nichifor Crainic, domniile lor reprezentînd « generația sacrificată ».

Articolul se preciza a fi în linia celor începute cu răspunsul la ancheta *Tiparniței literare* asupra « noii spiritualități » și ținînd să clarifice situația generației sale ca deschizătoare a porților de la A. S. C. R., față de tradiție în genere și față de imediații înaintași, militînd pe aceleași sensuri în Duh.

Și încă o seamă de gînduri în jurul acestora, pe care, vă rugăm să ne iertați, însă nu le stăpînim suficient de precis, ca să ne îndreptățim a le comunica.

Să o spunem sincer: ne e ciudă că ne-a scăpat articolul, pentru tot gîndul cu care venea, dar mai cu seamă pentru că *a treia mînă* a reușit și de data asta să ne prade. Două erau ale autorului — au ridicat ceea ce dăduseră —, a treia, tot ceea ce adăugasem noi darului dintîi; cum se întîmplă [cu] orice *primire.*

Și încă, trebuie să mai divulgăm ceva: ne-a fost luat mai mult decît ni se dăduse, după ce un amployat, căruia i se încredințase aproape tot *Buletinul*... în manuscris, spre a-l duce la imprimat, i-a îngăduit, fără știrea noastră, lui M[ircea] V[ulcănescu] să-l citească. Este sigur că îndemnul de *a lua înapoi ceea ce dăduse* a venit după acea citire, care numai din lipsa prevederii noastre și imprudența amployatului s-a putut întîmpla.

Cum noi nu am reușit să descoperim, nu ce anume din conținutul sufletesc al *Buletinului*... i-ar justifica gestul — fiindcă justificat în nici un caz nu poate fi —, dar ce, poate, anume l-a putut totuși deter-

mina să-l aibă, vă supunem atenției domniilor-voastre, iubiți aseceriști, și această dezlegare de pricini. Fiți mai cu seamă atenți la articolul « Noi: cuvîntul unei generații aseceriste » [semnat de Paul Costin Deleanu].

Noi l-am întrebat, însă, cum bine știți, după acest soi de accidente duhul îi fuge imediat înapoi și nu mai poate mărturisi. Iar accidentul a devenit, în ultima vreme, din ce în ce mai frecvent.

După cum se arată însă, deocamdată pricina stă tot « între generații » și titlul care ne-a rămas este indicat deasupra și a acestei nevoite informații. De aceea ne-am luptat mult să apucăm din nou ceea ce ni s-a luat fără nici un drept...

Cine oare ar putea să descrie dezolarea noastră adîncă, pe care am nădăjduit tot timpul să o putem ocoli, că în chipul acesta în *Buletinul*... de față nu se mai găsește nici un picior din generația cea dintîi — barem de zare. Și iarăși, *noi*, cari ne bucurasem a fi prins, la un moment dat, pe cel mai mare!

Comisia *Buletinului*".

(*Buletinul Asociației Studenților Creștini Ortodocși din București*, an VI, nr. 1–3, august 1931, pp. 5–7.) (Acest număr din 1931 nu se află în Biblioteca Academiei Române.)

„Comisia de redacție" a *Buletinului*... a fost formată din Eugenia Axente (căsătorită, mai apoi, cu Paul Costin Deleanu) și Horia Stamatopol (viitorul Stamatu).

În lista lucrărilor proprii întocmită de Mircea Vulcănescu în decembrie 1940 nu figurează titlul textului din culegerea de față.

Tipărit, ca inedit, în *Viața Românească*, an XCVIII, nr. 3–4, martie-aprilie 2003, pp. 199–202 („Restituiri") și în culegerea *De la Nae Ionescu la „Criterion"* (ed. 2003), pp. 82–84.

Transcrierea s-a făcut după manuscrisul aflat în arhiva Mircea Vulcănescu.

1. Vezi Nae Ionescu, „Între generații"; în *Cuvîntul*, an IV, nr. 1247, 11 octombrie 1928, p. 1.

2. Vezi Sorin Pavel, Ion Nestor, Petre Marcu-Balș, „Manifestul « Crinului Alb »"; în *Gîndirea*, an VIII, nr. 8–9, august–septembrie 1928, pp. 311–317 (reprodus în: Sorin Pavel, *Krinonis sau treptele singurătății*. București, Ed. Crater, 2001, pp. 82–95).

3. Vezi Mircea M. Vulcănescu, „« Gîndirism » și ortodoxie"; în *Cuvîntul*, an VII, nr. 2048, 3 ianuarie 1931, pp. 1, 2 (vezi în vol. de față, pp. 148–155).

4. Vezi Mircea M. Vulcănescu, „Revizuirea de conștiință. Cuvinte pentru o generație"; în *Buletinul A. S. C. R.*, an V, nr. 2, martie 1928, pp. 8–18 (vezi în culegerea de față, pp. 140–147).

5. Vezi Mircea M. Vulcănescu, „Filozofie științifică, universitate și ortodoxie"; în *Cuvîntul*, an VII, nr. 2096, 21 februarie 1931, pp. 1, 2; nr. 2101, 26 februarie 1931, pp. 1, 2 (reprodus în *Dimensiunea românească a existenței*, vol. 1. *Pentru o nouă spiritualitate filozofică*. București, Ed. Eminescu, 1992, pp. 203–208; ed. 1996, pp. 238–244).

6. Vezi Mircea M. Vulcănescu, „Noua spiritualitate"; în *Tiparnița literară*, an I, nr. 2, 30 noiembrie 1928, p. 46 (inclus în *Dimensiunea românească a existenței*, vol. 1. *Pentru o nouă spiritualitate filozofică*. București, Ed. Eminescu, 1992, pp. 51–52; ed. 1996, pp. 58–59).

7. Asociația Studenților Creștini din România (A. S. C. R.).

8. *Buletinul Asociației Studenților Creștini din România*, căruia îi fusese oferit textul pentru publicare.

9. În textul de bază data notată este: 18 februarie 1930; în realitate este 1931, întrucît: 1) autorul se referă la articolul „« Gîndirism » și ortodoxie" — apărut în 3 ianuarie 1931 (vezi nota 3, mai sus); 2) el se referă și la articolul „Filozofie științifică...", ce va apărea peste trei zile în *Cuvîntul*, în 21 februarie 1931 (ceea ce denotă că acest ultim articol fusese deja scris pînă la 18 februarie 1931).

10. „Itinerarul spiritual" al lui Mircea Eliade a apărut în *Cuvîntul*, între 6 septembrie–16 noiembrie 1927, urmat de „Sensul Itinerariului spiritual", în *Viața literară*, 9 iunie 1928.

11. Vezi Paul Sterian, „Noua generație"; în *Curentul*, an I, nr. 189, 24 iulie 1928, pp. 1, 2.

12. Vezi George Ștefan, „Misticism și spirit critic"; în *Viața românească*, an XX, nr. 7–8, iulie–august 1928, pp. 61–73.

13. Vezi Nichifor Crainic, „Spiritualitate"; în *Gîndirea*, an VIII, nr. 8–9, august–septembrie 1928, pp. 307–310.

14. În textul de bază, titlul notat de Mircea Vulcănescu este: „Trecerea între generații".

CONFESIONALISM ȘI INTERCONFESIONALISM ÎN VIAȚA FEDERAȚIEI ASOCIAȚIILOR CREȘTINE STUDENȚEȘTI DIN ROMÂNIA

Articol publicat (în formă litografiată) în *Buletinul Asociației Creștine Studențești din București*, an IV, nr. 2–4, februarie–aprilie 1927, pp. 24–32. Semnătura: Mircea Vulcănescu.

Este înscris în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

Articolul a fost inclus în culegerea *Posibilitățile filozofiei creștine* (ed. 1996), pp. 143–152.

În arhiva Mircea Vulcănescu se află doar nr. 2–4 al *Buletinului*...; nu are modificări sau corecturi.

1. Aseceriștii erau membrii Asociației Studenților Creștini din România.

Precum se vede, textul este o scrisoare, trimisă de la Paris, unde Mircea Vulcănescu s-a aflat la studii de specializare între octombrie 1925–iulie 1928.

2. Elined Prys a fost o tînără englezoaică, sosită în România pentru îndrumarea filialelor din București ale Y. M. C. A. și Y. W. C. A.

3. Vezi nota 4 de la p. 406.

4. Vezi nota 6 de la pp. 406–407.

5. *Grigore Manoilescu* (n. 28 aprilie 1898, Iași – m. 1953, în străinătate), coleg de liceu al lui Mircea Vulcănescu (în anul școlar 1915–1916 era elev în clasa a II-a secundară la Liceul „Matei Basarab" din București), frate al lui Mihail Manoilescu, absolvent al Facultății de Drept din București; a colaborat la *Revista „Carol I"* cu poezii, la *Buletinul A. S. C. R.* și a condus *Buna-Vestire* (septembrie–octombrie 1940) (unde, în 1937 a semnat și cu pseudonimul Manoil Grigoreanu).

În anii în care Mircea Vulcănescu și Paul Sterian s-au aflat la Paris pentru studii de specializare, Grigore Manoilescu și Paul Sterian au facilitat corespondența dintre Mihail Manoilescu și prințul Carol, care renunțase la tronul țării; mai apoi, a fost director general al Societății de Mine de la Șorecani.

Stabilit în străinătate, în anii '50 a înființat în Argentina Editura Cartea Pribegiei.

La moartea lui Grigore Manoilescu, Horia Sima a scris articolul „S-au stins și Grigore Manoilescu".

Lucrări: *Cekul* (1926), *Centrala termoelectrică Șorecani* (1932), *Sindicalizarea legală a industriilor* (în colab. cu Mihail Manoilescu) (1932), *Șomeri și șomaj* (1933).

6. *Paul Sterian* (n. 1 mai 1904, București–m. 15 septembrie 1984, București), poet, romancier, publicist, economist și sociolog. Ca poet ortodoxist a colaborat la *Gîndirea* și a tipărit volumele de versuri *Al Sfintei Cuvioase Paraschiva Cea Nouă Acatist* (1931), *Pregătiri pentru călătoria din urmă* (cu un portret de Margareta Sterian), *Poeme arabe.* Versuri din „O mie și una de nopți" (1933), *Războiul nevăzut. Viața de îndumnezeire a sfîntului părinte Paisie cel Mare* (1944).

Ca publicist, Paul Sterian a condus *Index* (1933) și a colaborat la: *Axa, Azi, Calendarul, Contimporanul, Curentul, Cuvîntul, Gîndirea, Logos, Vremea, Floarea de Foc* ș. a.

Ca economist, el a făcut studii de specializare la Paris, unde a susținut doctoratul cu lucrarea *La Roumanie et la réparation des dommages de guerre* (tipărită în 1929), a lucrat ca referent la Oficiul de studii al Ministerului de Finanțe, apoi la Institutul Român de Conjunctură, a ajuns director general în Ministerul Economiei Naționale, a făcut o intensă activitate publicistică în *Cuvîntul*, a publicat cîteva broșuri și vol. *Idealul panromânesc și dezvoltarea economică a țării* (1938).

Iar ca sociolog, Paul Sterian a participat la campania monografică de la Drăguș (1929), unde a realizat, împreună cu N. Argintescu-Amza, primul film sociologic românesc, *Drăguș, viața unui sat românesc*; a fost în S. U. A. pentru pregătirea unui doctorat în sociologie; întrucît nu s-a adaptat climei, a revenit curînd în țară, a continuat pregătirea doctoratului cu teza *Elemente de metodologie politică*, susținută în 1933 cu Dim. Gusti (inedită). (Prezentarea lui Paul Sterian ca sociolog din vol. colectiv *Sociologi români. Mică enciclopedie*, București, Ed. Expert, 2001, pp. 436–438, îmi aparține; vezi textul și în *Viața Românească*, an XCVI, nr. 5–6, mai–iunie 2001, pp. 177–179.) (Fiindcă veni vorba, și prezentarea sociologului Constantin Sudețeanu din același dicționar sociologic îmi aparține.)

7. Asociația Creștină a Studenților din București.

8. În asociația creștină intrau studenți aparținînd diverselor biserici creștine: ortodoxă (română, rusă, armeană, bulgară, greacă ș. a.), catolică, greco-catolică, protestantă ș. a.

9. „Semănături".

10. Vezi Un ortodox [Nae Ionescu], „Pentru apărarea ortodoxiei"; în *Ideea Europeană*, an IV, nr. 111, 28 ianuarie–4 februarie 1923, p. 3. (Inclus în *Opere*, vol. VI. București, Ed. Crater, 1999, p. 434, și în *Teologie*. Sibiu, Ed. Deisis, 2003, pp. 527–528.)

11. În anul universitar 1923–1924, Nae Ionescu a ținut cursul „Filozofia religiei. Metafizică și religie", iar în anul 1924–1925, „Filozofia religiei. Fenomenologia actului religios". Doar cursul din 1924–1925 a fost litografiat și tipărit. (Retipărit în *Opere*, vol. I. București, Ed. Crater, 2000, pp. 99–220.)

12. Vezi Mihai Tonca [= Nae Ionescu], „Confesionalismul"; în *Ideea Europeană*, an VI, nr. 156, 19–26 octombrie 1924, pp. 1–2 (reluat în *Opere*, vol. VI, pp. 81–83).

13. Vezi Nichifor Crainic, „Politică și ortodoxie"; în *Gîndirea*, an III, nr. 5, 1 noiembrie 1923, pp. 77–83.

14. Vezi Nae Ionescu, „Individualismul englez"; în *Gîndirea*, an IV, nr. 2, 1 noiembrie 1924, pp. 33–37; retipărit: „Cuvînt introductiv" la Herbert Spencer, *Individul împotriva statului.* București, Ed.

Cultura Națională, 1924, pp. V–XV (altă ed., 1996), și în *Neliniștea metafizică*. București, Ed. Fundației Culturale Române, 1993, pp. 136–145.

15. Pentru povestea „cazului de la « Cuibul cu barză »", în care a fost implicat preotul Tudor Popescu, vezi o serie de articole ale lui Nae Ionescu apărute în *Cuvîntul* (incluse în *Opere*, vol. VII. Brăila, Ed. Istros, București, Ed. Aritmos, 2002, passim; indice de nume: Popescu Tudor).

16. Vezi C. Rădulescu-Motru, *Cultura română și politicianismul*. București, Libr. Socec & Co., 1904 (alte ed.: 1910, 1984, 1995, 1998).

17. Asociația Creștină a Fetelor, filială a Y. W. C. A. (Vezi și nota următoare.)

18. Asociația Creștină a Tinerilor, filială a Y. M. C. A.

Un scurt istoric am dat în notele tipărite în Nae Ionescu, *Opere*, vol. VII, pp. 485–486, 505–506. Acolo se află indicate (dacă nu se ajunge la *Opere*...) și următoarele cărți: *A. C. T. Asociația Creștină a Tinerilor, Y. M. C. A.* București, Inst. de arte grafice „Sportul", 1924, 13 pp.; *The Y. M. C. A. in Roumania. 1919–1926*. București, Impr. Fundației Culturale „Principele Carol", 1926, 23 pp.; *Asociația Creștină a Tinerilor. A. C. T.: o mișcare. A. C. T.: Instituții*. București, Tiparul Universitar, 1942, 127 pp.

19. Despre atitudinea studentului Vulcănescu M. Mircea din timpul „mișcării antisemite", vezi mărturia unui fost coleg de la Facultatea de Drept din București, I. Reichman-Șomuz, „Înainte și după încetarea agitațiilor studențești din România"; în *Toladot*, (Tel Aviv), an IV, nr. 11, iulie 1975, pp. 11–14 (special, pp. 13–14). (Am reprodus un fragment în *Mircea Vulcănescu. Profil spiritual*. București, Ed. Eminescu, 2001, pp. 123–124.)

20. Nu am identificat încă „comunicatul" la care face trimiterea Mircea Vulcănescu. Fapt este că profesorul D. Gusti, în acele luni agitate, și-a adunat studenții la „Casa Maca" să cerceteze presa și să alcătuiască o bibliografie a problemei naționale.

21. Vezi „Programul studențesc pentru organizarea vieții universitare. Lucrat, ca proiect, de Seminarul de sociologie, etică și politică al Universității din București, în ședințele din aprilie, mai, iunie 1923, sub conducerea prof. D. Gusti"; în *Arhiva pentru știința și reforma socială*, an V, nr. 1–2, 1924, pp. 174–191 (și extras).

22. Oficiul de Ajutorare Studențească. (Vezi Mircea Vulcănescu, „Dimitrie Gusti, profesorul"; în vol. *Școala sociologică a lui Dimitrie Gusti*. București, Ed. Eminescu, 1998, p. 89.) (Vezi și D. Gusti, „Universitatea socială"; în *Sociologia militans*, vol. I. București, Ed. Institutului Social Român, 1935, p. 368.)

23. „Nu putem" (lat.).

De la evangheliștii Petru și Ioan („Faptele apostolilor", cap. 4, v. 20; în *Biblia*..., ed. 2001, p. 1589), expresia a trecut la papi și în forma latină s-a răspîndit în comunicarea cultă (ori a celor cu o spoială de cultură, cum sînt îndeobște oamenii politici).

Expresia înseamnă o neputință sau un refuz categoric, cu o anume rațiune, de ordin practic sau de ordin principiar.

24. Așa vor fi — de la momentul scrierii acestui articol, peste cincișase ani — expunerile, dezbaterile și confruntările unor poziții diverse, diferite și chiar opuse în cadrul simpozioanelor organizate de Asociația de Arte, Litere și Filozofie „Criterion" în aula Fundației Universitare „Carol I" din Capitală (actuala Bibliotecă Centrală Universitară) (cu public larg) ori la sediul Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale (actuala Academie de Studii Economice) (în cadrul restrîns al membrilor și al invitaților speciali).

25. Vezi nota 10.

26. Pseudonim al lui Nae Ionescu; a semnat cu el în *Noua Revistă Română* și în *Ideea Europeană*.

27. Alt pseudonim al lui Nae Ionescu; cu acest pseudonim a semnat articole în *Noua Revistă Română, Ideea Europeană* și *Cuvîntul*.

28. Vezi G. G. Antonescu, „Rolul școalei în societatea românească de azi"; în *Revista generală a învățămîntului*, an XIV, nr. 5, mai 1926, pp. 301–309.

29. Young Men's Christian Association. (Vezi și nota 18.)

30. Vezi Nae Ionescu, „Ideologia societăților creștine studențești"; în *Cuvîntul*, an III, nr. 474, 7 iunie 1926, p. 1 („Duminica") (inclus în *Opere*, vol. VII, pp. 159–160).

31. Vezi G. G. Antonescu, „Idealul pedagogic al lui Goethe"; în *Studii asupra educației morale și estetice*. București, Noua Typ. Profesională Dimitrie C. Ionescu, 1912.

32. Nu cunosc titlul acelui referat de seminar.

Mircea Vulcănescu nu-l menționează în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940 și încă n-am găsit în „cele două lăzi" manuscrisul referatului. Nu-i exclus să fie...

33. *Marin Ionescu* (1891–1965) a fost preot la Biserica „Sf. Ștefan — Cuibul cu barză", și profesor la Școala Normală de Fete „I. Oteteleșianu", la Liceul „Gh. Lazăr" și la Seminarul Pedagogic Universitar din București.

Referatul lui Mircea Vulcănescu și al lui Paul Sterian trebuie să fi fost despre lucrarea *Îndrumări privitoare la învățămîntul religios în școlile secundare* (1922) sau despre cartea *Biblia și educațiunea religioasă în biserici, în școli*... (1922–1923).

CONFERINȚA SUD-ESTULUI EUROPEAN

Dare de seamă publicată, în limba franceză, în *Correspondance Fédérative* (Paris), nouvelle série, no. 14, Juin 1927, pp. 1–8. Semnătura: Mircea M. Vulcănescu.

Correspondance Fédérative a fost publicată de Fédération Française des Associations Chretiennes d'Étudiants.

Figurează în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

În arhiva Mircea Vulcănescu se află: 1) numărul din *Correspondance Fédérative* în care a apărut articolul (nu are modificări sau corecturi, ci doar însemnarea lui Mircea Vulcănescu, pe p. 1, unde se află textul lui: „p. 1–8") (în Biblioteca Academiei Române nu se află colecția buletinului *Correspondance*...), și 2) manuscrisul traducerii făcute de Mărgărita Vulcănescu (scris cu cerneală albastră, pe file de formatul 150/210 mm; are 20 p.).

Transcrierea s-a făcut după manuscrisul traducerii.

CONTRIBUȚIUNI LA O NOUĂ ÎNDRUMARE A CONCEPȚIILOR MODERNE ASUPRA PROBLEMEI RELIGIOASE
Studiu critic

Text inedit. Scris la începutul anilor '20. (O datare mai apropiată de realitatea temporală s-ar putea face prin corelare cu data cînd Isabela Sadoveanu a rostit o conferință la Y. M. C. A.)

Nu este menționat în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

În fapt, este un fragment dintr-un mai amplu proiectat studiu, după cum se vede din planul lucrării și din adăugirile la plan; a realizat numai: planul, schița ideilor principale și prefața (concepută ca o conferință).

În arhiva Mircea Vulcănescu se află textul scris cu cerneală neagră; are 19 file, scrise aproape numai pe o față (caiet de aritmetică, formatul 160/205 mm). La unele file, pe verso se află exerciții poetice, variante ale planului sau ale introducerii. Pe pagina cu titlul, semnătura: Mircea M. Vulcănescu (așadar, voia să-l publice).

Într-o primă variantă, textul are titlul „Împotriva necredincioșilor" și subtitlul „Conferință destinată a fi cetită la Y. M. C. A. și să servească drept argumentare împotriva semidoctismului necredincios"; era dedicată „D-lui Stănescu-Telega", adică lui Stelian Mateescu.

Iar după formula de adresare, conferențiarul începe astfel textul scris în această variantă: „Am ascultat aici, împreună, acum cîteva săptămîni, conferința d-nei Sadoveanu, care, cu multă tragere de inimă și cu o deosebită căldură sufletească, ne-a vorbit despre experiența religioasă în raport cu sentimentul de conservare a valorii sufletului omenesc.

Din exercițiile poetice de pe versoul textului preiau — într-o reconstituire aproximativă — din „Adierea":

Suflarea care mișcă ușor, abia simțit
Ciorchinii de glicină pe vreju-mbătrînit
I-un suflet din povestea zefirilor... uitată
Pe care-am destrămat-o din cronici... altădată.

Din depărtări zefirul prindea ciudat un zvon
Ce-i frămînta pornirea amarnic, monoton
Și-n grabă luînd cărarea ce duce la castel
Porni vîrtej să sfarme tot ce-o lovi de el.

La castel sosi-n poartă un prinț necunoscut
Era frumos și tînăr... Și venea cu suită
Să ceară mîna fetii ce torcea liniștită.

Văzînd iubirea-i
Se lasă, fără suflet...

Parc-am mai întîlnit — prin fenomenologia literaturii române — și tema, și ideea, și ritmul, poate chiar și rima...

1. Pe o filă (p. 15), Mircea Vulcănescu a notat: „Adăugiri la plan: Tranziție p[unct] 5 [[5]]. Aparent, lucrul e adevărat. În realitate, religia se-mparte-n două".

2. Într-o primă variantă, textul avea subtitlul „Conferință..." (vezi mai sus). Într-o altă variantă, la titlul „Împotriva necredincioșilor", Vulcănescu a dat următoarea notă de subsol: „O parte din ideile expuse în acest studiu sînt rezultatul unei discuțiuni a mea cu prietenul Stelian Mateescu și ca prieten leal recunosc paternitatea lor".

3. Gînd neterminat în text.

4. Înainte de 1), autorul a notat, marginal: „Trebuie să-l dezvăluim".

5. Redactarea inițială (tăiată totuși): „Argumentarea științei greșește punctul de vedere: prea mărginit".

6. Gînd neterminat în manuscris.

7. În manuscris: „Toate credințele omului de natură religioasă sînt idealuri".

8. Q. E. D. = *Quod erat demonstrandum* = Ceea ce era de demonstrat; indică sfîrșitul unei demonstrații.

În ultima jumătate de veac, expresia este tot mai rar folosită, atît în lucrări filozofice, științifice, cît și în eseistică.

9. Textul se încheie cu cîteva expresii matematice:

$$\frac{1}{n}+\frac{1}{n};\quad \frac{1}{n}+n;\quad \frac{n}{n};\quad \frac{1+n}{n};\quad \frac{\frac{n}{n+n}+\frac{n}{n+n}}{3};\quad \frac{\frac{n+n}{2\,(n+n)}}{2};\quad \frac{\frac{1''}{2}}{1}.$$

IDEEA DE DUMNEZEU ÎN FILOZOFIA TOMEI DIN AQUINO

Conferință rostită în seara zilei de 3 martie 1940, la Căminul „Sf. Augustin" al studenților catolici din București.

Figurează în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

Textul conferinței a fost tipărit, ca inedit, în *Viața Românească*, an LXXXIX, nr. 9–10, septembrie–octombrie 1994, pp. 59–80 („Restituiri") și în culegerea *Posibilitățile filozofiei creștine* (ed. 1996), pp. 63–92.

La începutul anului 1940, la Căminul Institutului Augustinian (str. Știrbei-Vodă nr. 174) s-a inaugurat seria a doua a conferințelor duminicale. Ciclul s-a desfășurat între 14 ianuarie–14 aprilie 1940. La inaugurare a vorbit Vladimir Ghica. În duminicile următoare, au conferențiat: Alexandru Nicolescu, Gala Galaction, Alphonse Dupront (directorul Institutului Francez de Înalte Studii din România), Barbu Brezianu, Choppin de Janvry, Petru Comarnescu, D. Karnabatt, Constantin Noica, R. Patrulius, L. P. Thevenin ș. a.

Mircea Vulcănescu a fost programat inițial pentru 25 februarie 1940, cu subiectul „Sf. Toma și Pascal". La prezentarea din 3 martie, conferențiarul și-a restrîns problematica la „Ideea de Dumnezeu în filozofia Tomei din Aquino".

În arhiva Mircea Vulcănescu se află: 1) o copertă de carton, pentru și cu fișe, cu titlul „Ideea de Dumnezeu în filozofia Tomei din Aquino" și, în josul ei, data: 3 III 1940. Sînt 50 de fișe (formatul 170/205 mm), scrise cu cerneală albastră, pe o față a filei; au sublinieri cu creion roșu și creion albastru. (Pe versoul unei fișe este notat, cu creionul negru, planul unui curs de economie politică); 2) textul conferinței; începutul este dactilografiat; are 5 p. (formatul 210/295 mm), cu formula de adresare: „Doamnelor și Domnilor"; are modificări cu creion negru și creion albastru și sublinieri făcute cu creion

roșu și creion albastru; în continuare, textul este scris cu cerneală albastră, cu numeroase modificări de redactare; paginile nu sînt numerotate; o numerotare pe părți le-a dat Zaharia Balinca (în aprilie 1978): (I): 6–10; (II): 1–7; (III): 1–12; (IV): 1–8; (V): 1–9.

Transcrierea s-a făcut după acest text din arhivă.

1. Boetiu Dacicul sau Boethius de Dacia a trăit în secolul al XIII-lea și este autor al unor tratate de logică. Pe-atunci Dacia era denumirea Danemarcei.

Tot astfel au fost denumiți, în același veac al XIII-lea, Martinus de Dacia sau Johannes de Dacia. (Vezi Anton Dumitriu, *Istoria logicii*, ed. a III-a revăzută și adăugită, vol. II, București, Editura Tehnică, 1995, p. 150.)

2. Constantin Noica a vorbit în 25 februarie 1940 despre „Actualitatea Sf. Augustin".

3. Ultimele două alineate (de la: „Față de gîndirea...", pînă la „...de la Colonia") au avut inițial forma: „Față de inima fericitului pururea neliniștită, pînă nu se va odihni întru cel care a făcut-o, față de chipul chinuit, care se suspectează, Toma înfățișează inima simplă, neîmpărțită a unui copil.

Greutatea mare nu e să fii *tulburat*. Ci greutatea mare e să fii *supus*. Sub acest raport, sufletul Doctorului Sfintei Treimi e sufletul unui copil".

4. Inițial, ultimele două alineate au fost formulate astfel: „Ne-am înșela amar dac-am crede că o atare certitudine e cucerită fără lupte lăuntrice. Dar, din aceste lupte nu avem de la Toma decît semne exterioare.

Cînd mintea ajungea-n impas, Toma cădea în rugăciune. Adeseori plîngea și ucenicii îl vedeau în extaz, plutind deasupra pămîntului, tăinuind fără să știe cu cine — și apoi, luminat, *scriind*, *scriind*...".

5. Ce este (gr.).

6. Aci se încheie textul dactilografiat.

7. Vezi „Facerea", cap. 32, v. 24; în *Biblia*..., ed. 2001, p. 58.

8. Clasica sentință *Credo quia absurdum*, atribuită lui Tertulian, fără a fi fost formulată undeva ca atare. (Vezi și nota 17, de la pp. 393–394.)

9. Formularea inițială a textului — cu care se deschide a treia secțiune a conferinței — era: „Să pornim însă cu Toma pe drumul minții ce duce la Dumnezeu.

Prima etapă a cunoașterii lui Dumnezeu în filozofia Tomei din Aquino stă în înlăturarea pretinsei vedenii directe, firești a lui Dumnezeu".

10. „Zis-a cel nebun întru inima sa: « Nu este Dumnezeu! »" („Psalmul 52", v. 1; în *Biblia*..., ed. 2001, p. 674).

11. În manuscris se continuă cu o precizare, eliminată cu cerneală: „— după temeiul clasic reluat de fericitul Augustin împotriva scepticilor — chiar afirmația că nu este adevărat, dacă e adevărat — îl presupune, dacă nu, n-are sens".

12. Pe marginea textului — de la alineatul care începe astfel: „Mai e și un alt fel..." pînă aci: „...s-ar întîmpla lui Socrate!" —, Mircea Vulcănescu a notat pentru conferențiar: „Nu ceti, construiește".

13. Ființa cea mai necesară, ființa cea mai reală (lat.).

14. Pînă acum s-a citit: „unitivă" (?).

15. Clasică expresie, aristotelică și în filozofia scolastică, prin care este denumit primul mișcător, primul motor, imobilul principiu al mișcării.

16. Cauză a sa însăși (lat.).

Concept cu o istorie multiseculară; atestat încă în secolul al XII-lea, are un loc important în viziunile filozofice elaborate de René Descartes, Baruch Spinoza, G. W. Fr. Hegel ș. a.

17. Ființă necesară prin sine (lat.).

18. „Anticiparea principiilor, eroare în demonstrație, constă în a lua ca premise propoziții care cer ele însele să fie demonstrate." (Gheorghe Enescu, *Dicționar de logică.* București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 276.) În continuare, autorul rezumă cinci cazuri identificate de Aristotel.

19. „Nimic nu este cognoscibil, decît prin asemănare cu adevărul primordial" (lat.).

20. Prin esențializare (lat.).

21. Ideea de aci a avut inițial (în două fișe păstrate) formularea: „În felul acesta, mintea omenească, fără să poată pătrunde vreodată, instituie un asediu în regulă al cetății lui Dumnezeu.

Care sînt, după Toma, fazele succesive ale acestui asediu și cercurile succesive cu care-i învins Dumnezeu, pe care mintea omului le poate cuceri din această linie de apărare a cetății lui Dumnezeu.

Principala cale de străpungere și principala unealtă a Tomei, tancul Aquinatului, este *motorul imobil.*

Cu ajutorul ei cucerește Toma cea dintîi linie asupra Dumnezeirii, linia timpului, statornicind că Dumnezeu e fără-nceput și fără sfîrșit, în afară de timp, adică vecinic. Depășirea liniei timpului atrage consecutiv căderea altor două poziții.

Din care decurge că firea Dumnezeirii nu este amestecată și că nu este [frază neterminată].

Trebuie să observăm că fiecare linie cucerită aci asupra Dumnezeirii nu dă Tomei stăpînirea acesteia, ci îi permite să constate că Dumnezeu e *dincolo* de fiece punct cucerit.

Punctele de plecare, scările de asediu sînt chiar căile de dovedire a existenței divine și-n primul rînd motorul imobil.

Toma înlătură astfel întîi ideea de timp.

Nu începe, nu sfîrșește, căci acestea sînt mișcări. Deci e *vecinic.*

Vecinia permite *înlăturarea oricărei puteri pasive.*

El nu poate să nu fie. Deci e totdeauna în act. Deci *nu e materie.*

Dacă nu e material, nici putere, atunci este *simplu.*

Și cum o pluralitate nu se poate uni fără amestec de putere, este *unic*, și nimic nu e în el străin de el (neadăugat).

(Dumnezeu nu e corp, nefiind divizibil.)

Dacă nu-i compus, Dumnezeu e chiar *firea* lui.

Dar e și *ființa* lui. Căci n-o poate avea de la altul.

Nefiind compus, esență și existență se unesc în el.

Dumnezeu nu poate păți nimic *accidental.*

Nu e gen, nici specie, nici diferență.

Nu poate fi *definit.*

Deci, nu se poate pleca de la esență.

Dumnezeu nu e sufletul lumii.

Dumnezeu nu e materia primă.

Ce rămîne din ființa astfel redusă?

Nu e abstracția cea mai generală a comunității lucrurilor, ci perfecția supremă a ființei.

Idee esențială a tomismului.

Transcendența absolută față de creatură."

22. Linie de fortificații, propusă în 1930 a fi construită în Nord-Estul Franței, de generalul André Maginot, pe atunci ministru de Război.

23. Concept clasic, introdus în limbajul filozofic românesc de Lucian Blaga. Desigur, la filozoful ardelean conceptul are alt conținut decît cel pe care îl subînțelege aci Mircea Vulcănescu.

24. Iată, dintr-o fișă, forma primă a pasajului: „Ajuns aci, Toma dezlănțuie un nou asalt, de data asta pe *linia existenței.*

Dacă Dumnezeu e unul și neamestecat, atunci firea lui nu se poate deosebi, ca la făpturi, de ființa lui.

El este acel ce este!

Și, cum ființa lui nu poate izvorî decît din ea însăși,

E nealterabilă și este *cauză* sieși.

Poziția cucerită se cere însă [gînd neterminat].

Ființarea lui nu este un gen.

El nu e sufletul lumii, și nici materia.

Ne-am înșela însă dacă am crede că toate aceste cuceriri sînt mărginiri și împotriviri.

11. În manuscris se continuă cu o precizare, eliminată cu cerneală: „— după temeiul clasic reluat de fericitul Augustin împotriva scepticilor — chiar afirmația că nu este adevărat, dacă e adevărat — îl presupune, dacă nu, n-are sens".

12. Pe marginea textului — de la alineatul care începe astfel: „Mai e și un alt fel..." pînă aci: „...s-ar întîmpla lui Socrate!" —, Mircea Vulcănescu a notat pentru conferențiar: „Nu ceti, construiește".

13. Ființa cea mai necesară, ființa cea mai reală (lat.).

14. Pînă acum s-a citit: „unitivă" (?).

15. Clasică expresie, aristotelică și în filozofia scolastică, prin care este denumit primul mișcător, primul motor, imobilul principiu al mișcării.

16. Cauză a sa însăși (lat.).

Concept cu o istorie multiseculară; atestat încă în secolul al XII-lea, are un loc important în viziunile filozofice elaborate de René Descartes, Baruch Spinoza, G. W. Fr. Hegel ș. a.

17. Ființă necesară prin sine (lat.).

18. „Anticiparea principiilor, eroare în demonstrație, constă în a lua ca premise propoziții care cer ele însele să fie demonstrate." (Gheorghe Enescu, *Dicționar de logică*. București, Ed. Științifică și Enciclopedică, 1985, p. 276.) În continuare, autorul rezumă cinci cazuri identificate de Aristotel.

19. „Nimic nu este cognoscibil, decît prin asemănare cu adevărul primordial" (lat.).

20. Prin esențializare (lat.).

21. Ideea de aci a avut inițial (în două fișe păstrate) formularea: „În felul acesta, mintea omenească, fără să poată pătrunde vreodată, instituie un asediu în regulă al cetății lui Dumnezeu.

Care sînt, după Toma, fazele succesive ale acestui asediu și cercurile succesive cu care-i învins Dumnezeu, pe care mintea omului le poate cuceri din această linie de apărare a cetății lui Dumnezeu.

Principala cale de străpungere și principala unealtă a Tomei, tancul Aquinatului, este *motorul imobil*.

Cu ajutorul ei cucerește Toma cea dintîi linie asupra Dumnezeirii, linia timpului, statornicind că Dumnezeu e fără-nceput și fără sfîrșit, în afară de timp, adică vecinic. Depășirea liniei timpului atrage consecutiv căderea altor două poziții.

Din care decurge că firea Dumnezeirii nu este amestecată și că nu este [frază neterminată].

Trebuie să observăm că fiecare linie cucerită aci asupra Dumnezeirii nu dă Tomei stăpînirea acesteia, ci îi permite să constate că Dumnezeu e *dincolo* de fiece punct cucerit.

Punctele de plecare, scările de asediu sînt chiar căile de dovedire a existenței divine și-n primul rînd motorul imobil.

Toma înlătură astfel întîi ideea de timp.

Nu începe, nu sfîrșește, căci acestea sînt mișcări. Deci e *vecinic*.

Vecinia permite *înlăturarea oricărei puteri pasive*.

El nu poate să nu fie. Deci e totdeauna în act. Deci *nu e materie*.

Dacă nu e material, nici putere, atunci este *simplu*.

Și cum o pluralitate nu se poate uni fără amestec de putere, este *unic*, și nimic nu e în el străin de el (neadăugat).

(Dumnezeu nu e corp, nefiind divizibil.)

Dacă nu-i compus, Dumnezeu e chiar *firea* lui.

Dar e și *ființa* lui. Căci n-o poate avea de la altul.

Nefiind compus, esență și existență se unesc în el.

Dumnezeu nu poate păți nimic *accidental*.

Nu e gen, nici specie, nici diferență.

Nu poate fi *definit*.

Deci, nu se poate pleca de la esență.

Dumnezeu nu e sufletul lumii.

Dumnezeu nu e materia primă.

Ce rămîne din ființa astfel redusă?

Nu e abstracția cea mai generală a comunității lucrurilor, ci perfecția supremă a ființei.

Idee esențială a tomismului.

Transcendența absolută față de creatură."

22. Linie de fortificații, propusă în 1930 a fi construită în Nord-Estul Franței, de generalul André Maginot, pe atunci ministru de Război.

23. Concept clasic, introdus în limbajul filozofic românesc de Lucian Blaga. Desigur, la filozoful ardelean conceptul are alt conținut decît cel pe care îl subînțelege aci Mircea Vulcănescu.

24. Iată, dintr-o fișă, forma primă a pasajului: „Ajuns aci, Toma dezlănțuie un nou asalt, de data asta pe *linia existenței*.

Dacă Dumnezeu e unul și neamestecat, atunci firea lui *nu se poate* deosebi, ca la făpturi, de ființa lui.

El este acel ce este!

Și, cum ființa lui nu poate izvorî decît din ea însăși,

E nealterabilă și este *cauză* sieși.

Poziția cucerită se cere însă [gînd neterminat].

Ființarea lui nu este un gen.

El nu e sufletul lumii, și nici materia.

Ne-am înșela însă dacă am crede că toate aceste cuceriri sînt mărginiri și împotriviri.

Asediul acesta este un asediu în Duh. Și, spre deosebire de ce se petrece în lumea trupească, în lumea Duhului, adică a bogăției tainice a ființei, cu cît ei, cu atît [gînd neterminat].

25. În manuscris se continuă cu două propoziții: „Calea aceasta presupune un complice în cetate. Un Efialtes al Duhului, care-ntoarce Termopilele văzduhului". Acestea vor fi plasate, mai tîrziu, peste o pagină.

26. *Efialtes* (sec. V. î. Hr.), rămas ca trădător, căci, în timpul celebrei bătălii de la Termopile (480 î. Hr.), dintre spartanii conduși de regele Leonida și perșii aflați sub comanda lui Xerxes, a trădat pe greci și i-a ajutat pe perși.

27. Prin imagini și enigme (lat.).

28. Prima redactare, într-o fișă izolată, este următoarea: „Nici una din aceste căi nu ne destăinuiește însă ce e Dumnezeu. Firea ființei divine!"

29. Iată și o altă redactare a pasajului, anterioară celei rămase:

„*Nici o afirmație nu i se aplică la fel omului și creaturii.*

Orice afirmație cuprinde mult sens negativ.

Orice propoziție relativă la creatură pierde-nțelesul aplicată lui Dumnezeu?

Nici univoc, nici echivoc, ci *analogic.*

Cum rămîne *unitatea* și multiplicitatea.

Perfecția absolută.

Bun — Bunătatea neadăugată.

Binele suprem — Binele binelui.

Dumnezeu e *unic.*

Dumnezeu e *nesfîrșit.*

Inteligența, Voința, Viața.

Cunoașterea mediată de sine.

Efectele ce preexistă în Dumnezeu preexistă în inteligența divină.

Cunoaște individualul, viitorul contingent".

30. Pasajul de la alineatul: „Toată învățătura Tomei..." pînă aci: „...față către față" este eliminat în manuscris, cu creion roșu.

Întrucît are și modificări cu creion albastru (nu știu care modificări au fost operate mai întîi), l-am păstrat aci. Mi se pare că este în ordinea logică corectă a desfășurării raționamentului.

REALISM TOMIST ȘI IDEALISM FENOMENOLOGIC

Text publicat ca inedit, după manuscris, în *Posibilitățile filozofiei creștine* (ed. 1996), pp. 93–95.

Nu figurează în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

Scris la sfîrșitul anilor '20, probabil pentru a fi publicat, întrucît în arhiva Mircea Vulcănescu se păstrează textul în forma dactilografiată; sînt două p. (exemplar 1), cu corecturi și modificări făcute cu creion negru.

Pentru culegerea de față, transcrierea s-a făcut după acest text dactilografiat.

Ca problematică, textul ține de aceea care l-a interesat la Paris în anii '27–'28, continuată la București, în cadrul A. S. C. R.-ului, în '28–'29.

DEOSEBIRILE DINTRE LUTHER ȘI CATOLICI
Din perspectiva unui ortodox

Text tipărit ca inedit în culegerea *Posibilitățile filozofiei creștine* (ed. 1996), pp. 113–118.

Nu figurează în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

Ca și textul de mai înainte, și acesta este de la sfîrșitul anilor '20: subtitlul ne trimite către momentul parizian; este momentul cînd Mircea Eliade, cu al lui „Itinerariu spiritual", îndeosebi după episodul cu „Între Luther și Ignatiu de Loyola", îl stîrnește întru o adîncire teologică (una care nu va mai fi tot pe atît de intensă după campania de presă pe „*chestia Pascaliei*", a datei prăznuirii Paștilor, în primăvara bucureșteană a lui 1929). După o formulare dinspre sfîrșitul textului („...m-ai întrebat"), este un răspuns la o scrisoare a lui Mircea Eliade.

În arhiva Mircea Vulcănescu se află textul în formă dactilografiată (are 4 p., fără modificări sau corecturi), după care s-a făcut transcrierea.

JACQUES MARITAIN — GÎNDITORUL ȘI ARTISTUL

Scrisoare trimisă din Paris, unde Mircea Vulcănescu se afla la studii de specialitate, către asceriștii de la București. Ea s-a păstrat în arhiva de la București a lui Paul Costin Deleanu, arhivă păstorită cu deosebită grijă de Jenica Costin Deleanu, soție, cea care mi-a pus-o la îndemînă, cu aleasă amabilitate, pentru transcriere, în toamna lui 1995. La sfîrșitul lui '95, Jenica Costin Deleanu s-a așezat întru cele veșnice, iar manuscrisul (transcris printr-o întîmplare favorabilă) s-a rătăcit ori s-a pierdut...

Textul a fost conceput inițial cu creion negru, căruia i s-au făcut transcrieri, adăugiri și corecturi cu cerneală albastră; sînt patru file (formatul 195/250 mm).

Fiind o scrisoare, titlul textului nu este înscris în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

Textul a fost publicat ca inedit în *Viața Românească*, an XCII, nr. 3–4, martie–aprilie 1997, pp. 110–115 („Restituiri").

Titlul este dat de editor.

Pentru culegerea de față, transcrierea s-a făcut după *Viața Românească*.

1. Vezi N. A. Berdiaev, *Le nouveau Moyen-Âge. Réflexions sur les destinées de la Russie et de l'Europe*. Trad... Paris, [1930], VIII + 293 pp. Vezi și trad. *Un nou ev mediu*. În românește de Maria Vartic. Sibiu, 1936, 2 f. + 165 p. (altă ed.: 2001).

2. În același plic, Mircea Vulcănescu trimite prietenilor de la Asociația Studenților Creștini din București și o formă dactilografiată (cu corecturi și adăugiri făcute cu cerneală neagră și creion negru) a uneia dintre proiectatele „Scrisori din Paris": *Aspecte culturale din Franța contimporană*. Acest text începe astfel: „Istoria culturală a Franței de după 1789 s-ar putea înfățișa tipic sub forma unui *conflict între două mentalități* opuse: catolică și revoluționară".

Este, de fapt, textul cu același titlu pe care l-am inclus în culegerea din scrierile lui Mircea Vulcănescu, *Dimensiunea românească a existenței*, vol. 2. *Chipuri spirituale*. București, Ed. Eminescu, 1995, pp. 70–76. Acest din urmă text a fost editat după o copie (fără modificări, cu o altă structurare a alineatelor) a celui aflat în arhiva lui Paul Costin Deleanu (și despre care n-am avut cunoștință pînă în toamna lui 1995). Astfel că, într-o ediție viitoare a scrierilor lui Vulcănescu, va trebui înlocuită varianta din volumul tipărit în '95 cu aceea care se afla în arhiva lui Costin Deleanu.

Ceea ce Mircea Vulcănescu spune că este subliniat cu creion albastru (în marginea textului) sînt vreo 9 p. (echivalate, dactilo, din cele 14 p.).

3. Nu știu de altundeva despre acest text; sigur este că nu a apărut în *Gîndirea* și că Mircea Vulcănescu nu îl indică în bibliografia din decembrie 1940.

4. Nu știu cine este P. Maury.

Asceriștilor le era cunoscut, întrucît participase la cel de-al doilea Congres al A. S. C. R.-ului (Satu-Lung, septembrie 1922), la campamentul de la Breaza (ianuarie 1924) și la cel de-al VI-lea Congres al F. A. C. S. R. (Sf. Gheorghe, septembrie 1928).

5. Subțire, subțirime (fr.).

6. Vezi Jacques Maritain, *Eléments de philosophie. I. Introduction générale à la philosophie*. Paris, Pierre Téqui, 1920.

7. Să nu ofenseze, să nu jignească (franțuzism).

8. În text: „date".

9. Uimitoare (franțuzism, transformat în neologism).

10. Precum se vede, paginile textului nu au fost restituite autorului; printr-o întîmplare norocoasă, ceea ce n-au făcut asceriștii, „reparăm" tipărind textul în culegerea de față.

11. Adepții lui A. C. Cuza, o subgrupare ieșeană din cadrul A. S. C. R.-ului.

12. Nae Ionescu.

13. Aram Kassargian, membru al A. S. C. R.-ului, colaborator la *Buletinul A. S. C. R.-ului*.

CERCUL DE STUDII ORTODOXE DE LA PARIS

Dare de seamă transmisă pentru *Buletinul A. S. C. R.*, unde nu știu de ce nu s-a publicat.

Numărul 2–4 al *Buletinului*..., datat februarie–aprilie 1927, are în el articolul lui Mircea Vulcănescu „Confesionalism și interconfesionalism" (inclus în culegerea de față); iar numărul următor (an V, nr. 1) va apărea de-abia în decembrie 1927.

Nu figurează în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

Textul s-a publicat ca inedit în *Viața Românească*, an XCII, nr. 3–4, martie–aprilie 1997, pp. 115–118.

A fost transcris după manuscrisul din arhiva de la București a lui Paul Costin Deleanu, ca și textul „Jacques Maritain..." (vezi nota de la articolul de mai înainte).

Textul are 1 + 3 pp. (a 3-a, scrisă și pe verso); este scris cu cerneală albastră; i s-a adăugat, cu creionul negru, partea ultimă, care începe cu: „De la data cînd..." și biletul de la început: „Iată aci..." (formatul 195/250 mm).

Titlul este dat de editor.

Pentru culegerea de față, transcrierea s-a făcut după *Viața Românească*.

1. În urmă cu doi ani, scriind darea de seamă sociologică „Cîteva observațiuni asupra vieții spirituale a sătenilor din Goicea-Mare. Note dintr-o anchetă sociologică", Mircea Vulcănescu delimita, în cadrul comunității sătești goicene, între trei tipuri, pe care le denumea: „primitiv", „emancipat" și „adventist" (căci erau cîțiva credincioși adven-

tişti în acel sat oltean). (Vezi Mircea Vulcănescu, „Cîteva observaţiuni“ ...; în *Sociologie românească*, nr. 3–4, 1990, pp. 365–369; inclus în *Prolegomene sociologice la satul românesc*. Bucureşti, Ed. Eminescu, 1997, pp. 69–78.)

REFLECŢIUNI ASUPRA INTELIGENŢEI ŞI ASUPRA VIEŢII SALE PROPRII
Însemnări cu prilejul unei traduceri

Text inedit; scris în 1928 (?).

Nu este înscris în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

Însemnări în marginea traducerii: Jacques Maritain, *Reflecţiuni asupra inteligenţei şi asupra vieţii sale proprii*, ed. I, 1927 (?). (Nu am văzut ediţia I.)

Valeriu Iordăchescu (n. 2 februarie 1885, loc. Sodomeni, Iaşi — m. 11 martie 1975, Bucureşti), absolvent al Seminarului „Veniamin“ din Iaşi şi al Facultăţii de Teologie din Bucureşti (cu lucrarea „Substanţa sufletului faţă de doctrina materialistă şi teoria actualităţei sufleteşti“; tipărită în 1908), cu studii de specializare la Sorbona şi la Institutul Catolic din Paris. A fost profesor de morală la Facultatea de Teologie din Chişinău (1927–1941), mai apoi, la Cernăuţi–Suceava şi în anii '50 a fost preot la Biserica „Belvedere“ din Bucureşti.

Dintre lucrările publicate de Valeriu Iordăchescu, sînt de amintit: *Comunism şi creştinism* (1938) (cu o trad. în limba bulgară, 1942), *Filozofia morală. Partea generală* (1939), un *Manual de religie* (în colab., 1947) şi colaborări la: *Biserica Ortodoxă Română, Mitropolia Moldovei, Luminătorul, Candela, Cuvîntul* ş. a.

În arhiva Mircea Vulcănescu se află manuscrisul după care am transcris textul; are 24 p. (multe dintre ele doar cu cîteva rînduri).

Din variate însemnări pregătitoare, preiau aci doar următoarea: „Jacques Maritain poate fi un aliat. Ne este efectiv un aliat.

Jacques Maritain, mai mult decît scolastica“.

1. Vezi Immanuel Kant, *Critica raţiunii pure; Critica raţiunii practice; Critica facultăţii de judecare* (toate trei traduse în limba română).

2. Probabil că Mircea Vulcănescu avea în vedere următorul pasaj din „Prefaţă“ la *Prolegomene* ...: „Aceste prolegomene vor face însă pe cititori să vadă că există o ştiinţă cu totul nouă, la care nimeni nu s-a gîndit pînă acum, de care nimeni n-a avut nici măcar idee şi pentru realizarea căreia nimic din ce s-a scris pînă în prezent nu este de vreun folos, afară de indicaţia pe care a putut-o da îndoiala lui Hume, care nici el nu a avut presimţirea posibilităţii unei asemenea ştiinţe formale, ci s-a mulţumit spre a-şi pune corabia la adăpost, să o tragă la ţărmul scepticismului, unde era menită să rămînă şi să putrezească. În loc să fac la fel, eu m-am gîndit că ar fi bine să găsească corăbiei un cîrmaci care, cu compasul în mînă şi cu harta completă a mărilor înaintea ochilor, să o poată duce fără teamă încotro va voi, după principiile statornicite ale artei navigaţiei deduse din cunoştinţa globului“ (Immanuel Kant, *Prolegomene la orice metafizică viitoare care se va putea înfăţişa ca ştiinţă*. Trad. de Mihail Antoniade. Bucureşti, Ed. Cultura Naţională, 1924, pp. 22–23). (Alte trad.: 1987, 1996.)

3. Într-o primă redactare, pasajul care începe cu: „Semnificaţia exactă...“ şi se termină aci avea forma: „Semnificaţia exactă a renaşterii tomiste stă în dezrobirea gîndirii filozofice contemporane de sub tirania imperativului « criticist ».

La răspîntia drumurilor care curg din filozofia modernă către noi: 1) lutheranismul pietist prin Knutzen, 2) raţionalismul luminilor prin Wolff şi 3) naturalismul lui Rousseau, de-a dreptul: Kant ridicase-n calea Metafizicei baricadele celor trei *Critici*, scriind ritos în « Prefaţa » *Prolegomenei*...: de-acum încolo, « peste mine nu se va mai putea trece ».

Iată însă pe Maritain « întorcînd » poziţiunea criticistă, respingînd de plano toată construcţia criticistă ca lovită de neînţelegerea esenţială a caracterului tranzitiv al construcţiei. *Hegel* încercase să sară baricada. Păstrase însă, atît el cît şi cei ce veneau de la el, schema fostului lor maestru. (Vezi minunatele pagini despre conceptul instrument!)“.

4. Parafrază la clasica idee înscrisă pe frontispiciul Academiei lui Platon: „Să nu intre aici cine nu e geometru (matematician)“.

5. „Idee întipărită în suflet“ (lat.).

6. „Idee reprodusă (imitată) formal“ (lat.).

7. Propoziţie sau frază doar începută în manuscris.

8. Stelian Mateescu (1903–1976), autorul vol. *Directiva absolutului*.

9. Nu am cunoştinţă exactă despre această traducere; există numeroase însemnări despre Maritain, încît nici Zaharia Balinca şi nici eu n-am reuşit însă o bună sistematizare a lor.

10. Ediţia a II-a a acestei traduceri a apărut în 1929. N-am identificat (nici informativ bibliografic) ed. I a traducerii, cea pe care o recenzează Vulcănescu.

11. Altă propoziţie neterminată în manuscris.

ORTODOXIA ŞI APUSUL DUPĂ N. BERDIAEV

Dare de seamă publicată în *Cuvîntul*, an VIII, nr. 2637, 25 august 1932, pp. 1, 2; nr. 2639, 27 august 1932, pp. 1, 2. Semnătura: Mircea M. Vulcănescu.

Figurează în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

Inclusă în culegerea *Posibilitățile filozofiei creștine* (ed. 1996), pp. 99–109.

În arhiva Mircea Vulcănescu se află textele decupate din cotidian de autor; pe ele, Vulcănescu a scris cu creionul negru titlul ziarului și datele aparițiilor; nu au modificări sau corecturi.

Transcrierea s-a făcut după textele decupate din cotidian, aflate în arhivă.

1. Prin propria lor esență (lat.).

NICULAE IONESCU, SCHEMA GENERALĂ A UNUI CURS DE FILOZOFIE A RELIGIEI

Text scris în primăvara lui 1925, pentru *Buletinul Asociației Creștine Studențești*, unde nu a apărut nici în numărul din iunie 1925, nici într-un altul, următor.

Nu este înscris în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

Textul a fost tipărit ca inedit în *Jurnalul literar*, an IX, nr. 1–2, aprilie 1998, p. 2; apoi, ca postfață la: Nae Ionescu, *Curs de filozofie a religiei, 1924–1925*, București, Ed. Eminescu, 1998, pp. 180–184, și în culegerea *De la Nae Ionescu la „Criterion"*, București, Ed. Humanitas, 2003, pp. 24–29.

Ca și la sfîrșitul studiilor liceale sau al celor universitare, Mircea Vulcănescu face portrete caracterologice ale prietenilor sau, iată, și al unui anume profesor, care i-a marcat formarea personalității intelectuale.

Curînd după acest portret va trece la „gîndirea filozofică...", asupra căreia va medita și în 1931; pentru ca, după moartea Profesorului, să-i rememoreze chipul spiritual prin „amintiri universitare", extinse și adîncite pînă la un manuscris de aproape două sute de pagini — ceea ce azi știm că este cartea *Nae Ionescu. Așa cum l-am cunoscut* (ed. Alexandru Badea; Ed. Humanitas, 1992).

În arhiva Mircea Vulcănescu se află: 1) un text scris cu cerneală neagră (12 p., nenumerotate, formatul 160/210 mm); 2) un text dactilografiat (4 p., la 1,5 rînduri); 3) un alt text dactilografiat (6 p., la 2 rînduri). Ambele texte (2–3) au fost dactilografiate în anii '60–'70; unul dintre ele are o notă de subsol, scrisă de D[an] Z[amfirescu]: „E vorba de cursul litografiat la sfîrșit sub titlul *Filozofia religiei*".

Transcrierea s-a făcut după manuscrisul din arhivă.

1. Nae Ionescu a fost unul dintre redactorii și colaboratorii cei mai activi de la *Ideea Europeană*; vezi: selecția de articole incluse de Dan Ciachir în vol. *Suferința rasei albe* (Iași, Ed. Timpul, 1994).

Dintre pseudonimele cu care Nae Ionescu a semnat în *Ideea Europeană*, amintesc: Skythes, Mihai Tonca (și: M. T., M., T.), Nicolae Ivașcu, Nemo, I_5, H_5 sau Recenzentul filozofic, Un preot nevrednic, Un Prelat de Dincoace ș. a.

2. Prin „noi" autorul îi înțelege pe „aseceriști", membri ai A. S. C. R.-ului (Asociația Studenților Creștini din România). Cîțiva dintre aseceriști fuseseră sau erau membri ai Y. M. C. A. și Y. W. C. A., create după modelul englezesc. Așa că Nae Ionescu știa bine ceea ce spunea...

3. La înrîurile exercitate asupra lui de cei doi profesori, Mircea Vulcănescu va reveni, peste ani, într-un alt text: „Nevoia de unitate a spiritului meu mi-a impus sinteza. Între Dimitrie Gusti și Nae Ionescu" (în culegerea *De la Nae Ionescu la „Criterion"*, ed. 2003, pp. 66–70.)

BARBA LUI VISARION

Publicat în *Cuvîntul*, an VII, nr. 2058, 13 ianuarie 1931, p. 1. Semnătura: Mircea M. Vulcănescu.

Figurează în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

Retipărit în *Posibilitățile filozofiei creștine* (ed. 1996), pp. 110–112, și în *De la Nae Ionescu la „Criterion"* (ed. 2003), pp. 61–63.

În arhiva Mircea Vulcănescu se află: 1) manuscrisul, scris cu cerneală verde, pe file de caiet dictando (decupate); are trei pagini; această primă formă a suferit mici modificări la dactilografiere; citatul din Philippe Mounier — dat după ediția din 1920 — este scris cu cerneală neagră — probabil pe cînd Vulcănescu se afla la Paris —, cu numeroase modificări făcute cu creion roșu; 2) text dactilografiat (în trei exemplare: original + două copii), fără modificări sau corecturi; are 4 p.; 3) textul tipărit, decupat din cotidian; are doar o însemnare făcută de autor cu creion negru: „Cuvîntul".

Transcrierea s-a făcut după textul decupat din cotidian.

1. Vezi Nae Ionescu, *Curs de metafizică, II. Istoria metafizicei. 1930–1931*. Publicat sub îngrijirea d-lui D. C. Amzăr și editat de d-l N. Vasilescu, București, 1931 (special, pp. 24–44; ed. 1996, pp. 109–120).

INFAILIBILITATEA BISERICII ȘI FAIBILITATEA SINODALĂ

În chestia calendarului

Articol apărut în *Cuvîntul*, an V, nr. 1348, 22 ianuarie 1929, pp. 1, 2. Semnătura: George Racoveanu, Sandu Tudor și Mircea Vulcănescu.

Figurează în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

Retipărit în *Posibilitățile filozofiei creștine* (ed. 1996), pp. 120–123.

Despre acest articol, Vladimir Streinu scrie însemnările „Divinul în conclav", în *Kalende* (an I, nr. 3–4, ianuarie–februarie 1929, pp. 106–107, rubrica „Revista faptelor literare").

Data prăznuirii Paștelui ortodox din primăvara lui 1929 a fost precedată de o îndelungată și tensionată publicitate, cu reflex în sau și ca urmare a reacției din partea enoriașilor (prin intercondiționare și amplificare), împreună constituind o opinie publică — după cîte ne dăm seama astăzi, retrospectiv — mai degrabă opusă hotărîrii Sinodului Bisericii Ortodoxe Române.

Începutul a fost făcut — după o primă discuție și apoi hotărîre a Sinodului — prin simple informații de presă, s-a continuat cu răzlețe articole de atitudine nefavorabilă (cele favorabile probabil că nu interesau presa de-atunci, cum și cea de azi este total dezinteresată de cei ce-și văd liniștit și serios de muncă...) și, de la sfîrșitul lui ianuarie 1929 s-a transformat în campanie de presă, purtată pînă la sfîrșitul lui martie 1929. Campania a fost purtată îndeosebi de *Cuvîntul*, sub regia și dirijoratul lui Nae Ionescu, participant activ și în modalitatea publicistică la campanie, și de *Curentul*, cu Nichifor Crainic în frunte. Chiar și Academia Română a discutat problematica în ședința din 25 ianuarie 1929.

Pentru o eventuală carte a „dosarului de presă", iată aci trei grupe de texte: lista campaniei de presă din *Cuvîntul* (fără intenția ostenelii surselor...); alte articole sau informații; cărți (selectiv) și articole (selectiv) despre stabilirea datei Paștilor.

Mai întîi, campania din *Cuvîntul* este precedată de cîteva articole: „Dificultăți bisericești. Ce e cu data Sf. Paști?", în an IV, nr. 1147, 3 iulie 1928, p. 1; Profesor Ortodox, „Destul cu șovăiala, opriți-vă! Tot contra datei Paștelor din 1929", an IV, nr. 1239, 3 octombrie 1928, pp. 1, 2; Mirean Ortodox, „Creanga de sub picioare...", an IV, nr. 1275, 8 noiembrie 1928, pp. 1, 2; G. Racoveanu, „Pascalia Românească", I–II, an IV, nr. 1284, 16 noiembrie 1928, pp. 1, 2; nr. 1287, 20 noiembrie 1928, p. 1 ș. a.

Iar dintre cele peste 70 de articole publicate între 1 ianuarie și 31 martie 1929 în *Cuvîntul*, consemnez aci pe cele mai importante: George Racoveanu, Sandu Tudor, Mircea Vulcănescu, „Infaibilitatea bisericii și faibilitatea sinodală" (an V, nr. 1348, 22 ianuarie 1929, pp. 1, 2); Nae Ionescu, „Rătăcirea cea de pe urmă" (nr. 1353, 27 ianuarie 1929, p. 1); Nae Ionescu, „După hotărîrea Sinodului" (nr. 1355, 29 ianuarie 1929, p. 1); Paul Sterian, „Între Isimerie și Echinoxiu (Argumentul științific al noii Pascalii)" (nr. 1356, 30 ianuarie 1929, pp. 1, 2); G. Racoveanu, „Necanonicitatea hotărîrii sinodale" (nr. 1357, 31 ianuarie 1929, pp. 1, 2); Sandu Tudor, „Schisma fostului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române" (nr. 1358, 1 februarie 1929, pp. 1, 2); Mircea Vulcănescu, „Catolicism și erezie sau urmările dogmatice ale rătăcirii sinodale", I–II (nr. 1359, 2 februarie 1929, pp. 1, 2; nr. 1360, 3 februarie 1929, pp. 1, 2); Nae Ionescu, „Tot despre rătăcirea sinodală. Încheieri" (nr. 1362, 5 februarie 1929, p. 1); Nae Ionescu, „Dumineca" (nr. 1368, 11 februarie 1929, p. 1); Nae Ionescu, „Panica sinodală" (nr. 1369, 12 februarie 1929, p. 1); Mircea Vulcănescu, „Netemeinicia scrisorii sinodale" (nr. 1373, 16 februarie 1929, pp. 1, 2); Paul Sterian, „Nesinceritatea scrisorii sinodale" (nr. 1374, 17 februarie 1929, pp. 1, 2); Nae Ionescu, „Dumineca" (nr. 1375, 18 februarie 1929, p. 1); G. Racoveanu, „Falsurile scrisorii sinodale" (nr. 1375, 18 februarie 1929, pp. 1, 2); Sandu Tudor, „Fostul Sinod față de el însuși" (nr. 1376, 19 februarie 1929, pp. 1, 2); Nae Ionescu, „Cele două Paști" (nr. 1377, 20 februarie 1929, p. 1); Nae Ionescu, „Dumineca", (nr. 1382, 25 februarie 1929, p. 1); N[ae] I[onescu], „Un episcop... sincer" (nr. 1386, 1 martie 1929, p. 1); Nae Ionescu, „Pentru reintrarea în ortodoxie" (nr. 1387, 2 martie 1929, p. 1); Nae Ionescu, „Dumineca" (nr. 1389, 4 martie 1929, p. 1); „Stoenescu" [= Mircea Vulcănescu], „Între Afredon și Matei Vlastare sau o apologie protestantă la adresa Sinodului" (nr. 1400, 15 martie 1929, pp. 1, 2); Nae Ionescu, „Spre pacea religioasă" (nr. 1401, 16 martie 1929, p. 1); Nae Ionescu, „Nu guvernul — ci patriarhul!" (nr. 1402, 17 martie 1929, p. 1); Nae Ionescu, „Dumineca" (nr. 1403, 18 martie 1929, p. 1); „Cuvîntul" [= Mircea Vulcănescu, G. Racoveanu și Sandu Tudor], „Răspuns Prea Sfințitului Vartolomeu", I–IV (nr. 1410, 25 martie 1929, pp. 1, 2; nr. 1411, 26 martie 1929, pp. 1, 2; nr. 1412, 27 martie 1929, pp. 1, 2; nr. 1414, 29 martie 1929, pp. 1, 2); Nae Ionescu, „Cine provoacă?" (nr. 1416, 31 martie 1929, p. 1) ș. a.

Urmează o parte din articolele și informațiile de presă (de dincolo de *Cuvîntul*) (și doar de la începutul lui 1929):

Nichifor Crainic, „Iarăși calendarul", în *Curentul*, an I, nr. 355, 10 ianuarie 1929, p. 1; Lup. [Lorin Popescu], „Chestiunea pascaliei provoacă vii agitații", în *Curentul*, an II, nr. 356, 11 ianuarie 1929, p. 8; D. I. Atanasiu, „În chestiunea schimbării pascaliei", în *Curentul*, an

II, nr. 360, 15 ianuarie 1929, p. 8; Pamfil Șeicaru, „Datoria guvernului", în *Curentul*, an II, nr. 360, 15 ianuarie 1929, p. 1; D. I. Atanasiu, „În chestiunea schimbării pascaliei. De vorbă cu decanul Facultății de Teologie, părintele Ion Mihălcescu", în *Curentul*, an II, nr. 360, 15 ianuarie 1929, p. 8; Nichifor Crainic, „Pimen, același ușuratic", în *Curentul*, nr. 361, 16 ianuarie 1929, p. 1; „Agitațiile în jurul datei Paștilor", în *Vremea*, an II, nr. 47, 17 ianuarie 1929, p. 1; (D. I. Atanasiu, în *Curentul*, 17 ianuarie 1929; Lup., în *Curentul*, 18 ianuarie 1929); Nichifor Crainic, „Sinodul va reveni ?", în *Curentul*, an II, nr. 364, 19 ianuarie 1929, p. 1; idem, „Pimen, mare vinovat", în *Curentul*, nr. 365, 20 ianuarie 1929, p. 1; idem, „Măsuri de salvare", în *Curentul*, nr. 269, 24 ianuarie 1929, p. 1; (Crainic revine în 3 februarie); T. Arghezi, „Paștele ortodox", în *Bilete de papagal*, nr. 300, 27 ianuarie 1929, pp. 1–2; „Cartea pastorală a Sf. Sinod în chestiunea sărbătoririi Paștelui", în *Curentul*, nr. 383, 8 februarie 1929, p. 4; Paul Mihail [Mihail Polihroniade], „Povestea calendarului", în *Vremea*, an II, nr. 53, 28 februarie 1929, p. 2; Scriban, „Pascalia", în *Economia națională*, an L, nr. 2, februarie 1929, pp. 120–131; Nichifor Crainic, „Dezbateri pe tema pascală", în *Curentul*, nr. 413, 10 martie 1929, p. 1; Val Mugur, „În jurul Pascaliei", în *Păreri libere*, an I, nr. 1, 21 martie 1929, p. 7; Sărmanul Klopstock, „Herolzii primăverii (legendă) (Între doi Paști — 31 martie și 5 mai 1929)", în *Universul literar*, an LXV, nr. 18, 28 aprilie 1929, p. 280 ș. a., multe. (Vezi și desenul lui Ion Anestin, intitulat „Fixarea Pascaliei", în *Vremea*, an II, nr. 47, 17 ianuarie 1929, p. 1, și în *Cobai și felceri.*)

Și acum, cîteva broșuri și articole ajutătoare pentru înțelegerea modalității de fixare a datei Paștelor:

I. Fuioagă, *Data Paștelor după calendarul îndreptat și Tradiția* (1929, 25 p.); Vasile Gheorghiu, *Sf. Paști și reforma calendaristică ortodoxă română. Studiu de cronologie și calendaristică* (1929, VII + 86 p.); Idem, *Noțiuni de cronologie, calendaristică și calcul pascal* (1936, XV + 206 p.); Idem, *Problema calendarului* (1937, 15 p.); Șerban Popescu, „Hotărîrea soborului de la Niceea cu privire la data prăznuirii Paștilor", (în *Predania*, an I, nr. 6–7, 1–15 mai 1937, pp. 23–24); „Data Paștilor" (în *Atheneum*, ianuarie–martie 1939, pp. 75–76); Liviu-Claudiu Moisiu, „Hotărîri canonice referitoare la data serbării Sfintelor Paști și importanța respectării lor pentru unitatea bisericii" (în *Studii teologice*, an XXXVI, nr. 7–8, iulie–octombrie 1984, pp. 521–533) ș. a.

Vezi și următoarele cinci articole ale lui Vulcănescu.

În arhiva Mircea Vulcănescu nu se află decît textul decupat din cotidian, doar cu nota de trimitere a autorului.

Transcrierea textului pentru culegerea de față s-a făcut după extrasul din cotidian aflat în arhivă.

ÎNTRE CATOLICISM ȘI EREZIE SAU URMĂRILE DOGMATICE ALE RĂTĂCIRII SINODALE

Tipărit în *Cuvîntul*, an V, nr. 1359, 2 februarie 1929, pp. 1, 2; nr. 1360, 3 februarie 1929, pp. 1, 2. Semnătura: Mircea Vulcănescu. (Titlul exact în nr. din 3 februarie este: „Între catolicism și erezie sau urmările dogmatice ale hotărîrii sinodale".)

Figurează în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940 (pentru ambele părți, cu titlul „Între catolici și erezie sau urmările dogmatice ale rătăcirii sinodale").

Retipărit în culegerea *Posibilitățile filozofiei creștine* (ed. 1996), pp. 124–137 (cu titlul din 2 februarie 1929 — chiar dacă la note și în cuprins este dată o formă prescurtată: „Între catolicism și erezie").

Este al doilea articol al lui Mircea Vulcănescu îndreptat împotriva hotărîrii Sinodului privitoare la data serbării Paștilor. (Vezi și notele de la „Infailibilitatea bisericii ...".)

În arhiva Mircea Vulcănescu s-au păstrat cele două decupaje ale articolului din ziar; au mici modificări și corecturi, de care am ținut seama pentru culegerea de față.

Transcrierea s-a făcut după decupajele din arhivă.

NETEMEINICIA SCRISORII SINODALE

Publicat în *Cuvîntul*, an V, nr. 1373, 16 februarie 1929, pp. 1, 2. Semnătura: Mircea Vulcănescu.

Este al treilea articol al lui Vulcănescu privitor la „chestia Pascaliei" (vezi cele două articole de mai înainte și notele corespunzătoare).

Nu este înscris în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940 (poate întrucît nu s-a păstrat în arhiva personală numărul *Cuvîntului* din 16 februarie 1929).

În arhiva Mircea Vulcănescu nu am găsit vreun manuscris sau textul decupat din ziar (cum se află pentru celelalte articole privitoare la Pascalie).

Transcrierea s-a făcut după colecția *Cuvîntului* din fondul Bibliotecii Academiei Române.

1. Vezi „Între catolicism și erezie sau urmările dogmatice ale rătăcirii sinodale“ (în culegerea de față, pp. 257–267).

2. Vezi Patriarhul Miron ș. a., „Pastorala Sfîntului Sinod“ [în chestiunea sărbătoririi Paștelui]; în *Cuvîntul*, an V, nr. 1365, 8 februarie 1929, p. 2.

3. Vezi bibliografia de la pp. 442–443.

4. În textul din cotidian urmează punctele 6 și, respectiv, 7; probabil că la culegerea tipografică s-a sărit un rînd cu punctul 5, rînd pe care n-am știut cum să-l reconstitui. (Sau numerotarea se face după punctele din „Scrisoarea sinodală...“ ?...)

5. *Marcion* (începutul sec. II), filozof gnostic și mistic; călugăr excomunicat, reprimit și iarăși excomunicat. A răspîndit doctrina celor două principii formulate de Cerdon și l-a avut ca adversar pe Tertulian.

6. Sofism cu aspect de oracol, pe baza unei mărturii aparente (lat.).

7. Ignorarea tezei. „Concluzie irelevantă, eroare prin prezumție, constînd din substituirea concluziei de dovedit cu o altă propoziție, mai mult sau mai puțin apropiată de ea“ (Gheorghe Enescu, *Dicționar de logică*, p. 145). (În continuare, autorul *Dicționarului*... enumeră cinci forme de concluzii irelevante.)

PASCALIA ȘI NEDUMERIREA ORTODOCȘILOR

Articol pe care i-l atribui lui Mircea Vulcănescu; apărut în *Ultima oră*, an I, nr. 62, 12 martie 1929, p. 1; nr. 66, 16 martie 1929, pp. 1, 3. Semnătura: Mihail Sevastru.

Nu figurează în lista lucrărilor proprii din decembrie 1929 (poate tocmai întrucît, ca și în alte cîteva cazuri, în arhiva personală nu avea la îndemînă numărul cotidianului; și-așa, atunci cînd acea listă a trimis-o la Ministerul Educației Naționale, Cultelor și Artelor — cerută în vederea unor eventuale epurări politice —, era în întîrziere față de termenul stabilit de minister; așadar, cu inevitabile uitări...).

Vulcănescu n-a colaborat la *Ultima oră* decît cu răspunsul la o anchetă (vezi „Sînt pentru îngropare“; în culegerea de față, p. 357). Reamintesc că pagina culturală a cotidianului a fost condusă, de la primul număr, cel din 28 decembrie 1928, de Petru Comarnescu și în decursul doar al unui an la *Ultima oră* au colaborat buni prieteni ai lui Vulcănescu, precum: Stelian Mateescu, Arșavir Acterian, Mihail Polihroniade, Margareta Ioana Niculescu (viitoarea soție), Sandu Tudor (cu care purta campania împotriva Sinodului) și, deosebit de activ, Constantin Noica.

Invităm un fin stilist — și bun cunoscător al „tinerei generații“ — să ne confirme sau infirme.

În arhiva Mircea Vulcănescu nu am găsit manuscris, text dactilografiat sau extras din cotidian.

Transcrierea s-a făcut după colecția ziarului din Biblioteca Academiei Române.

1. Cei ce sînt pentru sărbătorirea Paștilor la 31 martie 1929.
2. Cei ce optează pentru sărbătorirea Paștilor la 5 mai 1929.
3. În textul din cotidian: „domnește“.
4. Referirea este la partea a doua a articolului, care s-a publicat peste patru zile, în 16 martie 1929.
5. Aci se încheie partea I, apărută în 12 martie 1929.
6. În textul din ziar, eroare evidentă: „365 zile“.
7. Altă eroare în ziar: „25 zecimi“.

ÎNTRE AFREDON ȘI MATEI VLASTARE

Sau o apologie protestantă la adresa Sinodului

Apărut în *Cuvîntul*, an V, nr. 1400, 15 martie 1929, pp. 1, 2. Semnătura: „Stoenescu“ (între ghilimele).

Figurează în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

Este al cincelea articol privitor la „chestia Pascaliei“. (Vezi „Infailibilitatea bisericii...“ și articolele ce i-au urmat, pînă la acesta și după el.)

În arhiva Mircea Vulcănescu se află doar textul articolului decupat din cotidian. Nu are modificări sau corecturi. La sfîrșitul textului, sub semnătură, Zaharia Balinca a scris cu cerneală roșie (în baza listei din 1940, amintite mai sus): „Mircea Vulcănescu“. (Vulcănescu a păstrat doar puține articole ale altora — atunci cînd a vrut să scrie el însuși despre acea problematică.)

Textul a fost atribuit, în mod eronat, lui Nae Ionescu și retipărit în culegerea *Teologia. Integrala publicisticii religioase*. Sibiu, Ed. Deisis, 2003, pp. *180*–183. Din cîte mi-amintesc, Nae Ionescu n-a semnat cu pseudonimul „Stoenescu“ nici un articol; este adevărat și că nici Vulcănescu n-a mai semnat un altul.

Pentru culegerea de față, transcrierea s-a făcut după textul decupat aflat în arhivă.

RĂSPUNS PREA SFINȚITULUI VARTOLOMEU

Rătăcirea sinodală

Articol scris în colaborare cu George Racoveanu și Sandu Tudor; apărut în *Cuvîntul*, an V, nr. 1405, 20 martie 1929, pp. 1, 2; nr. 1410,

25 martie 1929, pp. 1, 2; nr. 1411, 26 martie 1929, pp. 1, 2; nr. 1414, 29 martie 1929, pp. 1, 2. Semnătura: „Cuvîntul".

Figurează în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940, cu menţiunea, ca autori, în ordinea: „Mircea Vulcănescu, G. Racoveanu şi Sandu Tudor".

În arhiva Mircea Vulcănescu se află, decupate din cotidian, toate cele patru părţi ale articolului; nu au modificări, corecturi sau vreo menţiune a lui Vulcănescu.

Întrucît toate cele patru părţi poartă semnătura „Cuvîntul" — semnătură de obicei rezervată directorului ziarului, Nae Ionescu, articolul a fost atribuit — şi acesta — lui Nae Ionescu şi eronat inclus în culegerea *Teologia*... (ed. 2003), pp. 187–197.

Pentru culegerea de faţă, transcrierea s-a făcut după textele decupate aflate în arhivă.

CREŞTINISM, CREŞTINĂTATE, IUDAISM ŞI IUDEI
Scrisoarea unui provincial

Tipărită, ca inedită, în *LA&I (Litere, arte, idei)*, an VII, nr. 43 (247), 28 octombrie 2002, pp. 4–7; inclus în culegerea *De la Nae Ionescu la „Criterion"* (ed. 2003, pp. 131–155).

Conceput sub forma unei scrisori publice către Mircea Eliade, a fost scris în august 1934, la Cîmpulung-Muscel, unde Mircea Vulcănescu se afla în vacanţă.

O primă variantă a scrisorii a fost publicată — cu titlul „În jurul romanului *De două mii de ani* (o epistolă pentru Mircea Eliade)" — de Măriuca Vulcănescu, una dintre fiicele Filozofului, în *Jurnalul literar*, an II, nr. 43–46, noiembrie–decembrie 1991, pp. 1, 5; nr. 47–52, decembrie 1991, pp. 1, 8; an III, nr. 1–4, ianuarie 1992, p. 8; nr. 5–6, februarie 1992, p. 8.

Forma publicată în 1991–1992 nu este ultima formă a textului; ea a fost refăcută de autor; în această ultimă formă s-a publicat pentru prima oară în culegerea *De la Nae Ionescu la „Criterion"* (ed. 2003), pp. 131–155.

Subtitlul „Scrisoarea unui provincial" (în manuscris, supratitlu) a fost dat întrucît Vulcănescu se afla pe-atunci la Cîmpulung-Muscel şi ca o replică (amicală, desigur) la cele cîteva „Scrisori către un provincial" publicate de Mircea Eliade în *Cuvîntul* (1927–1928, 1932–1933).

Textul lui Mircea Vulcănescu se înscrie într-o mai amplă dezbatere cultural-ideologică, al cărei punct de pornire se află în clasica „Prefaţă" a lui Nae Ionescu la romanul lui Mihail Sebastian, *De două mii de ani*

(1934). O bună imagine asupra amplorii dezbaterii ne-a oferit Mihail Sebastian însuşi în *Cum am devenit huligan* (1935).

În arhiva Mircea Vulcănescu există (alcătuit de Zaharia Balinca, în baza materialului lăsat de Vulcănescu, poate că şi ordonat) un amplu dosar cu manuscrise ale lui Mircea Vulcănescu (texte elaborate, ciorne şi surse cu citate), precum şi texte semnate de alţii, dosar privitor la angajarea autorului nostru în polemica din presă declanşată de cartea lui Sebastian, *De două mii de ani*, şi de „Prefaţa" lui Nae Ionescu la carte.

Nu ştiu cum arăta materialul înainte de a fi îndosariat de Zaharia Balinca; oricum, materialul este adunat de Vulcănescu însuşi şi pus într-un grupaj, sub un titlu general. Iată, în continuare, structura grupajului, cu titluri date şi scrise de Mircea Vulcănescu (doar numerotarea secţiunilor este făcută de Balinca). Titlul întregului grupaj, dat de Vulcănescu, este: „Comentarii stîrnite de « Prefaţa » lui Nae Ionescu la Cartea lui Sebastian" (iniţial, doar: „« Prefaţa » lui Nae Ionescu la Cartea lui Sebastian") (titlu general, scris pe o copertă), cu subtitlul „Teologia Mîntuirii şi ovreii" (scris pe o filă separată); urmează titlurile secţiunilor: „I. Discuţie cu Racoveanu în chestia învăţăturii eshatologice a bisericii"; cuprinde art. „O problemă teologică eronat rezolvată? Sau ce nu a spus d-l Gheorghe Racoveanu" (text dactilografiat — copie — şi o formă manuscris); „II. Răspuns lui G. Racoveanu", cu art. „Răspuns la un răspuns" (o formă dactilografiată, original şi copie, şi însemnări cu cerneală şi cu creionul); „III. Condamnarea lui Origen. Răspuns lui Gheorghe Racoveanu în chestiunea eshatologică" („Condamnarea lui Origen" este adăugat cu creionul negru) (*manuscris şi fişe* cu însemnări personale sau extrase din diverse surse, îndeosebi biblice); „IV. Scrisoarea către Mircea Eliade" (text dactilografiat, ex. 1; manuscris, cu cerneală, formă anterioară); *însemnări şi surse din* « Prefaţă » şi din roman; „V. Discuţie cu Eliade şi Racoveanu despre antinomia Har – Libertate" (însemnări cu creionul şi citate din „Apocalipsa" şi „Evangheliï"); „VI. Discuţie cu Nae Ionescu despre imuabilitatea structurilor" (cuprinde un chestionar şi multe însemnări-reflecţii); „[VII.] Materialul discuţiei" (cu texte decupate din presa vremii), cu articolul semnat de Mircea Eliade, „Iudaism şi antisemitism. Preliminarii la o discuţie" (*Vremea*, an VII, nr. 347, 22 iulie 1934, p. 5); G. Racoveanu, „O problemă teologică eronat rezolvată... sau: ce n-a înţeles d-l Mircea Eliade" (*Credinţa*, an II, nr. 195, 29 iulie 1934, pp. 3, 4); Mircea Eliade, „Creştinătatea faţă de iudaism" (*Vremea*, an VII, nr. 349, 5 august 1934, p. 3); G. Racoveanu, „Creştinism, iudaism şi ...îndrăzneală", (*Credinţa*, an II, nr. 215, 22 august 1934, p. 3; nr. 216, 23 august 1934, p. 3; nr. 218,

25 august 1934, p. 3); Petre Chiricuță, „Soluția unei probleme grele. Discuții pe marginea romanului *De două mii de ani*“ (*Adevărul*, an 48, nr. 15 529, 25 august 1934, pp. 1, 2); Mircea Eliade, „O ultimă lămurire“ (*Vremea*, an VII, nr. 352, 26 august 1934, p. 3); G. Racoveanu, „Creștinism, iudaism și... îndrăzneală“, II (*Credința*, an II, nr. 221, 29 august 1934, p. 3).

Detalieri despre materialele din secțiunile cu articole incluse în culegerea de față voi da la articolele respective. Cuprinsul celorlalte secțiuni îl prezint în cadrul notelor la acest prim articol.

În culegerea de față, începutul îl facem cu scrisoarea către Mircea Eliade, intitulată „Creștinism...“, întrucît a fost scrisă în cursul lunii august, înainte de celelalte texte.

În arhiva familiei se află: 1) un text scris cu cerneală verde, cu titlul „Dragă Mircea“ și cu numeroase modificări făcute cu creion negru. Sînt 32 p., scrise pe ambele fețe ale filei (formatul 170/210 mm). Este textul care a fost tipărit în *Jurnalul literar* (1991–1992); 2) un text dactilografiat, cu titlul „Creștinism, creștinătate, iudaism și iudei“, formă revăzută a primelor șase pagini și jumătate din manuscris (text 1). Sînt 4 p., nenumerotate, dactilografiate la un rînd (formatul 210/340 mm). Textul are doar o subliniere marginală a autorului și adaosul aceluiași, cu creion negru: „Planul relațiilor lui Dumnezeu cu Satana“; 3) multe însemnări, îndeosebi pentru polemica cu George Racoveanu, în apărarea lui Mircea Eliade.

Transcrierea pentru culegerea de față am făcut-o după textul dactilografiat (2) și, în continuare, după manuscris (text 1).

Din însemnări (3), preiau următoarele pasaje (unele dintre ele cu propoziții sau fraze neterminate în scris). Mai întîi, a doua scrisoare (nedefinitivată) către Mircea Eliade:

„*Dragă Mircea,*

Din ziua în care ți-am scris [gînd neterminat]

1) Cartea lui Sebastian: romanul *De două mii de ani*, publicat la

2) « Prefața » lui Nae Ionescu

3) Atacul lui Teodorescu-Braniște în *Cuvîntul liber*, « Jidanul Iosif Hechter și antisemitul Nae Ionescu »

4) Apărarea și atacul tău, Mircea Eliade, în *Vremea*, « Iudaism și antisemitism »

5) Riposta lui G. Racoveanu

6) Replica ta, Mirceo Eliade

7) Al doilea răspuns al lui G. Racoveanu, « Creștinism, iudaism și... îndrăzneală »

8) Atacul concentric al părintelui Chiricuță

9) Atacul de flanc al lui Belu [Silber].

Că toți aceștia sînt antisemiți, nu e de tăgăduit. Cît de organic sînt legate tezele lor antisemite de restul gîndirii lor, e un lucru de lămurit pentru fiecare în parte. Evident, nici unul nu e — central — antisemit. Dar cel puțin pentru doi din[tre] ei antisemitismul — deși periferic — nu e accidental, ci organic legat (deci, deductibil) din filozofia lor generală.

De aceea, e de precizat *în ce sens* e Nae Ionescu antisemit. Căci măcar într-un sens este!

Întrucît, atunci, sînt antisemiți și Eminescu, și Hasdeu, și Conta, și Creangă. Și aceștia — zice d-l Eliade, nu sînt — nu sînt decît periferic.

E Nae Ionescu antisemit? Mircea Eliade zice: nu!

Da, în măsura în care:

a) e creștin — și, ca atare, luptă pentru apărarea scării de valori și a structurii creștine;

b) are dreptate, cînd spune că funcțiunea istoric-culturală a ovreilor e ruinarea scării valorilor creștine — în mijlocul cărora trăiesc.

A fi antisemit — în acest sens — înseamnă *a lupta împotriva dezagregării valorilor creștine*. Luptă care se dă iarăși *exclusiv pe terenul filozofic cultural*.

Nae Ionescu e antisemit — pe planul culturii — în măsura în care apără structura organică românească împotriva structurii iudaice — în măsura în care se opune lui Spinoza și « comercializării » valorilor, funcțiune a iudeilor în istoria noastră actuală.

Dar asta, recunosc, nu are nimic de-a face cu problema mîntuirii istorice a lui Israil și e și cu totul altceva decît problema suferințelor lui istorice.

Zici: dacă d-l Nae Ionescu s-ar fi menținut în toată « Prefața » pe planul filozofiei istoriei, ar fi putut fi antisemit. Desigur. Și tocmai fiindcă s-a menținut pe acest plan, este!

Tu zici însă: « Mai departe, Nae Ionescu introduce, în a doua parte a „Prefaței“, cîteva elemente noi de... ordin teologic, încearcă să explice istoria prin elemente supraistorice ».

Am răspuns la asta. Că pînă la ultima pagină a « Prefaței » Nae Ionescu nu explică prin astfel de elemente soarta neamului lui Israil — ci numai prin *Credința lor în această soartă*.

Cu alte cuvinte, Domnia-sa *nu face teologie și nici metafizică a istoriei, ci filozofie a culturii* (pe baze fenomenologice sau diltheyene — lucrul nu e încă prea bine lămurit). În orice caz, cele ce spune se referă la structura suferințelor lui Israil *așa cum se petrec în timp* și,

chiar reduse la esenţe şi structuri, acestea nu sînt nicăieri studiate ontologic, adică în ele însele, ca existenţe *sui-generis*, ci numai ca *condiţii de existenţă* ale suferinţei temporale a lui Israil.

Zici: din punctul de vedere al filozofiei creştine pe care îl păstrează d-l Nae Ionescu, în a doua parte a « Prefeţei » nu se putea spune lui Mihail Sebastian acest lucru (că Iuda va suferi pînă la sfîrşitul lumii).

Cred că greşeşti în mai multe sensuri.

1) Nae Ionescu nu s-a pus, în a doua parte a « Prefeţei », din punctul de vedere al filozofiei creştine, ci a rămas pînă la ultima pagină (XXXII) pe planul filozofiei istoriei.

2) A afirma că Israil va suferi pînă la sfîrşitul lumii nu înseamnă a afirma universalitatea destinului de suferinţă al lui Israil, ci a-l limita la planul *istoric*.

3) Între poziţia filozofiei *creştine* şi afirmaţia universalităţii *suferinţei istorice* a lui Israil nu e contradicţie necesară. Suferinţa *istorică* a lui Israil e un fapt. Explicarea ei teologică o poate atribui pedepsei lui Israil pentru tăgada fiului omului. Această pedeapsă istorică n-ar fi contradictorie nici cu *nădejdea* în Dumnezeu (căci are ca sfîrşit *îndreptarea* lor), nici cu concepţia naturii providenţiale a *răului* în istorie, cu faptul că acesta e rezultatul unei *greşeli* omeneşti.

E aci concepţia *profetică* a suferinţelor lui Israil, comună creştinilor şi ovreilor — întrucît face parte din Tradiţia scripturală, care ne e comună. Şi e explicaţie unanimă a părinţilor creştini despre diaspora şi dărîmarea templului din anul 77.

Observ, totuşi, că Nae Ionescu nu se aşază din punctul de vedere filozofic creştin, ci din punct de vedere filozofic « neutru ». El *explică* « suferinţa lui Israil » printr-o *lămurire* a raporturilor sociale care decurg din conştiinţa iudeilor în misiunea lor de popor ales, care-i izolează în sînul creştinătăţii, în mijlocul căreia trăiesc, conştiinţa care-i face să lucreze la ruinarea structurii creştine şi care provoacă reacţia de apărare a acesteia.

Cum se vede — totul se petrece pe *planul relaţiilor sociale*. Explicaţia — deşi izvorîtă dintr-un fapt religios — nu se întemeiază pe acestea, ci pe *efectele lor naturale*. Exact la fel s-ar petrece cazul şi dacă ovreii nu ar fi poporul ales — ci numai s-ar *crede* poporul ales. Sau dacă alt popor ca ei ar crede aceasta? Ajunge, ca să ne dăm seama că e vorba de o explicaţie imanentă, istoric-socială a suferinţelor lui Israil, ci nu de una teologică. Sociologie transcendentală.

Lucrul acesta rămîne valabil pînă la ultima pagină, unde e singurul text care se referă la *conţinutul* credinţei în mîntuire şi unde Nae Ionescu *face o profesie de credinţă*.

Există totuşi un punct unde mă deosebesc de Nae Ionescu şi-n care cred că ai dreptate.

Dar, în « Prefaţă » *acest lucru nu figurează.*

E vorba de posibilitatea de « convertire-n masă » a lui Israil.

Zici: « Convertirea lui Israil nu e posibilă, căci creştinătatea e o structură valorică *închisă* şi structurile nu se pot schimba! ».

E aci o teză pe care nu o găsesc în « Prefaţă »; dar care nu e incompatibilă cu gîndirea lui Nae Ionescu.

Sînt structurile « opozabile » voinţei lui Dumnezeu?

Sau « unde voieşte Dumnezeu, se biruieşte rînduiala firii » — cum zice biserica — şi afirmarea indestructibilităţii structurilor ca stări nu-i poate fi opusă?

Lucrul acesta pune în discuţie o problemă extrem de importantă şi de grea pentru filozofia creştinească, spre a nu o releva, cu toate riscurile ce comportă.

Nu e, deci, vorba de o lunecare *de la filozofia culturii la teologie*, cum crezi tu, ci de o *poziţie de cosmologie* a profesorului care trebuie rafinată, *dacă rînduiala firii şi a structurilor fireşti sînt opozabile lui Dumnezeu?*

Articolul tău mă sileşte astfel să zoresc răfuiala cu ceea ce mai este *cartezian* în gîndirea lui Nae Ionescu — pe care o promisesem în scrisoarea precedentă.

Mi-aduc aminte de o discuţie fără sfîrşit pe care-o aveam în cercul lui Maritain de la Meudon.

— *Poate* face Dumnezeu un cerc patrat? — întrebam mereu, Leon Zander şi cu mine. Este Dumnezeu supus *principiului identităţii?* Sau poate dispune şi el, poate face fiinţe cu structuri contradictorii, monştri, cum zice Nae Ionescu?

— Imposibil — răspundeau tomiştii, construind cu drept cuvînt. A face un *cerc patrat* e un lucru imposibil absolut. Căci nu există concept *real* de cerc patrat. Cerc patrat nu e o *posibilitate de fiinţe*, ci numai un *flatus vocis*. Întrebarea nu are, deci, nici un sens.

A afirma că Dumnezeu se poate sustrage principiului identităţii înseamnă a introduce în miezul realităţii posibilitatea contradicţiei şi a *arbitrarului*; a disocia logosul, temei raţional, Inteligenţa, de creaţie şi-n fond a înlocui ideea Dumnezeului creştin cu Ideea Dumnezeului arbitru, indefinit, material, primordial, din care e formată lumea.

Argumentarea e de tip strict raţionalist — pe linia directă a gîndirii care, de la Descartes la Kant, trecînd prin Clarke şi Cumberland — nu mai întemeiază (ca scotiştii) ordinea lucrurilor *naturale* (Adevărul, Binele) pe Dumnezeu; ci leagă pe Dumnezeu de firea *lucrurilor naturale.*

Fireşte că tomiştii nu susţin aci o teză atît de vulgar laică; ci şi ei admit că Dumnezeu nu e legat prin firea lui de principiul identităţii, ci numai prin *fapta* lui.

Dar ideea e aceeași.

Noi ziceam:

Se poate să aveți dreptate pentru intelectul omenesc. Dar înseamnă oare aceasta că lucrul n-are înțeles — sub nici un raport?

Nu cumva lucrul ar putea avea înțeles sub raportul unei inteligențe supraumane — transcomprehensive —, care ar cuprinde lucrurile imediat în unitatea lor?

Firește că noi nu știm ce poate fi o astfel de inteligență, de vreme ce al treilea grad de abstracție spinozist, care se-apropie de înțelegerea îngerilor, e încă supus identității".

Iată și însemnări din secț. a V-a, intitulată „Discuție cu Eliade și Racoveanu despre antinomia Har — Libertate":

„Eliade 1) Dumnezeu e atotputernic;
2) Harul e liber.

Racoveanu 1) Concepția cazonă a lui Eliade;
2) Harul nu poate [fi] fără libertate.

Replică Tot concepție cazonă și a lui Racoveanu.
Escamotează dificultatea.
Căci libertatea umană nu-nseamnă neputință divină.
Textele, firește — dar neconcludente.
Căci *harul* te face să *vrei*.

Soluții Încercările raționaliste
a) Autolimitarea divină.
b) Separarea momentelor în timp:
1) momentul chemare (general);
2) momentul voinței;
3) momentul alegere (cîțiva, cei ce vor).

Dar: a) nu vrea decît cine e special ales.
Voința necesită un har special.
Dumnezeu silește voința?
Probă: te rogi să vrea Dumnezeu.
Deci, te poate face să *vrei*;
b) voința nu ajunge.
Omul poate rezista Harului. Dar cu vrerea lui.
Deci, « chemarea » nu ajunge.
Trebuie ajutor special.

Încercarea paradoxală
Credința unește în irațional tezele pe care rațiunea le separă.
Exemplu: dogma hristologică: monofizitismul. Monotelismul.
Dogma trinitară. Triteismul. Subordonaționalismul. Modalismul.

La fel: 1) libertatea harului și atotputernicia;
2) libertatea omului, putința lui de a rezista voinței divine.

Concluzii 1) Ori de cîte ori un lucru atîrnă de tine, să nu te lași pe seama harului.
2) Ori de cîte ori nu reușești în eforturile tale, să nu deznădăjduiești în Dumnezeu.

Aci, problema nu poate fi lămurită discursiv, prin ceea ce prindem cu ajutorul conceptelor.

Ajungem la paradox.

Să înțelegem chestia — prin analogie — sub forma de relații personale.

Firește că harul nu e un act capricios; dar, nefiind o însușire a absenței, ci e un dar al *persoanei* Dumnezeiești, este și el *liber*, după cum e și omul liber să-i reziste.

Harul divin — zici — este liber să mîntuie sau să nu mîntuie pe evrei.

Contra voinței lor? Nu, desigur.

Dar pot voi ovreii ce nu le e îngăduit să vrea?

Sau, nu poate harul să-i îndemne să nu mai vrea? Poți rezista harului?

Aici, chestia cu Harul e, într-adevăr... primejdioasă.

Dogma harului nu a pornit de la judecata unor entități abstracte; ci a plecat de la *fapte*, pe care a încercat să le-nțeleagă.

Și, de cîte ori mintea, înțelegîndu-se parțial, pe una sau pe alta, a greșit, biserica a intervenit nu să *definească* adevărul; ci să indice care adevăruri, pe care mintea le gîndise despărțite, trebuie *crezute* împreună (împotriva contradicției).

Firește că, pentru *minte*, dacă Dumnezeu e atotputernic, omul nu e *liber* să facă ce vrea. Și-atunci, se poate ca lunecarea în păcat să apară ca o farsă tristă.

Dar tocmai asta răspunde conștiința creștină, că nu trebuie crezut. Dumnezeu e atotputernic. Și, totuși, omul e liber. Conceptual, aranjați-vă cum vreți — *filozofilor* —, vă privește; dar faptul pe care-l *trăiește* conștiința religioasă, oricît de paradoxal, acesta e: Cred că Dumnezeu e atotputernic (și de aceea nu disper) — și, totuși, mă cred singur *răspunzător de greșalele mele*".

În sfîrșit, preiau aci și secț. VI, „Discuție cu Nae Ionescu despre imuabilitatea structurilor" (concepută tot ca o scrisoare către Mircea Eliade):

Chestionar

1) Există contradicție între cele două părți ale « Prefeței »?

2) E Nae antisemit? În ce sens?
3) Poate fi un creștin antisemit? În ce sens?
4) Are Racoveanu dreptate? În ce sens?
5) Pe ce plan a scris Nae « Prefața »?
6) Poate mîntui harul pe oricine?
7) E de sperat convertirea ovreilor?
8) Sînt ovreii condamnați?
9) Se pot converti ovreii?
10) Sînt structurile imuabile? În ce sens?
11) Sînt ele opozabile lui Dumnezeu?

Ale lumii — nu sînt. Ele nu sînt prin *firea* lui Dumnezeu. Ci prin *voia* lui.

Dar structura lui însuși? Poate să *nu fie*?
(Da. De aci tragedia.)
Voința lui Dumnezeu sau Inteligența?
Aceștia sînt termenii.

Contradicția ar trebui absolut *evitată*; dac-ar fi vorba de Inteligența Divină și de Voința lui Dumnezeu.

E oare inteligența noastră aceeași cu inteligența lui Dumnezeu?

Și nu sînt, de altfel, *toate lucrurile funciar contradictorii, în măsura în care sînt* și *ceea ce sînt* și *(cele care)* sînt?

Și nu avem probă — în acest sens — inextricabila și pasionanta problemă a *individuației, de care se zdrobește gîndirea scolastică*, fie că recurge la individuarea prin *materie*, fie la individuarea prin *act* (care e, pe de altă parte, tocmai ce e *general* în ele)?

Ca și tomiștii, Nae Ionescu vrea o lume consistentă, o lume *pozitivă* (filozofia lui fiind, ca și tomismul, un *pozitivism transcendental*, în sensul pe care îl dă termenului Șestov, vorbind de fenomenologia lui Husserl) — în care rînduiala (ordinea) structurală să reziste arbitrariului *voinței*. (Aci gîndirea lui Nae Ionescu — cu toate aparențele contrare — e pe linia gîndirii d-lui [Rădulescu-]Motru).

Las' că, chiar pe planul acestei lumi, faptul că *structurile sînt vii* pune la îndoială caracterul lor *imuabil*. În orice caz, chiar dacă o admitem, trebuie să recunoaștem că *realitatea vie* poate schimba de structuri [?]. Recunosc că există *grade de imutabilitate* și că *unele structuri* (molecula) sînt mai lesne mutabile ca altele (atomul). (În definitiv, toată știința umană nu e decît o izolare a circumstanțelor de mutație a structurilor fenomenelor, în măsura în care orice *fapt* închide-n sine o structură.)

Se poate, deci, să existe o structură *imuabilă* și față de Dumnezeu. (Probabil propria lui structură.)

Structuri
Concepte
Lucrul e și el o structură.
Legea e și ea o structură.
Natura e și ea o structură.
Și conceptul e o structură.

Suferința ovreilor în veac.
Un citat: « Vai, vouă, cărturarilor fățarnici! ».
Mîntuirea ovreilor.
Poziția lui Sebastian.
« Prefața » lui Nae Ionescu.
Atacul lui Eliade.
1) Nae Ionescu nu e antisemit;
2) Nae Ionescu greșește teologic
a) alunecă [de la] istorie la teologie;
b) greșește contra α) nădejdii;
β) [?]
Răspunsul lui Racoveanu
Replica lui Silber
Atacul lui Teodorescu-Braniște

Articolele lui Racoveanu sînt juste în litera lor, adică au dreptate în ceea ce afirmă.

În măsura în care încearcă să nege, cu ele, ceea ce ai vrut să afirmi, articolele lui sînt eronate. Ele văd numai o parte a problemei. Tu, pe cealaltă. În orice caz, dacă în articolul tău ai avut expresii neabile, și chiar nedreptăți față de Nae Ionescu — Racoveanu mă întristează prin lipsă de *caritate* a răspunsurilor lui făcute ca să te destrugă; ci nu ca să te convingă. Și apoi, fiindcă aduce vorba de Tudor Vladimirescu, i-ai putea replica și lui cu o vorbă pe care i-a spus-o cîndva lui Tata Mare: « Nici salcia pom, mojicul om! ».

Paradox de același fel ca cel ce constituie cunoștința omenească: subiectul e în același timp identic și deosebit de obiect; doi termeni distincți: cunoscător și cunoscut într-unul singur: *cunoașterea*.

Firește că « teoriile cunoașterii » se descurcă cum pot, distingînd și selectînd elementele constitutive ale subiectului, obiectului și actului care le unește și le separă. Nici una nu poate însă depăși *paradoxul* care e implicat în însăși *formularea gîndită a faptului cunoașterii*.

Firește că « Harul e liber să mîntuie sau să nu mîntuie pe evrei » cum zici; dar, încă o dată, aici nu e vorba de o însușire *« necesară »*,

ci *liberă*, de o « aventură », de un « vis », de ceva care nu e *încă hotărît într-un fel sau într-altul*, și de aceea *nădejdea* pe care o am că iudeii se vor mîntui nu mă împiedică să mă *tem*, să fiu îngrijat, să mă sperii chiar la gîndul că s-ar putea ca prin îndîrjirea lor de a rezista harului să-l împiedice. Teamă concomitentă nădejdei — fără de care *abuzul de nădejde* ar putea fi primejdios vieții spirituale, acțiunei harului; căci nu aș face nimic să-i ies în cale.

Încă o dată. E vorba de mîntuirea liberă a unor *persoane* vii, pe care o vrea Dumnezeu; ci nu de culegerea și înțarcarea unor automate.

Cît privește argumentarea ta, mărturisesc că comiți o gafă, adică o neabilitate. Zici: « Dumnezeu poate mîntui în afară de comunitatea de dragoste? ». Cum poate fi cineva mîntuit rupînd comunitatea de iubire, cînd *aceasta e chiar manifestarea harului*?

I Ion, I 4.

Aici ți-a scăpat sensul bisericii, care nu e o societate anonimă, ci, metafizicește, tocmai *locul* în care *Comunitatea Dumnezeu — om se restabilește în comunitatea de iubire* — Comunitate întemeiată nu pe iubirea noastră de Dumnezeu, ci pe faptul că ne-a iubit el mai întîi.

Atît, că a trimis pe fiul său... Și viața vecinică aceasta e... E clar! Nu?

Posibilitatea de întoarcere a iudeilor desigur că există. Căci ar însemna, altfel, că sînt deja judecați — și că sînt predestinați pieirei —, ceea ce nu e exact.

Dar *mîntuirea iudeilor* nu înseamnă altceva decît asta: *încetarea de a fi iudei: a tăgădui.*

Mîntuirea lor atîrnă de *ei.*

Și de voi.

Căci aci se complică lucrurile.

Tăgăduiala lor a fost *necesară.*

Sînt antisemit, cu toate că știu că ovreii nu sînt *șnapani*, ci poporul ales.

Și ei au cu Dumnezeu o răfuială, în care vin și eu, român, creștin, să mă amestec — ca ceea ce sînt (aleși): *rugător* și *încrezător* în mila lui Dumnezeu, fără [de] care nimeni nu se va mîntui!

Cartea nu cuprinde, deci, două lucruri: *istorie* și teologia mîntuirii; ci numai pe cel dintîi: istorie.

Ca un gînditor ortodox, nu putea fi, *sub nici o formă*, antisemit...

Și totuși, văzurăm că putea fi — că trebuia chiar să fie — în sensul filozofic cultural.

Acum, în acest sens filozofic cultural — poate fi; dar într-un sens precis.

Structura istorică creștină e, fără-ndoială, o structură diferită de iudaism — dar care nu trebuie confundată cu cea *tracică*, cum nu trebuie confundată de Maurras cu cea *greco-romană* sau de Dostoievski cu cea *slavă.*

Structura istorică creștină e chiar de două tipuri (nu există o singură structură istorică creștină, ci, în orice caz, două — cel puțin două —: de *Răsărit* și de *Apus*) și ea cuprinde-n ea nu numai valori *autohtone*, ci și *valori parțial comune cu ale iudaismului* de [aleși?] (misticismul), caracterul esențialmente « revoluționar », în sensul că [e] opus oricărei absolutificări a unei finalități terestre, politice sau culturale, moștenite o dată cu *creștinismul.*

Căci, dacă e adevărat că creștinismul s-a potrivit firei *noastre* (*« omne recipiedis — recipitur ac modus recipiendum »*), el și a *prefăcut* întru cîtva sufletul nostru.

Poziția lui Sebastian	cartea unui ovrei asimilat dificultățile
« Prefața » lui Nae Ionescu	constatarea suferinței lui Israil explicarea ei prin împrejurări *istorice*

Atacul lui Teodorescu-Branişte
Apărarea și atacul lui Mircea Eliade

Nae Ionescu
1) nu e antisemit
2) greșește metafizic
a) alunecă din metafizică
b) greșește contra α) nădejdei
β) libertății harului

Contraatacul lui Racoveanu	
Replica lui Eliade	
Răspunsul lui Racoveanu	Toate textele juste. Dar nu cuprind decît *o parte din adevăr.*
Atacul lui Silber	*pe o poziție falșe* (superficial)

Nu văd că cele două părți ale « Prefeței » se contrazic.

E just. Nae Ionescu nu a insistat asupra celei de a doua probleme. Nu văd, însă, contradicția.

Cît privește *« antisemitism »* pe planul construcției creștine, el nu-nseamnă negarea mîntuirei iudeilor ca seminție semită, ci negarea iudaismului ca drum mîntuitor.

Dar asta... cu siguranță!"

1. Mircea Vulcănescu folosește termenul de reacționarism într-un sens personal, de „naționalism"; îl derivă de la reacția împotriva „cursului greșit al întîmplărilor actuale", pe care se află „revoluționarul".

El distinge între: a) „reacționarism formal, naționalist numai prin oportunitate", și b) „reacționarism real, naționalist prin identificare cu valorile care izvorăsc din propriul fel de a fi al națiunii din care faci parte". („Cele două Românii"; în *Prolegomene sociologice la satul românesc.* București, Ed. Eminescu, 1997, p. 122.)

Tensiunea dintre „România satului" și „România orașului" trebuie să fie înfăptuită de „reacționar", nu de „revoluționar". Căci, „în vreme ce revoluționarul, în măsura în care crede în viitor, rămîne un progresist, adică un adept al dezvoltării unilineare a împrejurărilor din trecut spre viitor, ca spre mai bine, chiar dacă pentru el progresu-i discontinuu; reacționarul manifestă, în fața unui prezent abătut de la făgașul lui adevărat, valorificarea trecutului. Nu spre a întoarce cursul timpului înapoi, ceea ce nu e cu putință, ci spre a întoarce formele deviate în cursul vremurilor de la statul lor de mai înainte. Revoluției, reacționarul îi opune restaurarea înțeleasă ca împlinire a tuturor lucrurilor în starea lor mai valoroasă dinainte. Nu în orice stare anterioară. Ci doar în ceea ce este valoros în această stare și ceea ce amenință să se piardă. Reacționarul admite deci putința unui tragic inerent mersului istoric, care se abate ca o ispită asupra oamenilor, le nălucește căi greșite, năucindu-i o clipă, pe care o vor ispăși, apoi, epoci întregi. Năzuințele iluzionare ale revoluționarilor, reacționarul le opune intransigent imaginea catastrofică a apocalipsului. Reacțiunea aceasta e reacțiunea justă. Sentiment care exprimă exact gîndul celor de la țară asupra celeilalte Românii". (*Ibidem*, pp. 121–123.)

2. „A fi înseamnă a fi perceput" — principiul clasic al idealismului subiectiv (George Berkeley ș. a.).
3. „Gîndesc, deci exist" principiul clasic al raționalismului — formulat, precum se știe, de René Descartes.
4. „Suferința care rămîne" (fr.).
5. „Contradicția care dispare" (fr.).
6. Vezi Ury Benador, *Ghetto veac XX.* București, Universala Alcalay, 1934 (alte ed.: 1948, 1974).
7. Belu Silber.
8. Vezi T. Teodorescu-Braniște, „D-l Nae Ionescu se contrazice..."; în *Cuvîntul liber*, nr. 38, 28 iulie 1934, p. 15.
9. Aci se încheie textul dactilografiat.

În continuare, textul din culegerea de față este preluat după manuscris (1).

O PROBLEMĂ TEOLOGICĂ ERONAT REZOLVATĂ?

Sau: ce nu a spus d-l Gheorghe Racoveanu

Articol apărut în *Credința*, an II, nr. 225, 2 septembrie 1934, pp. 3, 5. Semnătura: Mircea M. Vulcănescu.

Figurează în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

Text în continuare la „Creștinism, creștinătate, iudaism și iudei..." (vezi, în culegerea de față, pp. 296–318); va fi urmat de „Răspuns la un răspuns" (vezi, în culegerea de față, pp. 323–327).

Gheorghe Racoveanu răspunde prin articolul „Pentru lămurirea lui Mircea Vulcănescu, noul bogoslov", în *Credința*, an II, nr. 227, 5 septembrie 1934, pp. 3, 6.

Cine e, totuși, George Racoveanu, poate prea puțin cunoscut — și pe nedrept — cititorului de azi? Poate unii au aflat cîte ceva din *Cum am devenit huligan* al lui Sebastian (retipărit la Ed. Humanitas în 1990); sau poate din lucrarea lui Mircea Vulcănescu, *Nae Ionescu. Așa cum l-am cunoscut* (apărut tot la Ed. Humanitas, în 1992).

George Racoveanu s-a născut la 10 februarie 1900 în localitatea Crăguești din județul Mehedinți. A absolvit Facultatea de Teologie din București; într-o vreme — în toamna lui 1940 — era consilier tehnic pentru culte în Ministerul Educației, Cultelor și Artelor. S-a stabilit în străinătate și a murit la 1 mai 1967; este înmormîntat la Freising, în Germania.

În țară, George Racoveanu a publicat în 1940, în condiții tehnice excelente, lucrarea *Gravura în lemn la Mînăstirea Neamțul. Cu 60 de planșe afară din text.* București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă. În 1937 el a condus revista de critică teologică *Predania*, iar în anii '30 a colaborat la o serie de publicații, dintre care amintesc: *Cuvîntul, Floarea de Foc, Index, Credința, Vestitorii, Cuvîntul studențesc, Arta și tehnica grafică, Ilustrațiunea săptămînii, Însemnări sociologice, Almanahul „Cuvîntul"* sau la postul național de Radio.

În străinătate a fost președintele Uniunii Asociațiilor Românești din Germania, a condus *Cuvîntul în exil* (în paginile căruia au semnat, printre alții: Octavian Bîrlea, Mircea Eliade, Virgil Ierunca, George Uscătescu ș. a.) și a colaborat la *Legea, Cuget Românesc* (Buenos Aires), *Östkirchliche Studien* (Würzburg), *Antenna* (Freising), *Drum* ș. a., desigur.

Să mai amintesc, în ordinea ideilor din acest text, că în 1955–1956 George Racoveanu publica, în *Cugetul Românesc* din Buenos Aires, „Însemnări pentru îndreptarea păcătoșilor", pe care le dedica „lui

Mircea Eliade"; iar acesta, la moartea prietenului său, îl evoca prin „Cînd cel din urmă pleacă dintre noi..." şi prin „La moartea lui George Racoveanu". Tot atunci au mai scris despre dispărut: Virgil Ierunca, Mircea Popescu, Vasile Iaşinschi ş. a.

(Cu regret, constat că Florin Manolescu, în a sa excelentă *Enciclopedie a exilului literar românesc, 1945–1989* — Bucureşti, Ed. Compania, 2003 —, nu-l prezintă într-un articol special; la indicele de nume figurează de vreo 15 ori.)

O ultimă precizare.

Cînd, în primăvara lui 1929, Nae Ionescu deschide o polemică împotriva Sinodului pe „chestia pascală", la ea participă Sandu Tudor, Paul Sterian, George Racoveanu şi Mircea Vulcănescu (vezi în culegerea de faţă, pp. 253–295).

În arhiva Mircea Vulcănescu se află: 1) manuscrisul, scris cu cerneală verde; are 4 p.; 2) textul în formă dactilografiată; are 2 p., dactilografiate la un rînd; 3) textul decupat din cotidian.

Manuscrisul are titlul „Problemă teologică eronat rezolvată, îndrăzneală sau altceva?"

Acest manuscris — modificat în forma dactilografiată — a fost conceput iniţial, prin 25 august 1934, ca o scrisoare către Mircea Eliade; în forma dactilografiată, dispare orice formă de adresare către Eliade. Din el preiau următoarele pasaje: „În articolul publicat de Racoveanu în *Credinţa* de acum o lună, intitulat « O problemă teologică eronat rezolvată, sau ce n-a înţeles d-l Mircea Eliade », de care am luat cunoştinţă abia acum patru zile, acesta combate părerile tale prin care socoteşti vinovat de greşeli împotriva nădejdii şi a libertăţii harului pe cel ce spune cuiva de pe acuma: Eşti pierdut! »

Las la o parte aici faptul dacă ai dreptate să-nvinuieşti pe Nae Ionescu de acest lucru. Am recitit « Prefaţa » lui. Cred că ai înţeles greşit gîndul lui. N-am găsit nicăieri un rînd despre « osînda de veci » a lui Israil. Las, de asemeni, la o parte problema libertăţii Harului — discutată în articolele mai noi ale lui Racoveanu — pe altă dată" (p. 1);

„Să fi vrut să te-nfunde cu orice preţ — Mirceo Eliade? S-ar putea. Cum rămîne atunci cu lauda pe care el, teolog, a făcut-o traducerii acestei cărţi [un manual ortodox] în româneşte?" (p. 4).

Şi finalul manuscrisului: „Despre ceea ce-mi pare greşit în articolul tău dintîi, şi despre replicile lui Racoveanu la al doilea articol pe care l-ai scris, îţi răspund pe larg mîine" (p. 4).

Pentru culegerea de faţă, transcrierea s-a făcut după textul decupat din *Credinţa*, aflat în arhivă; are modificări autografe făcute cu cerneală albastră, de care am ţinut seama.

1. Cîmpulung-Muscel.

2. Vezi Mihail Sebastian, *De două mii de ani*. Roman. Cu o prefaţă de Nae Ionescu. Bucureşti, Ed. Naţionala-Ciornei, 1934, XXXII + 352 p. + erată.

3. Dintre articolele publicate în iulie–august 1934, amintesc următoarele: Pompiliu Constantinescu, „Mihail Sebastian, *De două mii de ani*" (*Vremea*, an VII, nr. 347, 22 iulie 1934, p. 7); Mircea Eliade, „Iudaism şi antisemitism. Preliminarii la o discuţie" (*Vremea*, an VII, nr. 347, 22 iulie 1934, p. 5); Şerban Cioculescu, „Mihail Sebastian, *De două mii de ani*, roman", (*Adevărul*, an 48, nr. 15 487, 12 iulie 1934, pp. 1, 2); Petre Pandrea, „Mihail Sebastian, *De două mii de ani*" (*Adevărul literar şi artistic*, an XIII, nr. 713, 5 august 1934, p. 9); Octav Suluţiu, „Mihail Sebastian, *De două mii de ani*" (*Reporter*, an II, nr. 33, 8 august 1934, p. 3).

4. Vezi Mircea Eliade, „Iudaism şi antisemitism..." (sursa în nota 3).

5. Vezi „Infailibilitatea bisericii..." (în culegerea de faţă, pp. 253–256).

6. Bartolomeu Valeriu Anania traduce astfel: „...şi cei ce au făcut cele bune vor ieşi spre învierea vieţii, iar cei ce au făcut cele rele, spre învierea osîndei" („Sfînta Evanghelie după Ioan", cap. 5, v. 29; în *Biblia...*, 2001, pp. 1561–1562).

7. Exact aceeaşi traducere o are şi Bartolomeu Valeriu Anania („Sfînta Evanghelie după Matei", cap. 25, v. 41; în *Biblia...*, 2001, pp. 1490–1491).

8. Vezi „Epistola sfîntului apostol Pavel către Romani", cap. 11, v. 32–33; în *Biblia...*, 2001, p. 1634.

9. Vezi „Epistola sfîntului apostol Pavel întîia către Timotei", cap. 2, v. 4; în *Biblia...*, 2001, p. 1703.

10. În calendarul ortodox, Ziua tăierii capului sf. Ioan se prăznuieşte în 29 august.

RĂSPUNS LA UN RĂSPUNS

Publicat, ca inedit, în *Viaţa Românească*, an LXXXIX, nr. 11–12, noiembrie–decembrie 1994, pp. 105–107 („Restituiri").

Nu figurează în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

La articolul lui Mircea Vulcănescu „O problemă teologică eronat rezolvată?..." (vezi, în culegerea de faţă, pp. 319–322), G. Racoveanu răspunde cu articolul „Pentru lămurirea lui Mircea Vulcănescu, noul bogoslov" (*Credinţa*, an II, nr. 227, 5 septembrie 1934, pp. 3, 6).

Mircea Vulcănescu răspunde prin „Răspuns la un răspuns", pe care (nu ştiu de ce) nu l-a mai publicat.

În continuarea acestui „Răspuns...", Vulcănescu mai scrie încă un text, intitulat „Condamnarea lui Origen" (reprodus în culegerea de față, pp. 328-342).

În arhiva Mircea Vulcănescu se află textul dactilografiat (două exemplare, cu 2 p., de formatul 205/330 mm, dactilografiate la un rînd). Unul dintre exemplare are modificări făcute cu creion negru. Semnătura: Mircea M. Vulcănescu.

În arhivă se mai află și diverse însemnări pregătitoare, din care preiau aci doar cîteva fraze: „D-l Gh. Racoveanu mă cinstește, în felul său, și pe mine, ieri, cu un răspuns" (p. 1);

„Ce vrea Racoveanu? Să numere el? Să număr eu?... Și pe urmă să vedem care are mai mulți?

Ăsta e un procedeu oltenesc în biserică. [E] probabilism.

Pascal l-a înfierat în *Scrisorile provinciale*" (p. 1);

„Argumentarea lui Racoveanu e de tipul următor:

Sf. Ion Damaschinul afirmă vecinicia pedepselor.

Sinodul al VII-lea laudă pe Ion Damaschinul și-l slăvește ca pe o autoritate.

Concluzie: Sinodul confirmă în totul părerile Sfîntului" (p. 4);

„Îndreptarul sf. Ion Damaschinul despre *Credința ortodoxă* e, fără-ndoială, o carte de învățătură de mare autoritate în ortodoxie, a căreia împărțire a fost urmată de mai toate catehismele Răsăritene, rolul ei fiind comparat cu acela al *Summelor teologice* din Apus.

Dar a afirma că toată învățătura acestui îndreptar e absolută și că în nici un punct nu cuprinde vreo părere care să fie personală a autorului ei, ci nu a bisericii, înseamnă a judeca tocmai ce e în discuție, a-ți acorda tocmai ceea ce trebuie dovedit!

De aceea, vorbind de sistemul de argumentare al lui Racoveanu, m-am și referit la logica lui Iancu Jianu; gîndul celui dintîi e ca murgul celui din urmă*; trece prin dificultate ca și cum ar fi rezolvată; adică, o ia razna — nedîndu-și seama nici de dificultăți, nici de chestia care e în discuție" (p. 5).

Pentru culegerea de față, transcrierea s-a făcut după textul dactilografiat.

1. Pe marginea pasajului de la: „Era vorba..." pînă la: „...gura lui Eliade", autorul a notat: „de concentrat".

---

* Iancule, Jianule,
Îți e murgul cam nebun
Trece Oltul ca pe drum
(Cîntec popular)

2. Vezi nota 7 de la p. 446.

3. În manuscris: „apostrofele lui Tudor Vladimirescu împotriva grecilor" — ultimele două cuvinte sînt tăiate cu creionul negru.

4. George Racoveanu era oltean din Mehedinți (vezi fișa biografică de la pp. 461-462); Mircea Vulcănescu s-a născut în București, dar se considera oltean — tatăl lui era originar din Pielești, jud. Dolj. Tesluiul este un rîu, afluent din dreapta, care se varsă în Olt; izvorăște din Platforma Olteţului și are ca afluenți Brîncoveanca, Frăsinetul și Potopinul; trece pe lîngă localitățile: Mischii, Gherceşti, Pielești, Robănești, Dragotești, Teslui, Cezieni, Dobrosloveni și Fărcașele.

5. Nu atît de „greci", cît de domnitorii fanarioți, ca și de călugări, de mari proprietari de pămînt sau de negustori.

6. Trimiterea este la articolul „O problemă teologică eronat rezolvată?..." (vezi în culegerea de față, pp. 319-322).

7. Ceartă (gîlceavă) de scufițe (fr.).

CONDAMNAREA LUI ORIGEN

Răspuns lui Gheorghe Racoveanu în chestiunea eshatologică. Are dreptul creștinul să nădăjduiască mîntuirea tutulor?

Publicat, ca inedit, în *Viața Românească*, an LXXXIX, nr. 11-12, noiembrie-decembrie 1994, pp. 108-116 („Restituiri").

Figurează în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

Text scris în continuare la „Răspuns la un răspuns" (vezi, în culegerea de față, pp. 323-327).

În arhiva Mircea Vulcănescu se află: 1) textul scris cu cerneală verde; sînt o pagină de titlu și alte 14 pp. (formatul 210/340 mm); are modificări făcute cu creion negru; numerotarea paginilor s-a făcut cu creion albastru, la organizarea materialului — ceea ce înseamnă că autorul voia o definitivare a textului, în vederea tipăririi; 2) o serie de fișe (peste 90), cu diverse extrase din lucrări consultate sau cu forme de redactare a textului; titlul de pe coperta fișelor este: „Origen și doctrina eshatologică a bisericii".

Începutul textului are, în manuscrise, trei variante, de cîte o pagină fiecare; preiau aci doar forma (probabil) imediat anterioară celei din manuscrisul „definitiv" (căci celelalte sînt mai fragmentate, cu propoziții sau fraze oprite după cîteva cuvinte): „Superioritatea cu care mă ia la vale, în răspunsul său* d-l Gheorghe Racoveanu — într-un

---

* În *Credința* din 5 septembrie 1934.

stil deprins din edictele împăratului Justinian și cu o logică învățate de la Iancu Jianu* — mă face să stau, de mai multe zile, în cumpănă dacă trebuie sau nu să-i răspund.

Ifosul disprețuitor cu care își desfășoară diploma de licență în teologie ca pielea cerului, ca tainele făcute sul la sunetul trîmbiței, mărinimia cu care aruncă « biletul de lăsare la vatră » neoportunului *chryssoroas* (pe grecește: slujitor al vistieriei) — naiv, m-au impresionat!

Cînd lumea-ți spune că ești beat, cuviincios lucru e să te duci să te culci; iar cînd ți se spune că nu te pricepi, faptă filozoficească e să taci din gură" (p. 1).

Într-o altă (următoare?) pagină, autorul justifică de ce trebuie să-i răspundă „preopinentului": „Dar iată că, stînd, mut și nepriceput, îmi e aminte că alții stau și ne privesc și, văzîndu-mă că tac, își închipuie, firește, că tac fiindcă n-am încotro și că mă sfiesc să dau fățiș preopinentului o dreptate pe care i-aș fi dat-o în gînd.

Așa că, « neștiinței » mele, « dovedite » de cel din urmă, i se adaugă « reaua-credință » « presupusă » de cei dintîi. (...)

Trebuie să mărturisesc, de asemeni, că m-am hotărît să răspund pentru că (oricît m-am trudit să aflu un sens) n-am aflat temeiul pentru care faptul de a fi în veac sfetnic la vistierie *(chryssoroas)* împiedică pe cineva să-și rostească o nedumerire, chiar dacă cel care ți-o provoacă are « carte cu șapte peceți » și cel nedumerit numai « bilet de lăsare la vatră »" (p. 4).

Din fișele din dosar (căci există și altele, separat, într-o copertă), preiau aici textele cîtorva, în care sînt redactate reflecții proprii:

„*Primatul spiritual?*

Nu e altul, decît acesta: « Căutați mai întîi Împărăția lui Dumnezeu și toate celelalte vi se vor da pe deasupra! »

Adică:

1) *Nu vă împotriviți răului:*

Nu judecați, nu ucideți, nu ocărîți, nu jurați.

2) *Nu poftiți.*

Nu ascundeți făclia sub obroc, dar nici nu faceți ostentație; nu căutați de ale lumii, nu slujiți la doi stăpîni.

Aștepta-ți-vă plata-n ceruri.

3) *Intrați pe ulița strîmtă.*

---

* Iancule, Jianule,
Îți e murgul cam nebun
Trece Oltul ca pe drum
(Cîntec popular)

Feriți-vă de profeții mincinoși.
Cereți, căutați, încercați.
Faceți altora ce vreți să vi se facă.
Dați, răbdați, iertați
Și vă rugați";

„Spre deosebire de catolici, care au într-o carte tot ce *trebuie* să creadă, ortodocșii nu au astfel de *catehisme obligatorii. Este simbolul credinței* și [*sînt*] *hotărîrile canonice și dogmatice ale sinoadelor ecumenice*";

„Dacă preopinentul meu ar avea dreptate, cum grăiește, « făcîndu-se forte să dovedească oricui », mărturisesc că nu m-aș mulțumi să tac. I-aș recunoaște-o limpede și fără ascunziș, așa cum am făcut-o ori de cîte ori cineva mi-a lămurit că n-am dreptate. Toți o știu. Dar vezi că nu e cazul.

Dacă am fost aspru cu el în termeni, este pentru că am fost jignit de felul absolut necuviincios în care a răspuns unui prieten.

Și dacă voi fi acum aspru în gînd, este pentru că cred că dacă greșala este omenească și se poată îndrepta, stăruința cu orice preț în greșală e un lucru mult mai primejdios.

Regretînd deci că Racoveanu mi-a răpit nădejdea pe care o aveam că se va fi pripit în judecată, rămîne să vedem ce *nu știe* sau *ce știe dar nu vrea să spună Domnia-sa.*

Spațiul de care dispun e limitat și trebuie — fatal — să restrîng argumentarea la respingerea articolului său precedent.

Sînt deci hotărît să nu fac un pas înainte pentru continuarea discuției pînă ce nu ne vom fi lămurit complet";

„Cheia acestui sistem e ideea că *răul* e inerent *creației*";

„*Chestiunea autorității cărților simbolice este însă controversată între ortodocși.*

Și, cu toate aprobările ei, autoritatea cărților simbolice nu e o expunere a doctrinei, ca la catolici, ci o carte de luptă, care definește învățătura. *Consensus comunis ecclesiae*, esența unei anumite doctrine nu este absolută decît în ceea ce spune de ce e cu lupta.

Mai ales în chestiuni de eshatologie. *Mărturisirea...* a suferit modificări, textul lui Petru Movilă fiind prefăcut de Meletios Syrigos în sinodul de la Iași și apoi remodificat de patriarhul Dositei, care expunere diferă de cea din propria lui *Mărturisire...*, precum și de *Micul catheism* al lui Movilă, de mai tîrziu.

Călăuză sigură pentru toate lucrurile hotărîte în sinoade, *Mărturisirea ortodoxă* nu e tot așa sigură pentru ceea ce nu a fost mărturisit acolo.

Sînt influențe scolastice netăgăduite în ea.

Bună în discuțiile asupra marilor chestiuni ale credinței — doctrina despre cele de la sfîrșit are încă de aflat lucruri."

1. Subtitlu adăugat cu creionul, la revederea textului.

2. Inițial, Mircea Vulcănescu scrisese: „mă fac să stau de mai multe zile".

Forma ultimă denotă că autorul a stat o vreme și mai îndelungată „în cumpănă" dacă să-i răspundă sau nu lui Racoveanu; iar după ce a scris răspunsul, se pare că a renunțat la gîndul de a-l publica, deoarece nu s-a păstrat — și, deci, probabil că nu s-a realizat atunci — și o formă dactilografiată a textului (cum avem, în schimb, pentru „Răspuns la un răspuns").

3. În manuscris se continuă cu cinci cuvinte tăiate: „în polemica lui cu Eliade".

4. „Atunci va zice celor din stînga: « Duceți-vă de la Mine, blestemaților, în focul cel veșnic, care este gătit diavolilor și îngerilor lui »" („Sfînta Evanghelie după Matei", cap. 25, 41; în *Biblia*..., trad. de Bartolomeu Valeriu Anania, ed. 2001, pp. 1490–1491).

5. Vezi Petru Movilă, *Mărturisirea de credință a Bisericii Ortodoxe*, 1642. Trad. de Alexandru Elian, București, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, 1981, 183 p.

6. Vezi *Summa theologiae* a lui Toma d'Aquino.

7. Silogismul are trei termeni; eroarea se săvîrșește cînd termenul mediu este folosit în două sensuri (ca în cazul omonimelor).

8. Termenii sînt tripli: mediu, major, minor (lat.).

9. Limitele, în accepția latinilor, nu admit drept concluzie decît ceea ce este în premise (lat.).

10. Concordanța cu acordul părinților bisericii (lat.).

11. *Teodor M. Popescu* (n. 1 iunie 1893, Boteni, jud Dîmbovița — m. 4 aprilie 1973, București), profesor de istorie bisericească universală, patrologie, istorie a dogmelor și istorie a Bisericii Române; „teolog de mare erudiție" (Mircea Păcurariu).

12. Vezi Teodor M. Popescu, „Tratatul împăratului Justinian contra lui Origen" [Studiu și traducere]; în *Studii teologice*, an IV, 1933, pp. 17–66.

13. Lipsă în textul vulcănescian.

14. Lipsă în textul vulcănescian.

15. Lipsă în textul vulcănescian.

16. Lipsă în textul vulcănescian.

17. Lipsă în textul vulcănescian.

18. Lipsă în textul vulcănescian.

19. Lipsă în textul vulcănescian.

20. Lipsă în textul vulcănescian.

21. N-am cunoștință despre o asemenea „discuție ulterioară".

22. *Mărturisirea ortodoxă* (1643) a apărut în ed. a doua în 1645, în limbile polonă și slavona ucraineană; acestei a doua ediții i s-a zis și *Catehismul cel mic*, fiind cunoscută specialiștilor și sub această denumire.

23. Vezi Mircea Vulcănescu, „O problemă teologică eronat rezolvată?..." (în culegerea de față, pp. 319–322).

24. „Dumnezeu să fie totul întru toate" („Epistola sfîntului apostol Pavel Întîia către Corinteni", cap. 15, v. 28; în *Biblia*..., trad. de Bartolomeu Valeriu Anania, ed. 2001, p. 1653).

25. Ultima frază este notată (cu creionul) pe marginea acestui alineat.

26. Fișa cu citatul (numerotată A de Mircea Vulcănescu) s-a rătăcit și n-am găsit-o încă.

27. Vezi nota 12.

28. Cifră lipsă în textul vulcănescian.

29. 8 septembrie.

PETRU MANOLIU

Notă publicată în *Criterion*, an I, nr. 1, 15 octombrie 1934, p. 6 (rubrica „...Și cîteva puncte de vedere").

Este înscrisă în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

Retipărită în culegerea *De la Nae Ionescu la „Criterion"* (ed. 2003), p. 156.

În arhiva Mircea Vulcănescu nu am găsit manuscrisul sau vreun text dactilografiat.

Transcrierea se face după un exemplar al numărului revistei, păstrat în arhivă; nu are modificări sau corecturi autografe.

În *Criterion*, nota a apărut fără titlu (ca toate notele de la rubrica sus-pomenită).

Pentru culegerea de față, titlul îl împrumutăm din lista lucrărilor proprii (decembrie 1940).

Notița față de care ia atitudine Vulcănescu a apărut cu semnătura lui Erasm (= Petru Manoliu), în *Credința*, an II, nr. 247, 28 septembrie 1934, p. 4 (rubrica „Țintar").

Nota din *Criterion* n-a trecut chiar fără anume urmări, care puteau să dea o turnură neplăcută relațiilor dintre Dimitrie Gusti și Mircea Vulcănescu.

În aceeași zi de 15 octombrie, cînd nota lui Vulcănescu apărea în *Criterion*, Petru Manoliu îl atacă, tot în *Credința*, pe Dimitrie Gusti.

Acesta din urmă are „inspirația" să-i facă unele reproșuri privitoare la notă lui Vulcănescu, care ia reproșurile drept „observație nedreaptă și jignitoare", „avertisment", și-i scrie profesorului o scrisoare, datată 25 octombrie 1934, însoțită de o „petiție", ordonată pe puncte: 1 (a–b), 2 (a–m), rezumat (1–4), cu o întrebare retorică: „Pînă cînd asta?"

Preluăm aci, din scrisoare, numai un pasaj, legat de nota apărută în *Criterion*:

„Profesorul Gusti

1) Îmi reproșează *mie* că am scris de « rigoarea » lui Petru Manoliu, care-l înjură în *Credința* de la 15 octombrie,

deși:

a) ce scrisesem era înainte de orice atac;

b) oricine gîndește contextul vede că « rigoarea » e scrisă în ironie — lucru pe care-l poate certifica oricare din cei ce au luat parte la alcătuirea revistei: Tell, Cantacuzino, Comarnescu sau Stahl".

Dimitrie Gusti îi răspunde peste trei zile, cînd revine de la Sinaia, și aplanează incidentul cu elevul revoltat pe drept, trimițînd înapoi scrisoarea, împreună cu „demisia", pe care o consideră „nevenită".

1. Mircea Vulcănescu are în vedere aci o suită de articole apărute în *Cuvîntul*:

Mircea Vulcănescu, „Între catolicism și erezie sau urmările dogmatice ale rătăcirii sinodale" (2, 3 februarie 1929);

Stoenescu (= Mircea Vulcănescu), „Între Afredon și Matei Vlăstare sau o apologie protestantă la adresa Sinodului" (15 martie 1929);

Cuvîntul, „Răspuns Prea-Sfințitului Vartolomeu" (I–IV) (20, 25, 26 și 29 martie 1929; scris de George Racoveanu, Sandu Tudor și Mircea Vulcănescu); ș. a.

(Vezi lista bibliografică de la pp. 442–443.)

2. *Cuvîntul* își încetase apariția la 2 ianuarie 1934, în urma atentatului asupra prim-ministrului I. G. Duca. Va reapărea abia la 21 ianuarie 1938, avînd ca director pe Nae Ionescu.

GÎNDURI PENTRU STAREA BISERICII ROMÂNEȘTI ÎN STATUL LAIC

Apărute în *Lumea nouă*, an I, nr. 2, mai 1932, pp. 9–19. Semnătura: Mircea M. Vulcănescu.

Articolul este înscris în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

Despre acest articol, vezi și „Gînduri despre starea bisericii românești în statul laic", în *Cuvîntul*, an VIII, nr. 2550, 29 mai 1932, p. 3 („Panopticum").

În arhiva Mircea Vulcănescu n-am găsit manuscrisul, însemnări, vreo formă dactilografiată și nici extrasul din *Lumea nouă*.

Transcrierea pentru culegerea de față se face după numărul revistei *Lumea nouă* din colecția Bibliotecii Academiei Române.

SÎNT PENTRU ÎNGROPARE

Publicat în *Ultima oră*, an I, nr. 44, 19 februarie 1929, p. 1 („O întrebare pe zi").

Nu este înscris în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

Răspuns la o anchetă, în cadrul rubricii „O întrebare pe zi".

Iată întrebarea, nota introductivă a redacției și (integral) răspunsurile primite:

„Vreți să fiți incinerat sau îngropat?

Zilele trecute, pe sălile tribunalului, lumea strînsă în jurul unui bătrîn asculta cuvinte de urgie și prevestiri de pedeapsă Dumnezeiască. Un bătrîn chemat la proces amintea greaua greșală în care au căzut, în zilele noastre, fiii Domnului, fără Domn. Chestiunea încenușării era privită cu repulsie de oamenii simpli și credincioși. Dar nu numai ei, ci și intelectualii tuturor confesiunilor cred că încenușarea e o greșală. Să-i urmărim.

Poetul *Ion Barbu:* Sînt pentru îngropare, pentru păstrarea integralității.

Emil Ciomac: Pentru galvanizare!

Radu Dragnea: îngropare.

Const. Brăiloiu: îngropare.

Scriitorul *Mircea M. Vulcănescu:* [textul de la p. 357].

Camil Petrescu: incinerare.

Ion Călugăru: înmormîntare".

În arhiva Mircea Vulcănescu nu se află manuscrisul sau o formă dactilografiată și nici vreun extras din cotidian.

Transcrierea s-a făcut după numărul cotidianului aflat în Biblioteca Academiei Române.

Titlul răspunsului la anchetă este dat de editor (în ziar este doar titlul rubricii: „O întrebare pe zi").

O CRUCE PE MORMÎNTUL EROULUI NECUNOSCUT

Articol de atitudine religioasă apărut în *Dreapta*, an II, nr. 5, 29 ianuarie 1933, p. 3. Semnătura: *Dreapta*.

În lista lucrărilor proprii din decembrie 1940, Mircea Vulcănescu indică și acest text, cu titlul „O cruce la Mormîntul Eroului Necunoscut" și cu specificarea că este semnat: „Anonim (Dreapta)".

Se știe că Mormîntul Eroului Necunoscut nu are cruce; în ziua de 24 ianuarie 1933, un grup de tineri orientați către dreapta politică a vrut să instaleze o cruce eroului neamului creștin românesc; autoritățile i-au maltratat și au smuls crucea.

Dreptcredinciosul Mircea Vulcănescu protestează, ca un bun ortodox ce este (indiferent cine ar fi pus crucea).

În 1935, Asociația „Cultul Patriei" va așeza și ea o cruce.

Poate că e bine să se știe că nici astăzi Mormîntul Eroului Necunoscut (readus în 1990 de la Mărășești și) amplasat în Parcul Libertății din Capitală nu are o cruce, ca semn al credinței ortodoxe pentru morții și eroii săi.

Transcrierea s-a făcut după ziarul din Biblioteca Academiei Române.

1. În Parcul Libertății (fostul Parc „Carol") din Capitală, în anii '30, în cadrul „Lunii Bucureștilor", se organizau expoziții, precum aceea din toamna lui 1934, despre care Mircea Vulcănescu a scris o notă în *Criterion* (an I, nr. 1, 15 octombrie 1934, p. 6). Tot aci fusese amplasată în 1906 marea expoziție jubiliară organizată cu prilejul împlinirii a 40 de ani de domnie ai lui Carol I. Dintr-o asemenea expoziție s-a născut și s-a permanentizat actualul Muzeu Tehnic „Dimitrie Leonida".

GÎNDURI PENTRU NAȘTEREA DOMNULUI
Însemnări pentru o metafizică a Bucuriei

Tipărit în *Cuvîntul*, an VI, nr. 1682, 25 decembrie 1929, p. 5.

Figurează în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

În arhiva Mircea Vulcănescu nu am găsit manuscrisul, însemnări, o formă dactilografiată sau textul decupat din cotidian.

Pentru culegerea de față, transcrierea s-a făcut după colecția *Cuvîntului* din Biblioteca Academiei Române.

1. Vezi clasicul precept „Totul curge" al lui Heraclit din Efes.

2. „Deșertăciunea deșertăciunilor — a zis Ecclesiastul —,
deșertăciunea deșertăciunilor,
toate sînt deșertăciune."
(„Ecclesiastul", cap. 1, v. 2; în *Biblia*..., trad. de Bartolomeu Valeriu Anania, ed. 2001, p. 849.)
(Vezi și cap. 12, v. 8; p. 866.)

3. „Că într-atît a iubit Dumnezeu lumea, încît pe Fiul Său Cel Unul-Născut L-a dat, pentru ca tot ce se crede-Întrînsul să nu piară, ci să aibă viață veșnică." („Sfînta Evanghelie după Ioan", cap. 3, v. 16; în *Biblia*..., trad. de Bartolomeu Valeriu Anania, ed. 2001, p. 1559.)

4. Peste 15 ani, ideea este reluată, amplificată și adîncită; vezi Mircea Vulcănescu, „Existența concretă în metafizica românească"; în *Dimensiunea românească a existenței*, vol. 3. *Către ființa spiritualității românești*. București, Ed. Eminescu, 1996, pp. 141–162.

CRĂCIUN 1935

Articol publicat în *Prezentul*, an I, nr. 273, 25 decembrie 1935, p. 1. Semnătura: Mircea Vulcănescu.

Nu figurează în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

În arhiva Mircea Vulcănescu nu am găsit nici un manuscris sau exemplar al numărului de ziar.

Transcrierea s-a făcut după colecția *Prezentului* din Biblioteca Academiei Române.

GÎNDIREA RELIGIOASĂ CONTIMPORANĂ

Conferință rostită în 29 noiembrie 1934, la Casa Femeii din București, în cadrul unui ciclu organizat de Societatea Națională a Femeilor Ortodoxe Române.

Figurează în lista lucrărilor proprii din decembrie 1940.

Publicată, ca inedită, în *Viața Românească*, an LXXXIX, nr. 3–4, martie–aprilie 1994, pp. 86–98.

Retipărită în *Posibilitățile filozofiei creștine* (ed. 1996), pp. 42–62.

În arhiva Mircea Vulcănescu se află: 1) un manuscris, cu 2 p. (formatul 210/340 mm); este scris cu cerneală verde, cu numeroase modificări de redactare; este textul paragr. 1 și primul pasaj din paragr. 2, pînă la: „...de la un moment la altul"; este o formă foarte apropiată de cea dactilografiată; 2) un text dactilografiat (în 1934; ex. 1, panglică albastră); are pagina de titlu — cu numele și data rostirii conferinței — și încă 24 p.; nu are modificări sau corecturi; nu a fost citit de autor, căci nume lipsă în text — întrucît n-au fost descifrate de dactilografă

— nu au fost completate; 3) un text scris de mînă (copie a celui dactilografiat) de Mărgărita Vulcănescu.

Pentru culegerea de față, transcrierea s-a făcut după textul dactilografiat (2).

1. Titlul de paragraf este dat de editor, întrucît autorul a dat titluri pentru paragrafele 3–8.

Tot astfel am procedat și pentru paragraful 2.

2. Vol. I al *Capitalului* lui Karl Marx a apărut în 1867; doar volumele II și III au fost îngrijite de Fr. Engels, iar vol. IV, după moartea lui Engels, de Karl Kautsky.

3. Vezi Fr. Engels, „Ludwig Feuerbach și sfîrșitul filozofiei clasice germane"; în K. Marx, Fr. Engels, *Opere*, vol. 21. București, Ed. Politică, 1965, pp. 261–305.

4. Înșelăciune pioasă (lat.).

Expresia o întîlnim la Ovidiu (*Metamorfoze*, IX, 711) și are sensul de minciună nevinovată, prin care se urmărește ocolirea stării reale, spre a se evita sau a se diminua o mare durere morală.

5. Chiar și tu! (lat.).

6. În toamna anului 1934, cînd Mircea Vulcănescu își rostea conferința de față, sub auspiciile Societății Române de Filozofie se prezenta ciclul de conferințe „Criza rațiunii în gîndirea europeană", la care au fost invitați să vorbească: C. Rădulescu-Motru, Ion Petrovici, Constantin Narly, Tudor Vianu, Mircea Florian, Vasile Băncilă, Mihai Ralea și Petre Andrei.

7. Vezi și Mircea Vulcănescu, „Însemnări în marginea crizei morale", în culegerea de față, pp. 105–139 (special, pp. 114–115).

8. Vezi Lucian Blaga, *Cunoașterea luciferică*. Sibiu, Tiparul Inst. de arte grafice „Dacia Traiană", 1933.

9. Vezi Paul Sterian, *Acatistul Sfintei Cuvioase Paraschiva* (București, 1932); Sandu Tudor, „Acatistul Sfîntului Dimitrie-cel-Nou Basarabov" (*Gîndirea*, an VII, nr. 10, octombrie 1927, pp. 235–250) ș. a.

10. Ludwig Feuerbach (1804–1872), filozof materialist german, desprins din gruparea tinerilor hegelieni. Lucrare fundamentală: *Esența creștinismului* (1841; trad. rom., 1961).

11. Vezi Henri Bergson, *Les deux sources de la morale et de la religion.* Paris, Félix Alcan, 1932 (trad. rom., 1998).

12. Vezi idem, *Essai sur les données immédiats de la conscience.* Paris, 1889 (alte 52 ed., pînă în 1946; trad. rom., 1992).

13. Vezi Rudolf Otto, *Das Heilige. Über das Irrationale in der Idee des Göttlichen und sein Verhältnis zum Rationalen.* 17.–22 Auflage. Gotha, Leopold Klotz Verlag, 1929 (ed. I: 1917).

Vezi și Rudolf Otto, *Sacrul. Despre elementul irațional din ideea divinului și desprè relația lui cu iraționalul.* În românește de Ioan Milea, Cluj, Ed. Dacia, 1992 (trad. după ed. a 14-a, 1926).

14. Dintre lucrările lui Lev Șestov traduse în limba română amintesc: *Revelațiile morții* (1993); *Începuturi și sfîrșituri* (1993); *Noaptea din grădina Ghetsimani* (1995); *Apoteoza lipsei de temeiuri* (trad. Janina Ianoși; Ed. Humanitas, 1995).

15. „Pilat i-a zis: « Ce este adevărul?... »". („Sfînta Evanghelie după Ioan", cap. 18, v. 38; în *Biblia...*, trad. de Bartolomeu Valeriu Anania, ed. 2001, p. 1579).

16. Vezi Leon al XIII-lea, *Aeternis Patris* (1891).

17. Vezi „Sfînta Evanghelie după Ioan", cap. 17, v. 10–11 ș. a.

18. Asupra filozofiei augustiniene și a celei tomiste, Mircea Vulcănescu medita de cîțiva ani, iar tema va continua să-l preocupe încă alți cîțiva ani; vezi amplul studiu „Două tipuri de filozofie medievală", publicat în *Izvoare de filozofie*, vol. I, 1942. (Cititorului de azi îi stă la îndemînă în *Dimensiunea românească a existenței*, vol. 1. *Pentru o nouă spiritualitate filozofică.* București, Ed. Eminescu, 1992, pp. 100–126; altă ed., 1996.)

19. Vezi *Logos. Revue de synthèse chrétienne orthodoxe*, din care au apărut două numere, în 1928. Dintre colaboratorii la *Logos*, amintesc pe: Georges Florowsky, F. W. Förster, N. Berdiaev, Leon P. Karsavin, N. N. Glubokowsky, Nae Ionescu, Mircea Eliade, Paul Sterian, Virgil Godeanu ș. a.

20. Vezi N. A. Berdiaev, *Un nouveau Moyen-Âge*. Paris, 1927 (trad. rom., 1936; reed. 2001).

21. Din studiul consacrat lui Blaga, pe care Mircea Vulcănescu îl pregătea în 1934, o parte a apărut în revista *Criterion* (an I, nr. 5, 15 decembrie 1934, p. 3), iar o alta a rămas în manuscris pînă în zilele noastre. (Vezi „În jurul filozofiei lui Blaga" și „Blaga, *Eonul dogmatic*", în *Dimensiunea românească a existenței*, vol. 1. *Către o nouă spiritualitate filozofică*, ed. 1992, 1996.)

22. Tipărirea lucrărilor filozofice, a cursurilor de metafizică și a celor de logică, precum și a unor studii rămase în reviste a început în 1941 (cu reeditări în anii '80, în străinătate) și s-a învigorat în anii '90, cu tipărirea tuturor cursurilor litografiate ori stenografiate (cîte s-au identificat pînă acum...), cu tipărirea și traducerea tezei de doctorat în filozofie, a unei culegeri de studii filozofice (*Neliniștea metafizică*, 1993) și cu deschiderea ediției de *Opere*; în vol. I (2000) sînt tipărite lecția inaugurală și primele trei cursuri de metafizică, predate în anii '20.

23. Vezi Nae Ionescu, „Individualismul englez"; în *Gîndirea*, an IV, nr. 2, noiembrie 1924, pp. 33–37.

24. Mircea Vulcănescu are în vedere prefețele la Herbert Spencer, *Individul împotriva statului* (1924), la Immanuel Kant, *Critica rațiunii practice* (1934) și, desigur, cea la Mihail Sebastian, *De două mii de ani* (1934).

25. Vezi Nae Ionescu, *Filozofia religiei* (litogr. 1924–1925; tipărit: 1990–1991 — în *Viața Românească* —; 1993; 1994; 1998; 2000 — în *Opere*, vol. I).

26. Vezi Nichifor Crainic, „Politică și ortodoxie"; în *Gîndirea*, an III, nr. 5, 1 noiembrie 1923, pp. 77–83.

27. Vezi idem, „Iisus în țara mea"; în *Gîndirea*, an II, nr. 11–12, 5 ianuarie 1922, pp. 117–120.

28. Vezi idem, „Parsifal"; în *Gîndirea*, an III, nr. 8–10, 20 ianuarie 1924, pp. 181–186.

29. Vezi idem, „Spiritualitate"; în *Gîndirea*, an VIII, nr. 8–9, august–septembrie 1928, pp. 307–310.

30. Vezi idem, „Titanii ateismului"; în *Gîndirea*, an XIII, nr. 7, noiembrie 1934, pp. 257–263.

INDICE DE NUME